

Nije na dnevnom redu

Kontinuirani neuspeh u rešavanju problema

ustanovljavanja odgovornosti na Kosovu posle martovskih

događanja 2004. godine

Izvršni pregled	1
Ključne preporuke	4
Institucijama Misije Ujedinjenih Nacija na Kosovu (UNMIK), uključujući	
Misiju OEBS-a na Kosovu	4
Privremenim institucijama samouprave Kosova (PISK) i akterima domaćeg	
krivičnog pravosudnog sistema na Kosovu	4
Kontakt grupi i Evropskoj Uniji (EU)	5
Predistorijat	6
Obećanje o utvrđivanju odgovornosti za martovsko nasilje 2004. godine na	
Kosovu	6
Struktura krivičnog pravosudnog sistema na Kosovu	9
Policija	9
Organi tužilaštva	10
Sudovi	12
Politički nadzor nad krivičnim pravosudnim sistemom	13
UNMIK policija i pravosuđe	14
Osnivanje novih ministarstava pravde i unutrašnjih poslova PISK-a	16
Ustanovljavanje odgovornosti na Kosovu pre marta 2004. godine	19
Krivično gonjenje za počinjene ratne zločine na Kosovu	19
Ustanovljavanje odgovornosti za nasilje nad manjinama	21
Reakcija krivičnog pravosuđa na martovsko nasilje 2004. godine	23
Merenje napretka u procesu krivičnog gonjenja	24
Krivični postupci uz međunarodno učešće	27
Lokalno krivično gonjenje	28
Uticaj restrukturisanja krivičnog pravosudnog sistema iz aprila 2004. godine	29
Istražni tužioci	30
Sudska policija	32
Uloga civilne policije Ujedinjenih Nacija	35
Neuspela specijalna policijska operacija	35

Odvojenost operacije od krivičnog pravosudnog sistema.....	37
Zabrinutost u vezi sa zaštitom svedoka	38
Pasivan policijski rad i odsustvo kontinuiranih aktivnosti	40
Uloga Kosovske policijske službe	42
Loša koordinacija sa policijom Ujedinjenih Nacija	43
Neadekvatna reakcija na navode o zloupotrebama pripadnika KPS-a tokom nemira	44
Uloga tužilaca.....	47
Lokalni tužioci.....	47
Međunarodni tužioci	48
Uloga sudova	50
Loše vođenje predmeta.....	50
Izricanje blagih kazni.....	51
Uloga UNMIK-a.....	54
Nedostatak transparentnosti u pravosudnom sistemu	58
Nedostatak nastupa i javnih informacija o radu na utvrđivanju odgovornosti	58
Nedostatak transparentnosti u radu krivičnog pravosudnog sistema	60
Uticaj na povratak raseljenih lica.....	63
Zaključak	67
Preporuke	68
Misiji Ujedinjenih Nacija na Kosovu (UNMIK)	68
Kancelarija Specijalnog predstavnika generalnog sekretara (SRSG)	68
UNMIK-ovo Odeljenje za pravosuđe.....	69
Misiji OEBS-a na Kosovu.....	70
Kosovskoj policijskoj službi (KPS), UNMIK policiji i Ministarstvu unutrašnjih poslova PISK-a.....	71
Ministarstvu pravde Privremenih institucija samouprave Kosova (PISK)	72
Uredu tužioca	73
Kosovskom Savetu za pravosuđe.....	73
Privremenim institucijama samouprave Kosova (PISK)	74
Kontakt grupi i Evropskoj Uniji.....	74
Široj međunarodnoj zajednici.....	75
Zahvalnost.....	76

Rečnik pojmova

DJA	Odeljenje za pravosudnu administraciju (u sastavu kosovske privremene vlade)
DOJ	Odeljenje za pravosuđe (u sastavu UNMIK-a)
E.U.	Evropska Unija
MKSJ	Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju
KCS	Uprava za izvršenje zavodskih sankcija
KFOR	Snage za Kosovo, mirovne trupe pod vođstvom NATO-a
KJC	Savet za pravosuđe Kosova
KJI	Institut za pravosuđe Kosova
KPS	Kosovski policijska služba
LSMS	Odsek za monitoring pravnih sistema (u sastavu OEBS-a)
OLA	Kancelarija pravnog savetnika (u sastavu UNMIK-a)
Operacija <i>Thor</i>	Specijalna operacija međunarodne policije pokrenuta radi istrage martovskih događaja
OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
Stub I	Jedan od prvobitno četiri „stuba“ UNMIK-a. Posle maja 2001. godine, Stub I je postao nadležan za pravosuđe i policiju.
PISK	Privremene institucije samouprave Kosova
Petorka	Vlade Sjedinjenih Američkih Država, Francuske, Nemačke, Velike Britanije i Italije
SRSG	Specijalni predstavnik generalnog sekretara Ujedinjenih Nacija
UNHCR	Visoki komesarijat za izbeglice Ujedinjenih Nacija
UNMIK	Misija Ujedinjenih Nacija na Kosovu

Izvršni pregled

Nasilje u martu 2004. godine širom Kosova bilo je najozbiljniji neuspeh posle 1999. godine u pogledu napora međunarodne zajednice da stvori multietničko Kosovo na kome i vlasti i društvo poštuju ljudska prava. Široko rasprostranjeni nemiri u kojima je učestvovalo, kako se procenjuje, 51.000 ljudi širom Kosova su za posledicu imali devetnaestoro mrtvih, skoro hiljadu ranjenih, više od četiri hiljade raseljenih i na stotine uništenih domova i kuća. Međutim, ova tragedija je takođe pružila mogućnost da se pokaže kako će oni koji su odgovorni za to biti privedeni pravdi. Nakon ovih događaja, međunarodna zajednica je u više navrata tvrdila da će pravda biti zadovoljena.

Reakcija krivičnog pravosuđa na martovsko nasilje 2004. godine nam pruža koristan kriterijum uz pomoć koga se može oceniti opšti napredak u pogledu odgovornosti u pokrajini. Posle skoro sedam godina međunarodne administracije na Kosovu, ne može se više tvrditi da međunarodna zajednica nije imala dovoljno vremena za prevazilaženje nedostataka unutar pravnog okvira, policije, organa tužilaštva i sudova.

Uprkos retorici međunarodne zajednice i lokalnih lidera da će se utvrditi odgovornost za martovsko nasilje – da će pravda ovoga puta biti zadovoljena, istraživanje Human Rights Watch-a pokazuje kako u stvarnosti utvrđivanje odgovornosti ostaje daleki cilj na Kosovu.

Procenjivanje napretka u pogledu odgovornosti za mart 2004. godine se dodatno komplikuje činjenicom da nema konsenzusa među međunarodnim agencijama, čiji je zadatak da nadgledaju krivični pravosudni sistem, oko ukupnog broja krivičnih postupaka. Statistika Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) pokazuje da su krivične prijave u vezi sa martovskim nasiljem podnete protiv 426 lica, ali uglavnom za lakša krivična dela kao što je krađa, pri čemu je tek nešto više od pola rezultiralo konačnim sudskim odlukama. Brojke iz Odeljenja za pravosuđe Misije Ujedinjenih Nacija na Kosovu (UNMIK) pokazuju da je podneto 348 krivičnih prijava, pri čemu se procenat rešenih predmeta približno poklapa sa OEBS-ovom brojkom, ali je nejasno da li se „predmeti“ odnose na pojedince ili više optuženih lica. Bez obzira za koje se brojke odlučimo, jasno je da je ostvareni napredak ograničen.

U pedeset šest „ozbiljnih“ predmeta (nejasno je koji je broj optuženih lica), koje trenutno procesuiraju međunarodni tužioci i sudije, ostvareni napredak je takođe ograničen. Do marta 2006. godine, u samo trinaest predmeta – manje od jedne četvrtine

– su donete konačne presude, pri čemu je postupak obustavljen u dodatnih dvanaest predmeta. U još dva predmeta se činilo verovatnim da će doći do sudskog postupka. Preostalih dvadeset devet predmeta nisu čak dospeli ni do predsudske istražne faze.

Takođe je jasno da su u krivičnim postupcima, koji su se okončali okrivljujućim presudama, često izricane blage kazne, uključujući i one predmete na kojima su radile međunarodne sudijske. U nekim predmetima su izrečene kazne bile ispod minimalnih koje se u smernicama za izricanje kazni preporučuju za određena krivična dela.

Kompleksni su razlozi neuspeha u privođenju pravdi mnogih među licima odgovornim za martovsko nasilje 2004. godine. Ključni faktor je bilo stupanje na snagu novog zakona o krivičnom postupku samo nekoliko sedmica pre nemira, što je suštinski izmenilo krivični pravosudni sistem na Kosovu, prenoseći na tužioce, umesto istražnih sudija, primarnu odgovornost za sprovođenje istraga i stvarajući novi ogranak policije koja treba da podrži njihove napore. Uprkos suštinskom značaju te promene, nedovoljno je pažnje poklonjeno operacionalizovanju novih odgovornosti tužilaca i policije.

Takođe je bilo značajno pokretanje specijalne operacije međunarodne policije čiji je cilj bio da se istraže okolnosti u vezi sa martovskim nasiljem. Ova operacija nije uspjela da ostvari svoj cilj, i najzad je obustavljena zbog svoje nedelotvornosti. Pošto ta operacija nije bila integrisana u krivični pravosudni sistem, njen neuspeh nije samo uticao na napore uložene radi rasvetljavanja martovskih događaja, već je i podrio proces uvođenja reformi u krivičnom pravosudnom sistemu marginalizujući ulogu lokalnih policajaca i značaj operacionalizovanja novog ogranka policije čija je svrha pružanje podrške tužiocima u njihovoj istražnoj ulozi.

Neuspeh specijalne operacije dodatno ukazuje na opšte probleme policijskog rada na Kosovu – kako unutar međunarodne tako i unutar domaće policije. Policija je uglavnom bila pasivna pri sprovođenju istraga i krivičnom gonjenju vezanim za predmete proistekle iz martovskog nasilja, a u mnogim slučajevima nije stupila u kontakt, niti ga održala sa žrtvama i svedocima iz manjinskih zajednica. Nedostatak koordinacije između međunarodne i lokalne policije takođe je sputavao istrage. Malo je napora uloženo da se istraže optužbe i, tamo gde je to potrebno, krivično gone odgovorni za neodgovarajuće postupanje policije tokom nemira.

Tužioci su doprineli ovim nedostacima jer nisu preuzeli svoje nove odgovornosti kao istražni tužioci, odlučujući se radije da krive policiju za loš kvalitet istraga koje sprovodi i za njihovo predugo trajanje. Problemi koji se javljaju u pripremi predmeta i praksa izricanja blagih kazni podrivaju uspeh sudova u deljenju pravde za martovske događaje,

uključujući i predmete kojima se bave međunarodne sudije. Odsustvo delotvornog nadzora za koji su zadužene različite institucije administracije Ujedinjenih Nacija, čiji je zadatak razvoj vladavine prava na Kosovu, dodatno su doprineli ovim problemima.

Štaviše, malo ili nimalo napora je uloženo da bi se informisale pogođene zajednice o ishodu istraga i krivičnih postupaka proisteklih iz martovskog nasilja 2004. godine.

Neodgovarajuća reakcija krivičnog pravosudnog sistema na nasilje iz marta 2004. godine simbolizuje jedan od najvećih problema sa kojim se Kosovo suočava danas – rašireno nekažnjavanje za krivična dela, pogotovo ona koja imaju političku ili etničku dimenziju. Učinak ostvaren u istraživanju i krivičnom gonjenju ratnih zločina i etnički motivisanih krivičnih dela pre marta 2004. godine je veoma loš, uprkos činjenici da su oni imali prioritet unutar krivičnog pravosudnog sistema.

Neuspeh u deljenju pravde za martovske događaje iz 2004. godine je pojačalo verovanje među Srbima i drugim manjinskim zajednicama da ne postoji volja da se uspostavi odgovornost za nasilje nad manjinama na Kosovu. Međunarodna zajednica je sklona ukazivanju na napredak ostvaren u obnovi oštećenih kuća, ali neuspeh u utvrđivanju odgovornosti podriva napore na promovisanju povratka raseljenih lica iz manjinskih zajednica u svoje domove i pojačava verovanje unutar manjinskih zajednica da bi se nasilje iz marta 2004. godine moglo ponovo lako dogoditi.

Jaz između obećanja da će se lica odgovorna za martovsko nasilje privesti pravdi i realnosti bi trebalo da posluži kao upozorenje međunarodnoj zajednici da je krivično pravosuđe na Kosovu u krizi. Da bi se izašlo iz te krize, odgovornost za krivična dela, uključujući ratne zločine i napade na manjine pre marta 2004. godine, bi trebalo da se postavi u središte političke agende kao i u pregovorima o statusu koji su trenutno u toku.

Uspostavljanje vladavine prava je osnovni cilj međunarodne administracije na Kosovu. To se ne može ostvariti u atmosferi nekažnjivosti. Imperativ je da međunarodna zajednica ispuní svoje obavezu i zaštiti one koji su pod njenom jurisdikcijom kao i da se postara da svi počinioци krivičnih dela na Kosovu – uključujući ratne zločine i zločine protiv manjina – budu zaista privedeni pravdi u okviru strategije uspostavljanja zakonitosti i vladavine prava. Neophodni su hitni i značajni koraci protiv ove kulture nekažnjivosti pre utvrđivanja statusa. U suprotnom, Kosovo – bez obzira na njegov budući status – će naslediti urušene pravosudne institucije koje nisu u mogućnosti da obezbede pravično i transparentno deljenje pravde na ovoj teritoriji.

Ključne preporuke

Human Rights Watch traži od svih zainteresovanih strana u procesu pregovora o statusu da pitanje ustanovljavanja odgovornosti za političko nasilje, napade na manjine i ratne zločine postave na vrh svog dnevnog reda. (Iscrpan spisak preporuka po institucijama pogledajte u odeljku „Preporuke“ dole.) Ključne preporuke obuhvataju:

Institucijama Misije Ujedinjenih Nacija na Kosovu (UNMIK), uključujući Misiju OEBS-a na Kosovu

- Preduzeti odmah korake radi uspostavljanja procedura koje će obezbediti odgovarajući nadzor nad pravosuđem. Razjasniti u javnosti uloge svake institucije – kako međunarodne tako i lokalne – koje treba da omoguće postizanje ovog cilja. Nadzor bi trebalo da obuhvati obavezno korišćenje kompjuterske baze podataka i alati za upravljanje sudskim predmetima u svim sudovima.
- Izraditi akcioni plan sa rasporedom aktivnosti, u saradnji sa međunarodnom i lokalnom policijom i tužiocima, radi uspostavljanja sudske policije koja bi neposredno sarađivala sa istražnim tužiocima tokom istrage krivičnih dela, kako je to već predviđeno zakonom. Akcioni plan bi trebalo da obuhvati intenzivne teoretske i praktične komponente obuke za policiju i tužioce.
- Izraditi konkretne programe saradnje između lokalnih i međunarodnih tužilaca i sudija čiji bi cilj bio okončavanje njihovog potpuno razdvojenog funkcionisanja i unapređenje profesionalnih standarda među nacionalnim tužiocima i sudijama.
- Sprovesti kampanju informisanja javnosti, u saradnji sa Privremenim institucijama samouprave Kosova (PISK) i pravosudnim sistemom, kako bi javnost imala uvida u ishod važnih slučajeva, kako bi mogla pristupiti celokupnoj statistici o donetim presudama i razumeti kome se treba obratiti sa informacijama relevantnim za istrage i krivična gonjenja kao i da bi građani mogli dobiti informacije o statusu predmeta u kojima su jedna od strana u sporu ili svedoci.
- Preduzeti odmah korake da bi se unapredili i kao prioritetni istakli programi zaštite svedoka na Kosovu, uključujući zakonske amandmane i usvajanje novih protokola tamo gde je to neophodno.

Privremenim institucijama samouprave Kosova (PISK) i akterima domaćeg krivičnog pravosudnog sistema na Kosovu

- Visoki vladini zvaničnici bi trebalo da javno podrže napore policije i tužilaca kako bi se postigao uspeh u rešavanju teških, političkih i etnički motivisanih krivičnih

dela, što podrazumeva posebno ukazivanje na dužnost građanina da sarađuje u takvim istragama i krivičnim postupcima u okviru svojih građanskih odgovornosti.

- Uspostaviti centralni kompjuterizovani sistem za upravljanje sudskim predmetima za sve sudove na Kosovu, uz konsultacije sa sudijama, tužiocima, Odeljenjem za pravosudnu administraciju PISK-a, Savetom za pravosuđe Kosova i UNMIK-ovim Odeljenjem za pravosuđe.
- Sprovesti evaluaciju kako bi se utvrdilo da li bi konsolidacija broja sudova na Kosovu doprinela stvaranju efikasnijeg pravosudnog sistema i olakšavanju nadziranja njegovog funkcionisanja.

Kontakt grupi i Evropskoj Uniji (EU)

- Postarati se da funkcionalni krivični pravosudni sistem, koji podrazumeva odgovornost za nasilje nad manjinama i ratne zločine, prihvate sve strane kao ključnu komponentu za uspešno rešavanje statusa Kosova.
- Evropska Unija bi trebalo da uslovi svoju finansijsku podršku krivičnom pravosudnom sistemu vidljivim poboljšanjima u oblastima policijskog rada, krivičnog gonjenja i rada sudova. Redovne izveštaje Misije Ujedinjenih Nacija i PISK-a bi trebalo dopuniti revizorskim i evalucionim izveštajima Evropske Unije.
- Obezbediti neophodnu materijalnu podršku kako bi se omogućilo stvaranje delotvornog sistema za relokaciju i zaštitu svedoka, što podrazumeva i javno preuzimanje obaveze da se relociraju svedoci sa Kosova.

Predistorijat

Obećanje o utvrđivanju odgovornosti za martovsko nasilje 2004. godine na Kosovu

Međunarodna zajednica je potpuno odlučna u nameri da pronađe krivce, da pronađe one ljude koji stoje iza tih stvari, jer su pokušali da unište čitavu budućnost Kosova. Oni su odgovorni za ozbiljne zločine protiv čovečnosti.¹

—Hari Holkeri, specijalni predstavnik generalnog sekretara, UNMIK, 24. mart 2004.

Četrdeset osam sati nemira kosovskih Albanaca 17. i 18. marta 2004. godine, u kojima je učestvovalo, kako se procenjuje, 51.000 ljudi širom Kosova su za posledicu imali devetnaestoro mrtvih, 954 ranjenih, i 4.100 raseljenih lica. Najmanje 730 kuća pripadnika manjinskih zajednica, dvadeset sedam pravoslavnih crkava i manastira, i deset javnih zgrada u kojima se pružaju usluge manjinama (uključujući jednu bolnicu, dve škole i poštu) su spaljeni i opljačkani. Nasilje je uglavnom pogodilo srpsku, romsku, aškalijsku i druge nealbanske manjinske zajednice koje žive na Kosovu, uključujući ljude koji su se nešto ranije vratili u pokrajinu, ali je imalo uticaja i na albansku zajednicu,² iz koje je devetoro lica smrtno nastradalo tokom nemira.³

(O nemirima se detaljno govori u izveštaju Human Rights Watch-a objavljenom sredinom 2004. godine, koji je proistekao iz istraživanja sprovedenog na Kosovu neposredno nakon martovskih događaja. Vidi *Human Rights Watch*, „Neuspeh u zaštiti: Nasilje protiv manjina na Kosovu, mart 2004.“⁴)

¹ Nebi Kena, "Ujedinjen Nacije optužuju podstrekače nasilja za zločine protiv čovečnosti", agencija France Presse, 24. mart 2004. godine.

² Mada je martovsko nasilje 2004. godine pogodilo prevashodno manjine, treba primetiti da je nekoliko stotina Albanaca koji žive kao manjina u severnom delu pokrajine takođe raseljeno zbog nemira.

³ Ova brojka (devet smrtno nastradalih Albanaca od ukupno devetnaest poginulih) je iz izveštaja Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS); ove brojke se koriste u čitavom izveštaju. U Odeljenju za pravosuđe je rečeno Human Rights Watch-u da je bilo dvadeset smrtnih slučajeva u vezi sa martovskim nemirima, među kojima se dvanaest slučajeva odnosi na kosovske Albance. Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Odeljenja za pravosuđe, Priština, 23. februar 2006. godine.

⁴ *Human Rights Watch*, „Neuspeh u zaštiti: Nasilje protiv manjina na Kosovu, mart 2004“, izveštaj Human Rights Watch-a, sveska 16, broj 6 (D), jul 2004., [na internetu] <http://hrw.org/serbian/reports/2004/kosovo0804/kosovo0804serbian.pdf>. Vidi takođe *Međunarodna krizna grupa*, „Kolaps na Kosovu“, Evropski izveštaj br. 155, 22. april 2004., [na internetu] <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=2709&l=1> (pregledano 2. maja 2006.).

Reakcija krivičnog pravosuđa na martovsko nasilje 2004. godine nam pruža koristan kriterijum uz pomoć koga se može oceniti opšti napredak u pogledu ustanovljavanja odgovornosti u pokrajini. Prvo, posle više od šest godina međunarodne administracije na Kosovu, ne može se više tvrditi da međunarodna zajednica nije imala dovoljno vremena za prevazilaženje nedostataka unutar pravnog okvira, policije, organa tužilaštva i sudova.⁵ Drugo, međunarodna zajednica je sama naglasila da su martovski događaji obeležili prekretnicu u njenim naporima usmerenim ka ustanovljavanju odgovornosti za etničko i političko nasilje na Kosovu.

Energična poruka međunarodne zajednice i političkog vođstva kosovskih Albanaca u to vreme je bila da je martovsko nasilje neprihvatljivo, te da će se to „rešiti“. Konkretno, tvrdilo se da će se obnoviti uništene kuće;⁶ da će se brinuti o raseljenim licima dok povratak ne bude moguć; da će se propusti u bezbednosnim strukturama i linijama komunikacije, koji su doveli do neuspeha u zaštiti manjina, ispraviti; i da će se oni koji su odgovorni privesti pravdi.

Na dan 17. marta 2004. godine, objavljeno je zajedničko saopštenje Specijalnog predstavnika generalnog sekretara (SRSG), koji predvodi Misiju Ujedinjenih Nacija na Kosovu (UNMIK), Harija Holkerija, Privremenih institucija samouprave Kosova (PISK), Predsedništva Evropske Unije i vlada Sjedinjenih Američkih Država, Francuske, Nemačke, Velike Britanije i Italije (takozvane petorke). U ovom saopštenju se jasno ukazuje na posvećenost ustanovljavanju odgovornosti: „Današnji događaji kao i oni tokom prethodnih dana biće istraženi, a oni koji su odgovorni za smrt i nasilje biće krivično gonjeni“.⁷

Sledećeg dana, Savet bezbednosti Ujedinjenih Nacija jasno je naglasio značaj ustanovljavanja odgovornosti, „ukazujući na urgentnu potrebu da vlasti na Kosovu preduzmu delotvorne korake kako bi se osigurala vladavina prava, bezbednost za sve etničke zajednice kao i da bi se priveli pravdi svi počinioči krivičnih dela“.⁸ Savet

⁵ U septembru 2002. godine, Misija OEBS-a na Kosovu ustvrdila je da je „regularan i funkcionalan sudski sistem za krivične postupke uspostavljen širom Kosova“. Misija OEBS-a na Kosovu, Odsek za monitoring pravnih sistema, „Pregled suđenja za ratne zločine na Kosovu“, septembar 2002., strana 10 [dalje u tekstu: „Izveštaj OEBS-a o ratnim zločinima, 2002.“].

⁶ Pitanja vezana za obnovu posle marta meseca 2004. izvan su delokruga ovog izveštaja, mada predstavljaju važan aspekt sveobuhvatnih napora usmerenih ka ustanovljavanju odgovornosti na Kosovu nakon martovskih događaja 2004.

⁷ Zajedničko saopštenje PISK-a, političkih lidera, petorice, Predsedništva Evropske Unije i Specijalnog predstavnika generalnog sekretara Harija Holkerija, UNMIK/PR/1141, 17. mart 2004., [na internetu] <http://www.unmikonline.org/press/2004/pressr/pr1141.pdf> (pregledano 15. aprila 2006.).

⁸ *Ujedinjene Nacije*, „Savet bezbednosti u svom predsedničkom saopštenju snažno osuđuje međuetničko nasilje na Kosovu i insistira da se odmah zaustavi“, saopštenje za štampu Ujedinjenih Nacija, SC/8030, 18.

Evropske Unije je uputio sličan poziv sa svog samita održanog 25. i 26. marta 2004. godine: „Savet Evropske Unije snažno osuđuje nedavno etnički motivisano nasilje na Kosovu ... Oni koji su odgovorni za nasilje moraju se privesti pravdi“.⁹

U Planu za implementaciju standarda na Kosovu—pri čemu su „standardi“ politički kriterijumi vezani za pregovore o budućem statusu Kosova—koji nosi datum 31. mart 2004., takođe se pominje potreba za ustanovljavanjem odgovornosti za martovsko nasilje. Prva stavka na spisku prioriternih aktivnosti vezanih za vladavinu prava je: „Što je pre moguće privesti pravdi lica odgovorna za nasilna krivična dela u periodu od 17. do 20. marta 2004. godine i postarati se da se na odgovarajući način kazne“.¹⁰

U maju 2004. godine, komesar Evropske Unije za spoljne poslove Kris Paten je ponovio poziv za ustanovljavanjem odgovornosti. „Nasilni događaji od prošlog marta naneli su ozbiljan udarac Kosovu. Od suštinske je važnosti da se oni koji su odgovorni za njih privedu pravdi“.¹¹

Na zahtev generalnog sekretara Ujedinjenih Nacija Kofija Anana, specijalni izaslanik Kai Eide je napravio političku procenu situacije na Kosovu tokom leta 2004. godine. U svom izveštaju generalnom sekretaru, Eide je naglasio potrebu za međunarodnim vođstvom na Kosovu kako bi se ostvario „uočljiv napredak u oblasti bezbednosti, obnove, krivičnog gonjenja odgovornih za martovske događaje i reformi lokalnih vlasti“.¹²

Do kraja 2004. godine, mnogi su poverovali da je ostvaren istinski napredak u ovim oblastima. Došlo je do niza hapšenja u vezi sa martovskim događajima neposredno nakon nemira, o čemu su mediji detaljno izveštavali, kao i do brzog izdvajanja sredstava iz centralnog kosovskog budžeta za obnovu.

mart 2004., [na internetu] <http://www.un.org/News/Press/docs/2004/sc8030.doc.htm> (pregledano 15. aprila 2006.).

⁹ *Savet Evropske Unije*, zaključci predsedništva, 9048/04, POLGEN 20, CONCL 1, 25-26. mart 2004., [na internetu] http://europa.eu.int/comm/environment/climat/pdf/spring_2004.pdf (pregledano 15. aprila 2006.).

¹⁰ Plan za implementaciju standarda na Kosovu, 31. mart 2004., [na internetu] http://www.unmikonline.org/pub/misc/ksip_eng.pdf (pregledano 15. aprila 2006.).

¹¹ „Paten posećuje Beograd i Prištinu 10. i 11. maja“, EU Stub UNMIK-a, saopštenje za štampu, Priština, 7. maj 2004., [na internetu] <http://www.euinkosovo.org/press/2004/pr07052004.html> ((pregledano 15. decembra 2005.)).

¹² Kai Eide, „Situacija na Kosovu—Izveštaj za generalnog sekretara Ujedinjenih Nacija, pregled i preporuke“, avgust 2004., strana iv, pasus 15.

Struktura krivičnog pravosudnog sistema na Kosovu

Policija

Kosovska policija je hibridna tvorevina koju čine domaći i međunarodni policajci. Po svom dolasku na Kosovo 1999. godine, u okviru svojih zaduženja vezanih za policijske strukture, UNMIK je osnovao međunarodnu policiju Ujedinjenih Nacija, koja je odgovorna za sprovođenje zakona tokom prelaznog perioda do stvaranja „kredibilne, profesionalne i nepristrasne“ Kosovske policijske službe (KPS).¹³

UNMIK je takođe bio zadužen za uspostavljanje KPS-a, uz podršku Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) (koja je odgovorna za „izgradnju institucija“ na Kosovu). UNMIK i OEBS su zajedno radili na obuci regruta za KPS, što je proces koji je počeo u septembru 1999. godine obukom prve grupe od 176 kandidata.¹⁴ Do marta 2006. godine—šest i po godina kasnije—6.846 pripadnika KPS-a je prošlo kroz obuku i razmešteno je širom Kosova.¹⁵ (U vreme nemira, KPS je imao 5.700 policajaca).¹⁶

U martu 2004. godine, većina pripadnika KPS-a su radili pod nadzorom i po uputstvima međunarodne UNMIK policije. Od tada je veći deo policijskih ovlašćenja na Kosovu u pogledu operativne kontrole prenešen na domaći KPS.¹⁷ Međunarodni UNMIK policajci prevashodno imaju nadzornu i savetodavnu ulogu, a njihov broj se neprestano smanjuje pošto se misija približava svom kraju. Od oko 4.450 policajaca početkom 2003. godine,¹⁸ do marta 2006. ostalo je samo 2.200 međunarodnih policajaca koji rade na Kosovu.¹⁹

¹³ UNMIK, „Policija i pravosuđe (Stub I)—Policija, mandat“, bez datuma, [na internetu] <http://www.unmikonline.org/justice/police.htm> ((pregledano 6. marta 2006.)).

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Dodatnih 411 kandidata su pohađali kurs i očekuje se da će biti raspoređeni do juna 2006. godine. KPS konačno želi da obuči i rasporedi oko 7.200 policajaca na Kosovu—što je cilj koji je dobrim delom ostvaren, ali se očekuje da će ovaj proces biti podržan dodatnom regrutacijom i obukom malih grupa polaznika kako bi se zamenili oni koji će u međuvremenu napustiti policijsku službu. Razgovor Human Rights Watch-a sa odeljenjem za obuku KPS-a, Priština, 1. mart 2006.

¹⁶ Brojka dobijena od UNMIK-a koja se navodi u izveštaju *Human Rights Watch-a*, „Neuspeh u zaštiti“.

¹⁷ Kontrola nad svim (33) policijskim stanicama i nad pet od šest regionalnih centara (svi osim Mitrovice) je preneti na KPS, pri čemu su sada međunarodni policajci, koji se nalaze tamo, prvenstveno zaduženi za monitoring aktivnosti i pružanje saveta. Pored toga, krajem 2005. godine, kontrola nad sledećim jedinicama je preneti na KPS: jedinica sa službenim psima (K-9); jedinice za rodne poslove; regionalni kriminalistička odeljenja; regionalne saobraćajne jedinice; odbor za žalbe KPS-a; odeljenje za oružne listove; odeljenje za policiju u lokalnoj zajednici; odeljenje za profesionalne standarde; i forenzičke jedinice. „Izveštaj generalnog sekretara Ujedinjenih Nacija o privremenoj administraciji UN na Kosovu za Savet bezbednosti“, S/2006/45, 25. januar 2006., aneks I „Tehnička procena napretka u implementaciji standarda za Kosovo“, koji je pripremio Specijalni predstavnik generalnog sekretara za Kosovo 20. decembra 2005., strane 12-13, pasus 29.

¹⁸ UNMIK-ov veb sajt na adresi: <http://www.unmikonline.org/justice/police.htm> ((pregledano 6. marta 2006.)). Radi poređenja, pomenućemo da je krajem 2003. godine bilo 3.752 međunarodna policajca u misiji. U martu 2004., broj međunarodnih civilnih policajaca UNMIK-a se smanjio na 3.248. Savet bezbednosti Ujedinjenih

U aprilu 2004. godine—samo nekoliko nedelja posle martovskih nemira—stupili su na snagu novi krivični zakon i zakon o krivičnom postupku čime je suštinski izmenjena struktura krivičnog pravosudnog sistema, jer se primarna odgovornost za pripremu predmeta za suđenje prenosi sa istražnih sudija na tužioce. Novi zakoni su uveli koncept „sudske policije“, specijalizovane ogranka policije zaduženog za pružanje podrške tužiocima u istražnom postupku.²⁰ (Vidi odeljak o „Uticaju restrukturisanja krivičnog pravosudnog sistema iz aprila 2004.“, dole.)

Organi tužilaštva

Organi tužilaštva na Kosovu su takođe hibridni jer u njima zasebno rade lokalni i međunarodni tužioci u okviru istog sudskog sistema. U vreme pisanja ovog izveštaja, bilo je deset međunarodnih tužilaca koji su radili u krivičnom sektoru Odeljenja za pravosuđe (DOJ).²¹ Od kraja 2005. godine, rad međunarodnih tužilaca je bio centralizovan, pri čemu su svi međunarodni tužioci radili iz zgrade Odeljenja za pravosuđe u Prištini, pod nadzorom zamenika direktora odeljenja.²² Mada rade unutar istih zakonskih okvira kao i lokalni tužioci, međunarodni tužioci imaju ovlašćenje da oduzmu predmete lokalnim tužiocima ili da ih zadrže za sebe. Predmeti su obično preuzimaju ili zadržavaju ako se smatraju osetljivim zbog njihove etničke ili političke dimenzije, ili ako su vezani za organizovani kriminal.

Osamdeset devet domaćih tužilaca koji rade u kosovskim sudovima su raspoređeni u trinaest tužilaštava širom pokrajine. Ova tužilaštva odlikavaju strukturu sudova. Postoje tri nivoa: na vrhu je Javno tužilaštvo za Kosovo sa sedištem u Prištini; potom sledi pet

Nacija, „Izveštaj generalnog sekretara Ujedinjenih Nacija o privremenoj administraciji UN na Kosovu za Savet bezbednosti“, U.N. Doc. S/2004/348, 30. april 2004., aneks 1.

¹⁹ Ova brojka obuhvata 1.718 civilnih policajaca (CIVPOL), dva oficira koji rade u institucijama za izvršenje zavodskih sankcija, i pet stotina pripadnika specijalnih policijskih jedinica (SPU). Telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom UNMIK policije, Priština, 1. mart 2006. UNMIK policajci su iz četrdeset šest zemalja, od Argentine do Zimbabvea, a njihovo iskustvo u policijskom radu i svest o ljudskim pravima su veoma raznoliki.

²⁰ Privremeni zakon o krivičnom postupku za Kosovo, UNMIK/REG/2003/26, 6. jul 2003., stupio je na snagu 6. aprila 2004., [na internetu] http://www.unmikonline.org/regulations/2003/RE2003_26_PCPC.pdf (pregledano 14. 2006.).

²¹ U jesen 2005. i početkom 2006. godine, bilo je trinaest međunarodnih tužilaca. Telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa članom osoblja krivičnog sektora, Odeljenje za pravosuđe, 8. maj 2006.

²² Razgovor Human Rights Watch-a sa međunarodnim tužiocem, Odeljenje za pravosuđe, Priština, 20. februar 2006. Ranije je postojao jedan međunarodni tužilac koji je radio u Vrhovnom sudu i jedan ili dvojica tužilaca u svakom okrugu (okružni sudovi). Sveobuhvatnu diskusiju o međunarodnim sudijama i tužiocima na Kosovu pronaći ćete u izveštaju Majkla Hartmana, „Međunarodne sudije i tužioci na Kosovu: Novi model za poskonfliktne mirovne operacije“, Institut za mir Sjedinjenih Američkih Država, specijalni izveštaj br. 112, oktobar 2003., [na internetu] <http://www.usip.org/pubs/specialreports/sr112.html> (pregledano 14. marta 2006.).

okružnih tužilaštava; i najzad sedam opštinskih tužilaštava. Tužilaštva se obično nalaze u zgradama sudova.²³

Javno tužilaštvo za Kosovo ima mandat da nadgleda i standardizuje rad svih tužilaštava u pokrajini. U praksi, međutim, to se ne dešava. Mada ovo tužilaštvo podnosi izveštaje o radu domaćih tužilaca Odeljenju za pravosuđe, pokrajinski javni tužilac je jasno stavio do znanja Human Rights Watch-u kako se, po njegovom shvatanju, mandat Javnog tužilaštva za Kosovo odnosi na žalbe podnete Vrhovnom sudu, a ne na nadzor rada domaćih tužilaca.²⁴

Jedan domaći tužilac opisao je aktuelnu interakciju između domaćih i međunarodnih tužilaca kao „paralelne sisteme“.²⁵ Međunarodni tužioci su potvrdili da su dva sistema krivičnog gonjenja zaista odvojena, sugerišući da je to pretežno posledica prirode njihovog rada na različitim predmetima i logističkog uređenja kancelarijskog prostora.

U praksi, stoga, svako domaće tužilaštvo radi autonomno u odnosu na domaći sistem i međunarodne tužioce u pokrajini. Nedostatak koordinacije između tužilaštava dodatno pogoršava probleme sa kojima se tužioci već suočavaju imajući u vidu veliki broj nerešenih predmeta i nedovoljno osoblja.²⁶

Prema rečima pokrajinskog javnog tužioca:

Nama je dodeljen jedan međunarodni tužilac. Nikada ga ne vidim. On zvanično radi za ovo tužilaštvo, ali ga nikada ne vidim. Bilo bi drugačije da je ovde, da se možemo susresti i organizovati naš zajednički rad. . .

²³ Nešto više o lokacijama na kojima se nalaze i mandatu ovih tužilaštava možete pronaći u izveštaju koji su pripremili Rubotam, Sejr, Tunhajm, Vigns i Cimer, „Kosovski pravosudni sistem: Procena i predložene opcije 2003-2004.“, na zahtev Specijalnog predstavnika generalnog sekretara i KJPC-a, jul 2005., strane 34-36 [dalje u tekstu: Rubotam i ostali, „Procena kosovskog pravosudnog sistema“].

²⁴ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Javnog tužilaštva za Kosovo, Priština, 1. februar 2006. Na konkretno pitanje o tome da li ovo tužilaštvo ima primat nad drugim tužilaštvima na Kosovu, pokrajinski tužilac je odgovorio: „Samo ponekad, u nekim predmetima“. Potom je objasnio da bi, na primer, njegovo tužilaštvo imalo primat nad okružnim tužilaštvima ako bi se podnela žalba na rešenje okružnog suda, te da bi tada Javno tužilaštvo za Kosovo bilo nadležno u žalbenom postupku pred višom sudskom instancom.

²⁵ Ibid.

²⁶ Odeljenje za pravosuđe je reklo Human Rights Watch-u kako je teško pronaći dodatno kvalifikovano osoblje za popunu ovih mesta. Razgovor Human Rights Watch-a sa visokim zvaničnikom, Odeljenje za pravosuđe, Priština, 3. februar 2006.

To je očigledno. Ne pokušavaju čak ni da prikriju činjenicu da smo potpuno odvojeni.²⁷

Nedostatak koordinacije ograničava mogućnost za razmenu iskustava između domaćih tužilaca ili između domaćih i međunarodnih tužilaca, a time se sputava razvoj najbolje prakse.

Posle značajnih promena krivičnog pravosudnog sistema u aprilu 2004. godine, od svih tužilaca, kako domaćih tako i međunarodnih, se sada očekuje ne samo da krivično gone osumnjičene već i da u svojstvu istražnih organa rade sa policijom, „usmeravajući i nadgledajući rad sudske policije u pre-sudskoj fazi krivičnog postupka“.²⁸ Ova nova uloga, koju su ranije obavljale sudije, bitno je uvećala opterećenje za organe tužilaštva i istakla potrebu za delotvornom koordinacijom rada tužilaca kako horizontalno tako i vertikalno. (Za dodatne informacije, vidi odeljak „Uticaj restrukturisanja krivičnog pravosudnog sistema iz aprila 2004.“, dole)

Sudovi

Kosovu ima kontinentalni pravni sistem (*civil law*). Postojeća struktura sudova je uglavnom nasleđena iz ranijeg sistema koji je postojao pre izbijanja oružanog sukoba, uz jednu važnu izmenu. Ona proističe iz reformi sprovedenih u aprilu 2004. godine kada je nadležnost za istražne radnje preneti sa sudija na tužioce. Na samom vrhu je Vrhovni sud koji je nadležan za žalbene postupke, ali ima i nadležnost da procesuiru predmete u prvom stepenu. Vrhovni sud ima široka ovlašćenja u oblasti nadzora nad radom nižih sudova, ali ih nije koristio još od 1999. godine.²⁹

Ispod Vrhovnog suda se nalazi pet okružnih sudova koji takođe imaju samostalnu nadležnost kao prvostepeni sudovi, a nadležni su i za žalbene postupke.³⁰ Okružni sudovi imaju samostalnu nadležnost da sude u prvom stepenu obično za krivična dela koja povlače za sobom zatvorske kazne od pet godina ili više. Ispod okružnih sudova se nalaze dvadeset četiri opštinska suda širom Kosova koji su nadležni da u prvom stepenu sude za krivična dela koja za sobom povlače kaznu do pet godina zatvora.³¹

²⁷ Razgovor Human Rights Watch-a sa pokrajinskim javnim tužiocem, Javno tužilaštvo za Kosovo, Priština, 1. februar 2006..

²⁸ Vidi izveštaj Rubotam i ostali, „Procena kosovskog pravosudnog sistema“, strane 70-76, radi analize uticaja prenosa odgovornosti za istražne radnje na tužilaštva u skladu sa novim zakonom.

²⁹ Vidi izveštaj Rubotam i ostali, „Procena kosovskog pravosudnog sistema“, strana 26.

³⁰ Okružni sudovi se nalaze u Prištini, Prizrenu, Gnjilanu, Peći i Mitrovici.

³¹ Za detaljnije opise nadležnosti ovih sudova, vidi diskusiju u izveštaju Rubotam i ostali, „Procena kosovskog pravosudnog sistema“, strane 15-22. Obratiti pažnju da pored dvadeset četiri opštinska suda postoje dodatna

Takođe, dvadeset pet prekršajnih sudova su nadležni za sve predmete u kojima je predviđena maksimalna kazna dva meseca zatvora. Ovi predmeti se prvenstveno odnose na prekršaje tipa „remećenje javnog reda i mira“ kao i na veliku većinu saobraćajnih prekršaja. Prisustvo tužilaca ili advokata odbrane nije nužno u prekršajnim postupcima, i to se retko dešava. Žalbe na odluke prekršajnih sudova se mogu rešavati u Višem prekršajnom sudu.

Do kraja januara 2006. godine, ukupno je bilo 306 lokalnih i međunarodnih sudija koji su radili u kosovskim sudovima. Međunarodne sudije rade samo u Vrhovnom sudu i okružnim sudovima, ponekad kao članovi mešoviti sudskih veća, a ponekad u isključivo međunarodnim sudskim većima (na primer, na suđenjima za ratne zločine). Oni predsedavaju krivičnim postupcima po osnovu tužbi koje su podneli međunarodni tužioci.

Pedeset devet kosovskih sudova su smešteni u trideset šest zgrada širom pokrajine.³² Geografski raspored sudova se u nekim krugovima smatra preprekom za efikasan monitoring postupaka kojim se bave Odeljenje za pravosuđe OEBS-a, Odeljenje za pravosudnu administraciju i nevladine organizacije.

Politički nadzor nad krivičnim pravosudnim sistemom

Međunarodna civilna administracija Ujedinjenih Nacija na Kosovu je složen sistem u kome se odgovornost deli između Ujedinjenih Nacija, OEBS-a i Evropske Unije.³³ Šef misije je Specijalni predstavnik generalnog sekretara Ujedinjenih Nacija (SRSG) i on je, u

odeljenja u dve većinski srpske oblasti – u Gračanici, u kojoj se nalazi odeljenje Opštinskog suda u Prištini; i u Štrpcima, gde se nalazi odeljenje Opštinskog suda u Uroševcu.

³² Ova brojka uključuje i dva odeljenja u Gračanici i Štrpcima kao i Trgovinski sud u Prištini. Trgovinski sud u Đakovici, koji trenutno ne funkcioniše, nije uračunat.

³³ Uspostavljanjem prvobitne strukture Misije Ujedinjenih Nacija na Kosovu (UNMIK), po osnovu Rezolucije 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih Nacija, odgovornost je podeljena između četiri „stuba“. Stub I, kojim je upravljao UNHCR, bio je zadužen za humanitarnu pomoć; Stub II, pod kontrolom UNMIK-a, bio je odgovoran za civilnu administraciju; Stub III, koji je vodio OEBS, imao je odgovornost za izgradnju institucija; i Stub IV, kojim je upravljala Evropska Unija, bio je zadužen za ekonomsku obnovu. Stub za humanitarnu pomoć je ugašen u junu 2000. godine i zamenjen je novim Stubom I zaduženim za pravosuđe i policiju u maju 2001. godine. Policija i pravosuđe koji su bili pod Stubom II (civilna administracija) su tada preneti u nadležnost novog stuba. Stub II je raspušten u jesen 2005. godine, a njegove funkcije su prenete na lokalne institucije ili su podeljene između međunarodnih aktera. Za detaljniju diskusiju o osnivanju UNMIK-a i događajima na Kosovu, vidi izveštaj Saveta bezbednosti, Ažurirani izveštaj: Kosovo, 10. februar 2006., [na internetu] http://www.securitycouncilreport.org/site/c.glKWLeMTIsG/b.1416071/k.D974/update_report_no3BRKosovoBR10_February_2006.htm (pregledano 14. marta 2006.).

krajnjoj instanci, nosilac celokupne zakonodavne i izvršne vlasti na Kosovu, uključujući administriranje krivičnim pravosudnim sistemom.³⁴

Godine 2001., kako je to predvideo Savet bezbednosti kada su Ujedinjene Nacije preuzele odgovornost za Kosovo dve godine ranije, UNMIK je počeo da prenosi neka od svojih ovlašćenja na lokalne institucije. Pod ovim institucijama se podrazumeva i parlament čiji se poslanici biraju na neposrednim izborima, koji u tom sazivu bira Predsednika Kosova i formira Vladu Kosova. Tokom prethodnih par godina, na Kosovu je došlo do ubrzanog prenosa ovlašćenja na Privremene institucije samouprave Kosova (PISK). Pored ranijeg prenosa širokih ovlašćenja na opštinskom nivou, jedan broj ministarstava je prenet u nadležnost lokalnih institucija.³⁵

UNMIK policija i pravosuđe

UNMIK Stub I—Policija i pravosuđe je glavni akter u oblasti vladavine prava i pravosudnog sistema na Kosovu.³⁶ Stub ne samo da ima isključiva ovlašćenja nad funkcionisanjem različitih aspekata sistema, već i propisuje politiku koju treba da sprovedu institucije koje njemu direktno polažu račune. Stub I takođe ima finansijsku kontrolu nad domaćim pravosuđem kao i kontrolu nad sveobuhvatnim odlukama o politici koja se sprovodi.³⁷ U nadležnosti Stuba I su policija, koju vodi međunarodni policijski komesar, i Odeljenje za pravosuđe, i on je „ključan za napore koje UNMIK ulaže radi uspostavljanja vladavine prava na Kosovu“.³⁸

³⁴ Civilna administracija je proširena međunarodnim mirovnim snagama (Snage za Kosovo pod vođstvom NATO-a, KFOR) čiji je zadatak očuvanje mira i bezbednosti kao i zaštita kosovskih granica.

³⁵ Među ovim ministarstvima su: Ministarstvo za lokalnu samoupravu, Ministarstvo za javne službe, Ministarstvo kulture, sporta i omladine, Ministarstvo obrazovanja, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo rada i socijalne politike, Ministarstvo za zajednice i povratak, Ministarstvo za ekologiju i prostorno planiranje, Ministarstvo finansija i privrede, Ministarstvo trgovine i industrije, Ministarstvo energetike i rudarstva, Ministarstvo za saobraćaj i komunikacije, Ministarstvo nauke i tehnologije, i Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja. Proces prenosa ovlašćenja na novouspostavljena ministarstva pravde i unutrašnjih poslova je bio u toku u trenutku pisanja ovog izveštaja. (Vidi diskusiju u pododeljku „Osnivanje novih ministarstava pravde i unutrašnjih poslova PISK-a“, dole).

³⁶ Na dan 1. maja 2006. godine, kada je ovaj izveštaj odlazio u štampu, Stub I je bio raspušten. Njegove funkcije sada obavlja nova kancelarija unutar Kancelarije Specijalnog predstavnika generalnog sekretara (SRSG) (Kancelarija za politiku vladavine prava). Odeljenje za pravosuđe i Kancelarija komesara policije sada podnose izveštaje direktno glavnom zameniku Specijalnog predstavnika generalnog sekretara, umesto šefu Stuba I. Do ovih promena je došlo isuviše kasno da bi bile uključene u ovaj izveštaj. Ovo restrukturisanje uglavnom ne utiče na analizu sadržanu u ovom izveštaju jer UNMIK zadržava u svojoj nadležnosti nadzor nad policijom i pravosuđem. Svaki pomen Stuba I u ovom izveštaju treba protumačiti kao da se odnosi na Kancelariju Specijalnog predstavnika generalnog sekretara. Za dodatne informacije, vidi Kancelarija Specijalnog predstavnika generalnog sekretara (SRSG), PDSRSG, Smernice o restrukturisanju, 10. maj 2006., u dokumentaciji Human Rights Watch-a.

³⁷ Razgovor Human Rights Watch-a sa zvaničnikom Odeljenja za pravosudnu administraciju, 15. februar 2006.

³⁸ UNMIK, Stub I—Policija i pravosuđe, uvod, bez datuma, [na internetu] http://www.unmikonline.org/justice/index_pillar1.htm (pregledano 17. aprila 2006.).

U poslovima nadzora nad domaćim pravosuđem, Stubu I podršku pruža domaće Odeljenje za pravosudnu administraciju (DJA) iz Ministarstva za javne službe, koje je sada u sastavu Privremenih institucija samouprave Kosova (PISK). Ovo odeljenje ima tehničku odgovornost za administriranje domaćim pravosuđem, ali se prevashodno bavi rešavanjem materijalnih i kadrovskih pitanja odgovarajući na zahteve domaćih sudija i tužilaca koji oni upućuju UNMIK-ovom Odeljenju za pravosuđe i Stubu I.

Odeljenje za pravosuđe

UNMIK-ovo Odeljenje za pravosuđe, koje deluje u ime međunarodne administracije, ima nadležnost nad sudovima na Kosovu, obavljajući funkcije ministarstva pravde. Odeljenje je zaduženo za krivično gonjenje i procesuiranje najtežih predmeta uz pomoć međunarodnih tužilaca i sudija, i takođe je odgovorno i za opšta pitanja vezana za pravosuđe. Postoje posebni sektori unutar Odeljenja za pravosuđe koji su zaduženi za krivično gonjenje i razvoj pravosudnog sistema, uključujući celokupno funkcionisanje lokalnog pravosuđa.³⁹ Odeljenje za pravosuđe je takođe odgovorno za bitne pravne odluke kao i odluke pri kreiranju pravosudne politike.⁴⁰

Dok u teoriji znatan deo odgovornosti za nadzor nad pravosuđem na terenu, u sudovima i tužilaštvima, pripada Privremenim institucijama samouprave Kosova (PISK), u praksi to nije slučaj. Umesto toga, kao što je to već pomenuto gore, lokalno Odeljenje za pravosudnu administraciju (DJA) je prvenstveno delovalo kao spona između sudova i Odeljenja za pravosuđe radi zadovoljavanja materijalnih i kadrovskih potreba. Odeljenje za pravosudnu administraciju prikuplja neke statističke podatke o radu sudova, ali ne obavlja upravne ili administrativne funkcije nad njima.⁴¹ Ove funkcije obavljaju individualno administratori i/ili predsednici sudova. Prema rečima jednog visokog zvaničnika Odeljenja za pravosudnu administraciju:

³⁹ Razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Odeljenja za pravosuđe, Kosovo, oktobar i novembar 2005.; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem sektora za pravnu politiku, Odeljenje za pravosuđe, Priština, januar 2006.; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem sektora za razvoj pravosuđa, Odeljenje za pravosuđe, Priština, februar 2006. Vidi takođe opis mandata Odeljenja za pravosuđe na UNMIK-ovom veb sajtu na adresi http://www.unmikonline.org/justice/index_pillar1.htm. Za detaljniju analizu pravosudnog sistema na Kosovu, vidi izveštaj Rubotam i ostali, „Procena pravosudnog sistema na Kosovu“.

⁴⁰ UNMIK, Stub I—Policija i pravosuđe, uvod, bez datuma, [na internetu] http://www.unmikonline.org/justice/index_pillar1.htm (pregledano 17. aprila 2006.); Vidi takođe Ujedinjene Nacije, Komitet za ljudska prava, „Izveštaj koji je podnela Privremena administracija Misije Ujedinjenih Nacija na Kosovu Komitetu za ljudska prava o stanju ljudskih prava u pokrajini od juna 1999. godine“, 15. februar 2006., CCPR/C/UNK/1, pasus 34.

⁴¹ Razgovor Human Rights Watch-a sa višim rukovodiocima Odeljenja za pravosudnu administraciju, Priština, 15. februar 2006.

Mada je ovo odeljenje preneto u nadležnost Ministarstva javnih službi, ono nije zapravo nadležno za sudstvo, što se vidi već na pitanju budžeta. Ako nemate budžet, ne možete donositi nikakve odluke. Stoga mi koordiniramo aktivnosti sa Odeljenjem za pravosuđe (DOJ)....Sve što je u vezi sa radom sudova, profesionalnim pitanjima – time se bavi Odeljenje za pravosuđe. Osobljem u sudovima i resursima se bavi Odeljenje za pravosudnu administraciju. Odeljenje za pravosuđe je delovalo kao ministarstvo pravde sa isključivim ovlašćenjima sve do sada—zapravo još uvek je tako⁴²

Imajući u vidu UNMIK-ovu kontinuiranu kontrolu nad budžetom i njegova isključiva ovlašćenja u oblasti pravosuđa i policije, uključujući nadležnost nad policijom, tužiocima i sudovima, kao i ovu izjavu zvaničnika Odeljenja za pravosudnu administraciju, očigledno je da Stub I ostaje ključni akter u krivičnom pravosudnom sistemu Kosova.⁴³

Osnivanje novih ministarstava pravde i unutrašnjih poslova PISK-a

Neka od ovlašćenja Odeljenja za pravosuđe se trenutno prenose na novo Ministarstvo pravde unutar PISK-a. Najveći deo novih zaduženja Ministarstva pravde će inicijalno biti administrativan po svojoj prirodi. Očekuje se da će, na kratak i srednji rok, UNMIK zadržati nadležnost nad osetljivim slučajevima (kao što su oni koji se odnose na međuetničke konflikte ili organizovani kriminal). Specijalni predstavnik generalnog sekretara i šef UNMIK-a (trenutno Soren Jesen-Petersen) će takođe zadržati isključiva ovlašćenja nad veoma osetljivim ili političkim pitanjima.⁴⁴

⁴² Ibid.

⁴³ Čini se da je UNMIK došao do istog zaključka, iznevši sledeću zapažanje: „Uprkos reorganizaciji Odeljenja za pravosudnu administraciju [DJA] radi usklađivanja sa Ustavnim okvirom, i dalje postoje teškoće. U suštini, u Ustavnom okviru se bitne pravne odluke kao i odluke u kreiranju politike označavaju kao isključiva ovlašćenja, a ipak se prenose ovlašćenja za sprovođenje ovih odluka na Odeljenje za pravosudnu administraciju Ministarstva javnih službi“. UNMIK, Policija i pravosuđe, Efekti Ustavnog okvira, bez datuma, [na internetu] <http://www.unmikonline.org/justice/justice.htm> (pregledano 17. aprila 2006.).

⁴⁴ Razgovor Human Rights Watch-a sa visokim rukovodiocima, Odeljenje za pravosuđe, Priština, 3. februar 2006.; Razgovor Human Rights Watch-a sa visokim zvaničnicima, Kancelarija pravnog savetnika (OLA), Priština, 8. mart 2006. Kancelarija pravnog savetnika (OLA) je angažovana u poslovima izrade nacrtu zakona i njihove revizije; ona podnosi izveštaje i direktno savetuje Specijalnog predstavnika generalnog sekretara (SRSG) o pravnim pitanjima u vezi sa misijom. Vidi takođe, Savet bezbednosti UN-a, „Izveštaj generalnog sekretara Ujedinjenih Nacija o privremenoj administraciji UN na Kosovu za Savet bezbednosti“, S/2006/45, 25. januar 2006. Za raspravu o prenosu ovlašćenja na ministarstva pravde i unutrašnjih poslova u sastavu PISK-a, vidi Edina Halapi, „Nova ministarstva: PISK preuzimaju nove odgovornosti“, UNMIK, „Fokus na Kosovu“, januar 2006., [na internetu] <http://www.unmikonline.org/pub/focuskos/jan06/focusklaw1.htm> (pregledano 17. aprila 2006.).

Sredinom marta 2006. godine, izabran je prvi ministar pravde i njegovo imenovanje je odobrio Specijalni predstavnik generalnog sekretara (SRSG). Glavni prioriteti tokom prva tri meseca njegovog mandata, kako je o tome izvešteno u medijima, obuhvataju dodatno zapošljavanje osoblja, stvaranje međuministarske radne grupe i ugovaranje uslova za ministarstvo sa UNMIK-ovim Stubom I.⁴⁵ Nakon osnivanja Ministarstva pravde, Odeljenje za pravosudnu administraciju je zvanično podeljeno. Zaduženja odeljenja u oblasti krivičnog gonjenja su preneti na Ministarstvo pravde. Ovlašćenja u oblasti administriranja sudovima su formalno preneti na Savet za pravosuđe Kosova (ustanovljen shodno UNMIK-ovoj odredbi br. 52/2005).⁴⁶ U vreme pisanja ovog izveštaja, trajale su rasprave o prenosu budžeta za sudsku administraciju.⁴⁷

Na dan 20. decembra 2005. godine, UNMIK je takođe usvojio uredbu o osnivanju Ministarstva unutrašnjih poslova. Implementacioni plan za novo ministarstvo, kao i u slučaju Ministarstva pravde, najpre podrazumeva imenovanje ministra i zamenika ministra. Posle ovih imenovanja, ministarstvo će početi da preuzima pravnu, tehničku, finansijsku i administrativnu odgovornost za policijske poslove. Do prenosa važnijih ovlašćenja kao što je puna operativna kontrola nad KPS-om i Upravom za izvršenje zavodskih sankcija (KCS, koji upravlja pritvorskim jedinicama i zatvorima)) će doći tek nakon tromesečne evaluacije učinka koju će uraditi Specijalni predstavnik generalnog sekretara.

Posle pozitivne evaluacije, sledeći korak bi bilo imenovanje KPS-ovog zamenika komesara policije koji bi delovao neposredno pod okriljem ministra za unutrašnje poslove, ali bi i dalje bio pod opštom nadležnošću Specijalnog predstavnika i

⁴⁵ „Ministarstva pravde i unutrašnjih poslova Kosova dobijaju ovlašćenja“, *Balkan Update*, 22. mart 2006., [na internetu] <http://balkanupdate.blogspot.com/2006/03/kosovo-ministry-of-justice-and-of.html> (pregledano 17. aprila 2006.); „Salihaj: Služicu interesima pravde“, *Epoka e Re* (Priština), kako je to preneo UNMIK, sektor za javno informisanje, medijski monitoring, 20. mart 2006., u dokumentaciji Human Rights Watch-a.

⁴⁶ Razgovor Human Rights Watch-a sa zvaničnikom, Odeljenje za pravosuđe, Kosovo, 5. maj 2006. Odeljenje za pravosuđe je objasnilo da će prenos ovlašćenja uticati na linije podnošenja izveštaja (izveštaji se podnose Savetu za pravosuđe Kosova umesto Odeljenju za pravosuđe) u većoj meri nego svakodnevna priroda njegovog posla. Razgovor Human Rights Watch-a sa zvaničnikom, Odeljenje za pravosudnu administraciju, Priština, 15. februar 2006.

Savet za pravosuđe Kosova će delovati kao nezavisni, administrativni ogranak pravosuđa. Članovi saveta su položili zakletvu tokom ceremonije početkom aprila 2006. UNMIK, „Članovi novoosnovanog Saveta za pravosuđe Kosova položili zakletvu“, saopštenje za štampu, UNMIK/PR/1523, 3. april 2006., [na internetu] <http://www.reliefweb.int/rw/RWB.NSF/db900SID/EKOI-6NJ4PU?OpenDocument> (pregledano 17. aprila 2006.). Za raspravu o ulozi novoformiranog Saveta za pravosuđe Kosova, vidi Arijana Lepore, „Recept za nezavisnost pravosuđa“, UNMIK, *Fokus na Kosovu*, januar 2006., [na internetu] <http://www.unmikonline.org/pub/focuskos/jan06/focuslaw2.htm> ((pregledano 6. marta 2006.)).

⁴⁷ Prepiska putem elektronske pošte Human Rights Watch-a sa Odeljenjem za pravosudnu administraciju, 21. mart 2006.

međunarodnog komesara policije UNMIK-a.⁴⁸ U vreme pisanja ovog izveštaja, upravo je bio imenovan ministar za unutrašnje poslove, a dva odeljenja (za vanredne situacije i lične dokumente) su preneti u novo ministarstvo.⁴⁹

⁴⁸ Vidi Savet bezbednosti UN, „Izveštaj generalnog sekretara Ujedinjenih Nacija o privremenoj administraciji UN na Kosovu za Savet bezbednosti“, S/2006/45, strana 6, pasus 13.

⁴⁹ „Ministarstva pravde i unutrašnjih poslova dobijaju svoja ovlašćenja“, kako je o tome izvestio UNMIK, sektor za javno informisanje, medijski monitoring, 21. mart 2006., u dokumentaciji Human Rights Watch-a. Posle prvog sastanka između novog ministra unutrašnjih poslova i Specijalnog predstavnika generalnog sekretara (SRSG), SRSG je u javnosti izjavio: „Mi smo svesni da dva novoosnovana ministarstva imaju neke logističke nedostatke na samom početku, ali UNMIK veruje u odgovornost ovdašnjih ljudi. Na osnovu onoga što smo čuli i na osnovu posvećenosti u koju smo se uverili, mislim da možemo započeti sa drugom fazom prenosa ovlašćenja uskoro“. Na zvaničnom veb sajtu UNMIK-a se ne izveštava o razvoju događaja u vezi sa osnivanjem ministarstava.

Ustanovljavanje odgovornosti na Kosovu pre marta 2004. godine

Utisak o ustanovljavanju odgovornosti na Kosovu pre marta 2004. godine već je bio sumoran. U slučaju niza različitih krivičnih dela—od ratnih zločina i napada na manjine s jedne strane do lakših krivičnih dela s druge—oni koji su za to odgovorni nisu bili privedeni pravdi. Klima nekažnjivosti koja je iz toga proistekla uticala je na sve zajednice na Kosovu, kako albansku tako i manjinske.

Krivično gonjenje za počinjene ratne zločine na Kosovu

Želim bih da ponovo mogu da verujem. Zaista to želim. Ali bez obzira šta mi um poručuje, to moje srce ne može da čuje. Ostalo je tu nedovršenog posla.⁵⁰

Utisak je među mnogim Albancima na Kosovu da pravda zadovoljena u maloj meri ili je uopšte nije bilo u pogledu zločina koje je počinio Miloševićev režim.

Tokom sukoba između NATO-a i Jugoslavije 1999. godine oko Kosova, kosovski Albanci su bili izloženi sistematskoj kampanji masovnih ubistava, silovanja, proterivanja i drugim ratnim zločinima koje su počinile srpske i jugoslovenske snage.⁵¹

Mada se najozbiljnijim slučajevima ratnih zločina bavi Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ),⁵² za manje ozbiljna krivična su zaduženi sudovi na Kosovu. Do danas, samo su dvadeset tri predmeta u vezi sa ratnim zločinima pokrenuta pred kosovskim sudovima. U velikoj većini ovih predmeta (u kojima su optužena lica srpske nacionalnosti) postupke su vodila sudska veća sastavljena od lokalnih sudija. Ovi

⁵⁰ Razgovor Human Rights Watch-a sa članom osoblja, nevladina organizacija, Kosovo, 2. novembar 2005.

⁵¹ Za detalje o ratnim zločinima koje su počinile srpske i jugoslovenske snage za vreme sukoba na Kosovu, vidi Human Rights Watch, *Po naređenju: Ratni zločini na Kosovu* (Njujork: Human Rights Watch, 2001.).

⁵² Percepcija među mnogim Albancima da pravda nije zadovoljena se proteže i na delovanje MKSJ-a. U dva od pet predmeta pred Haškim tribunalom u vezi sa zločinima na Kosovu optuženi su etnički Albanci, bivši pripadnici Oslobođilačke vojske Kosova (OVK), za zločine protiv srpskih i albanskih civila. Preostale tri optužnice (protiv devet najviših zvaničnika Jugoslavije i Srbije) se odnose na zločine počinjene nad etničkim albanskim stanovništvom za vreme sukoba. Jedna od ovih optužnica protiv bivšeg jugoslovenskog predsednika Slobodana Miloševića je povučena nakon Miloševićeve smrti u martu 2006. godine. Prva odluka u vezi sa sukobom na Kosovu je doneta 30. novembra 2005. godine. Činjenica da su dva od tri optužena u predmetu („Fatmir Limaj i ostali“) oslobođena je možda pomogla da se percepcija MKSJ-a među etničkim Albancima na Kosovu unekoliko promeni. Za više informacija o radu MKSJ-a na Kosovu, vidi <http://www.un.org/icty> (pregledano 15. aprila 2006.).

postupci koje su vodile domaće sudije su obeleženi ozbiljnim greškama kao što je nepozivanje ključnih svedoka za vreme suđenja i presude koje nisu sadržale dobro argumentovana obrazloženja za utvrđivanje krivice.⁵³

U žalbenim postupcima ili ponovljenim suđenjima pred međunarodnim sudskim većima u skoro svim predmetima ili su donete oslobađajuće presude ili su izrečene kazne za manje ozbiljne navode iz optužnice. Nekoliko postupaka je odloženo ili obustavljeno jer su optuženi na slobodi nakon što su pobjegli iz pritvorskih jedinica na Kosovu. Samo je u nekoliko slučajeva došlo do konačne okrivljujuće presude, uključujući jedan postupak koji je sproveden u odsustvu optuženog (*in absentia*). Često su lica protiv kojih su donete okrivljujuće presude zapravo proglašeni krivim za obična krivična dela, a ne za ratne zločine.⁵⁴

U ovom trenutku, tekućim istragama ratnih zločina i krivičnim gonjenjima se isključivo bave međunarodni advokati i sudije koji rade za Odeljenje za pravosuđe.⁵⁵ Od napora da se ustanovi domaći sud ili veće sa specijalnim ovlašćenjima nad etnički motivisanim i ratnim zločinima—što je pristup koji je usvojen u Bosni, Srbiji i Hrvatskoj—se rano

⁵³ U OEBS-ovom izveštaju iz 2002. godine o predmetima vezanim za ratne zločine dokumentuju se ozbiljni problemi u tim suđenjima do trenutka objavljivanja izveštaja. Identifikovani problemi obuhvataju: zabrinutost zbog nedovoljne jasnosti i konkretnih navoda u optužnicama; neprofesionalna i nepotpuna priroda presuda, uključujući loše formulisana pravna obrazloženja za donetu presudu i pri navođenju relevantne sudske prakse; neuspeh Vrhovnog suda da „pomogne u ustanovljavanju osnove za dinamičnu, kritičnu i nezavisnu jurisprudenciju kosovskih sudova; „nedovoljna sredstva za tužioce i sudije koji rade na predmetima vezanih za ratne zločine; zabrinutost u pogledu kredibilitnosti svedoka; rasprave koje u većoj meri podrivale nego što su unapređivale proces donošenja presude, što ukazuje na potrebu za doslovnim beleženjem iskaza u sudovima; i očita nespornost da se pronađu i pozovu srpski svedoci odbrane“. Vidi Misija OEBS-a na Kosovu, Odeljenje za monitoring pravnih sistema (LSMS), „Suđenja za ratne zločine na Kosovu: Analiza“, septembar 2002. Vidi takođe Međunarodna krizna grupa, „Pronalaženje ravnoteže: Vaga pravde na Kosovu“. Europe Report br. 134, 12. septembar 2002., [na internetu] <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=1609&l=1> (pregledano 18. novembra 2006.).

⁵⁴ Telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom Međunarodnog komiteta Crvenog krsta, Priština, 11. novembar 2005.; telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa zvaničnikom, OEBS LSMS, 14. novembar 2005.; razgovor Human Rights Watch-a sa međunarodnim tužiocem, Odeljenje za pravosuđe, Priština, 16. novembar 2005.; telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa Fondom za humanitarno pravo, Priština, 22. decembar 2005.; razgovor Human Rights Watch-a sa međunarodnim tužilaštvom Odeljenja za pravosuđe, Priština, 23. februar 2006. U nekim slučajevima čini se da su podnete obične krivične prijave umesto optužbi za ratne zločine iz razloga kao što je limitiranje verovatnoće da dođe do zastrašivanja svedoka. Stoga se može reći da su možda neka od krivičnih dela iz ratnog perioda bila istražena, kao i da se u tim slučajevima vodio postupak po osnovu obične krivične prijave, a da javnost prosto nije bila upoznata sa tim. Razgovor Human Rights Watch-a sa portparolom UNMIK-a, Priština, septembar 2005.; Razgovor Human Rights Watch-a sa međunarodnim tužiocem, Odeljenje za pravosuđe, Priština, 16. novembar 2005.

⁵⁵ Jedini izuzetak je kada se domaće sudije pozivaju da budu članovi mešovitim sudskih veća radi donošenja odluke o pitanjima—kao što je pritvor—koji se ne smatra osetljivim pitanjem, i stoga nije neophodno da sudsko veće čine samo međunarodne sudije. Razgovor Human Rights Watch-a sa međunarodnim sektorom za tužilaštvo Odeljenja za pravosuđe, Priština, 23. februar 2006.; Razgovor Human Rights Watch-a sudijom Vrhovnog suda, Odeljenje za pravosuđe, Priština, 22. februar 2006.

odustalo iz finansijskih i drugih razloga.⁵⁶ Odeljenje međunarodnih tužilaca i sudija je umesto toga zaduženo da se bavi ovim predmetima, u nadi da bi se ranije zabrinutosti zbog pristrasnosti i kompetentnosti lokalnih sudija i tužilaca mogli izbeći.⁵⁷

Mada je ostalo malo predmeta vezanih za ratne zločine koje tek treba procesuirati, izgledi za postizanje istinskog napretka u pogledu utvrđivanja odgovornosti za ratne zločine se čine ograničenim. U ovom trenutku, četiri predmeta su još uvek aktivna, uprkos istragama na stotine potencijalnih slučajeva. Štaviše, podignuto je samo šest optužnica za ratne zločine od maja 2002. godine.⁵⁸

Krivično gonjenje u ovim predmetima se iskomplikovalo zbog činjenice da se mnoga lica osumnjičena za počinjene ratne zločine ne nalaze više na Kosovu. Nejasno je u kojoj se meri ograničeni uspeh u postupku krivičnog gonjenja može pripisati činjenici da je ustanovljavanju odgovornosti za ratne zločine na Kosovu dat nizak prioritet među ključnim zapadnim vladama, a u kojoj meri se to može shvatiti kao neuspeh UNMIK-a.⁵⁹

Ustanovljavanje odgovornosti za nasilje nad manjinama

Pre marta 2004. godine, postojala je percepcija unutar međunarodne zajednice da se situacija u kojoj se nalaze manjine na Kosovu stabilizovala. Mada su se manjine i dalje suočavale sa povremenim izlivima nasilja, uznemiravanja i zastrašivanja, to se dešavalo u znatno manjoj meri u poređenju sa razmerama nasilja—uključujući ubistva, podmetanje požara i prisilno raseljavanje—usmereno protiv srpske, romske i drugih zajednica posle povlačenja jugoslovenskih i srpskih snaga u junu 1999. godine.

⁵⁶ Formiranje domaćeg suda koji bi se bavio ratnim zločinima je predloženo u decembru 1999. godine, ali je taj predlog odbačen u avgustu 2000. Mada je nedavno bilo predloga upućenih UNMIK-ovom Stubu I u vezi sa osnivanjem nekog oblika specijalnog suda za teška krivična dela, uključujući ratne zločine ili slučajeve međuetničkog nasilja, u vreme pisanja ovog izveštaja te predloge je tek trebalo razmotriti. Razgovor Human Rights Watch-a sa višim rukovodiocima, Odeljenje za pravosuđe, Priština, 3. februar 2006.; razgovor Human Rights Watch-a sa sudijom Vrhovnog suda, Odeljenje za pravosuđe, Priština, 22. februar 2006.

⁵⁷ Međunarodna krizna grupa, „Pronalaženje ravnoteže“, strana 25. Za dodatne analize, vidi Hartman, „Međunarodne sudije i tužioci na Kosovu“.

⁵⁸ Telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa zvaničnikom, OEBS LSMS, 14. novembar 2005.; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem sektora za tužilaštvo, Odeljenje za pravosuđe, 23. februar 2006. OEBS je izvestio o pet dodatnih slučajeva, dok Odeljenje za pravosuđe ima šest novih slučajeva (misli se na predmete koji nisu uračunati u prvobitnih sedamnaest predmeta o koji se pominju u izveštaju OEBS LSMS-a iz 2002.).

⁵⁹ Osoblje Odeljenja za pravosuđe reklo je Human Rights Watch-u da i dalje postoje ozbiljne prepreke istraživanju i procesuiranju ratnih zločina, uključujući, na primer, odsustvo programa relokacije i zaštite svedoka kao i odsustvo diplomatskih mera za rešavanje problema vezanog za navodne počinioce zločina koji borave izvan pokrajine.

Međutim, neuspeh međunarodne zajednice da zaštiti manjine pre marta 2004. godine, a pogotovo 1999. i 2000. godine, odslikava kontinuirani neuspeh u privođenju pravdi onih koji su odgovorni za nasilje. U svom izveštaju iz 2002. godine, OEBS primećuje da „velika većina teških etnički motivisanih krivičnih dela tokom prethodne dve i po godine nije rezultirala ni identifikacijom niti hapšenjem osumnjičenih počinilaca, te nije bilo krivičnog gonjenja za većinu etnički motivisanih krivičnih dela izvršenih 1999. i 2000. godine“.⁶⁰

Nedavni razgovori Human Rights Watch-a sa zvaničnicima iz OEBS-a, u Odeljenju za pravosuđe, sa ombudsmanom i organizacijama za ljudska prava i humanitarno pravo pokazuju da je ta slika od objavljivanja OEBS-ovog izveštaja 2002. godine uglavnom ostala neizmenjena“.⁶¹

Odsustvo ustanovljavanja odgovornosti se proteže na krivična gonjenja za ratne zločine gde su žrtve bile iz manjinskih zajednica. Krajem 2005. godine, još uvek nije bilo nijedne optužnice za ratne zločine prema kojoj bi žrtve bili Srbi ili drugi ne-Albanci, uprkos činjenici da su srpska, romska, aškalijiska i druge nealbanske zajednice takođe bile žrtve za vreme oružanog sukoba na Kosovu.⁶²

U razgovorima sa Human Rights Watch-em u jesen 2005. godine, pripadnici manjinskih zajednica su naveli napade na manjine i njihovu imovinu, za koje nikada nije bilo krivičnog gonjenja, kao dokaz da međunarodna zajednica nema volju da se bavi njihovim potrebama i strahovanjima, a još manje da ih zaštiti.⁶³

⁶⁰ OEBS/UNHCR, „Deveta procena situacije u kojoj se nalaze etničke manjine na Kosovu, septembar 2001. – april 2002.“, strana 18.

⁶¹ Razgovor Human Rights Watch-a sa ombudsmanom, Institucija ombudsmana, Priština, 31. oktobar 2005.; neformalne diskusije Human Rights Watch-a sa osobljem OEBS-a, Priština, oktobar-novembar 2005.; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kancelarije Visokog komesara za ljudska prava (OHCHR), Priština, 14. novembar 2005.; razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnicima Odeljenja za pravosuđe, Priština, 16. novembar; razgovor Human Rights Watch-a sa Fondom za humanitarno pravo, Priština, 22. decembar 2005. Human Rights Watch je opet verifikovao ovu informaciju u međunarodnom sektoru za tužilaštvo Odeljenja za pravosuđe u februaru 2006.

⁶² Telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa Fondom za humanitarno pravo, Priština, 22. decembar 2005.

⁶³ Razgovori Human Rights Watch-a na Kosovu, 16-25. septembar 2005.

Reakcija krivičnog pravosuđa na martovsko nasilje 2004. godine

Veoma se loše postupalo u odnosu na događaje. Aktuelni komesar UN policije je bio zaprepašćen onim što je urađeno. Veoma malo predmeta je stiglo do suda. Oni praktično nisu bili kažnjeni. To je ono što ljudi ne razumeju. Nasilje u selu Svinjare—čitava ta stvar—je snimana iz helikoptera. Kako je to moguće?⁶⁴

Napadi na manjine i neuspeh da se na odgovarajući način reaguje na njih nisu ništa novo na Kosovu. Ono što izdvaja zločine iz marta 2004. godine su razmere nasilja posle čega je usledilo javno obećanje međunarodne zajednice da će oni koji su odgovorni biti privedeni pravdi. Ranije napore usmerene na rešavanje problema nasilja nad manjinama je možda sputavala činjenica da su kosovski sudovi i policija tek u nastajanju. Međutim, posle skoro pet godina međunarodne administracije, trebalo je da neophodne sudske i istražne strukture budu već funkcionalne.

Prvobitno, činilo se da će reakcija na martovska događanja biti drugačija. U periodu posle nemira, štampa je izveštavala o brojnim hapšenjima, uključujući hapšenja osoba umešanih u organizaciju protesta i nemira širom Kosova.⁶⁵ Predmetima vezanim za martovske događaje je dat prioritet pri procesuiranju u okviru pravosudnog sistema. Specijalna policijska operacija—pod vođstvom viših međunarodnih oficira—je pokrenuta radi istrage nasilnih događaja.

Više od dve godine kasnije, međutim, jasno je da malo postignuto u pogledu utvrđivanja odgovornosti. U odnosu na broj ljudi koji su učestvovali u nasilju, obim razaranja i cenu u ljudskim žrtvama, malo se lica suočilo sa krivičnim prijavama. Većina od njih su optuženi za lakša krivična dela. Dve godine kasnije, mnogi krivični postupci su obustavljeni ili su optužbe odbačene. Kazne izrečene onima koji su osuđeni su se našle na udaru kritike kao izuzetno blage.⁶⁶

Jasno je da reakcija krivičnog pravosuđa na martovske događaje 2004. godine nije ispunila obećanje međunarodne zajednice. Razlozi za taj neuspeh su složeni, ali ključni faktori obuhvataju sledeće:

⁶⁴ Razgovor Human Rights Watch-a sa visokim zvaničnikom UNMIK-a, Priština, 16. septembar 2005.

⁶⁵ UNMIK policija je potvrdila da je više od dve stotine ljudi uhapšeno za vreme i neposredno nakon nemira. Razgovor Human Rights Watch-a sa visokim zvaničnicima, sedište UNMIK policije, Priština, 27. februar 2006.

⁶⁶ Vidi OEBS LSMS, „Reakcija pravosudnog sistema na martovske nemire 2004.“, decembar 2005.

- Uvođenje bitnih reformi u krivičnom pravosudnom sistemu tri nedelje posle martovskih nemira, čime su policiji i tužiocima date nova zaduženja u vođenju predmeta, a što oni nisu iskoristili.
- Neuspeh specijalne operacije međunarodne policije pokrenute radi istrage martovskog nasilja, što se nadovezalo na činjenicu da je ova operacija bila odvojena od ostatka krivičnog pravosudnog sistema.
- Nedelotvoran policijski rad, uključujući neadekvatne mere zaštite svedoka, nedostatak kontinuiranog rada na slučajevima, lošu koordinaciju između međunarodne i lokalne policije, i nedostatak saradnje sa tužiocima.
- Nedovoljna reakcija na optužbe o rđavom postupanju pripadnika Kosovske policijske službe za vreme nemira. Ovi navodi se odnose i na neuspeh u preduzimanju mera protiv kriminalnog postupanja i direktno učešća pripadnika Kosovske policijske službe u kriminalnim aktivnostima.
- Pasivnost tužilaca, uprkos njihovoj novoj ključnoj ulozi u vođenju krivičnih istraga.
- Loše upravljanje predmetima u sudovima.
- Praksa izricanja blagih kazni.
- Neadekvatan nadzor i neodgovarajuće utvrđivanje prioriteta unutar krivičnog pravosudnog sistema od strane administracije Ujedinjenih Nacija na Kosovu.

Merenje napretka u procesu krivičnog gonjenja

Da bi se procenio napredak ostvaren u pogledu ustanovljavanja odgovornosti za martovsko nasilje 2004. godine, najpre je neophodno imati osnovne statističke podatke o broju istraga, krivičnih postupaka i presuda. Upadljivo je da nema jasnog konsenzusa o ovim podacima među međunarodnim službama zaduženim za nadzor i praćenje krivičnog pravosudnog sistema. Pogotovo su sporni broj lica koja se terete za počinjena krivična dela i priroda tih krivičnih dela.⁶⁷

OEBS-ov Odsek za monitoring pravnih sistema prikuplja statističke podatke, koji se smatraju najkompletnijim, o krivičnim postupcima i sudskim odlukama; ovi statistički podaci se čuvaju u njihovoj bazi podataka.⁶⁸ Prema tim podacima, do kraja oktobra 2005.

⁶⁷ Razgovor Human Rights Watch-a sa visokim zvaničnikom OEBS-a, Priština, 2. novembra 2005. Ovaj zvaničnik je takođe rekao Human Rights Watch-u da se ne zna broj lica koja su uhapšena i pritvorena u periodu posle nasilja: „Sve što policija može da kaže je: „Mi ne znamo“. Kažu da niko nije vodio evidenciju“.

⁶⁸ Kao primarni pokretač izgradnje institucija i demokratizacije unutar sistema UN-a na Kosovu, OEBS takođe ima ključnu ulogu u oblasti pravosuđa i policije u okviru misije. OEBS podržava UNMIK-ov Stub I (i Odeljenje za pravosuđe) u njegovim naporima da se ustanovi i administrira pravosudni sistem putem monitoringa pravnog sistema s ciljem da se ispoštuju standardi ljudskih prava i vladavine prava kao i kroz obuku i profesionalni razvoj programa za one koji rade u oblasti pravosuđa. Institut za pravosuđe Kosova (KJI)—koji je osnovao

godine, protiv 424 lica su podignute optužnice za krivična dela u vezi sa martovskim događajima.⁶⁹ U OEBS-ovom izveštaju iz decembra 2005. godine o reakciji krivičnog pravosudnog sistema na martovske nemire 2004. godine je ažuriran podatak o broju optuženih lica na 426. Mada je OEBS prestao da aktivno prati ove predmete posle objavljivanja decembarskog izveštaja 2005., OEBS-ovi zvaničnici su ukazali Human Rights Watch-u da je do marta 2006. godine, broj lica protiv kojih su podnete krivične prijave ostao isti.⁷⁰

Statistika UNMIK-ovog Odeljenja za pravosuđe (DOJ) iz sredine novembra 2005. pokazuje da je bilo 348 predmeta. Prema rečima jednog zvaničnika iz Odeljenja za pravosuđe, predmeti se uvode u statistiku u trenutku kada se tužilac uključuje u postupak.⁷¹ Prema memorandumu Odeljenja za pravosuđe koji su dostavili zvaničnici ovog odeljenja Human Rights Watch-u, svaki predmet se odnosi na jedno lice.⁷² Međutim, zvaničnici Odeljenja za pravosuđe su rekli Human Rights Watch-u da se pojedinačni predmeti mogu odnositi na više optuženih lica, a da Odeljenje za pravosuđe ne vodi evidenciju o broju pojedinaca protiv kojih su podignute optužbe.⁷³ Štaviše, informacije iz sektora za podršku sudovima Odeljenja za pravosuđe o predmetima u kojima učestvuju međunarodni zvaničnici pokazuju da se „predmet“ može odnositi na krivični postupak protiv više od jedne osobe.⁷⁴

Visoki zvaničnik Odeljenja za pravosuđe, u razgovoru sa Human Rights Watch-om u aprilu 2006. godine, nije bio u mogućnosti da objasni zašto su zvaničnici ovog odeljenja

OEBS—odgovoran je za obuku sudija i tužilaca. Odsek za monitoring pravnih sistema OEBS-ovog Odeljenja za ljudska prava i vladavinu prava periodično priprema tematske analize funkcionisanja lokalnog sudstva na osnovu svog praćenja rada lokalnih sudova. OEBS mnogi smatraju „elementom koji se najviše bavi monitoringom“ u okviru misije na Kosovu. Za dodatne informacije o OEBS-ovom mandatu na Kosovu vidi <http://www.osce.org/kosovo/13197.html>, a za Institut za pravosuđe Kosova vidi <http://www.osce.org/kosovo/13217.html>.

⁶⁹ Prepiska Human Rights Watch-a putem elektronske pošte sa članom osoblja, OEBS LSMS, 27. oktobar 2005.; razgovor Human Rights Watch-a sa visokim zvaničnikom OEBS-a, Priština, 2. novembar 2005.

⁷⁰ Razgovor Human Rights Watch-a za zvaničnikom, OEBS, Priština, 24. januar 2006. Prepiska Human Rights Watch-a putem elektronske pošte sa članom osoblja, OEBS LSMS, 15. mart 2006.

⁷¹ Razgovor Human Rights Watch-a sa zvaničnikom, Odeljenje za pravosuđe, Priština, februar 2006.

⁷² Razgovor Human Rights Watch-a sa visokim zvaničnikom i međunarodnim tužiocem, Odeljenje za pravosuđe, Priština, 16. novembar 2005. UNMIK Odeljenje za pravosuđe, „Krivično gonjenje po osnovu krivičnih dela u vezi sa martovskim nemirima 2004.“, interni memo, bez datuma, u dokumentaciji Human Rights Watch-a.

⁷³ Razgovor Human Rights Watch-a sa krivičnim odsekom, Odeljenje za pravosuđe, Priština, 23. februar 2006.

⁷⁴ Podaci iz baze podataka koju administrira međunarodni sektor za podršku sudstvu pokazuju da je do marta 2006. godine pokrenuto osam krivičnih postupaka proisteklih iz martovskih događaja protiv šesnaest lica pred međunarodnim sudijama u kosovskim sudovima. Međunarodni sektor za podršku sudstvu (IJS) Odeljenja za pravosuđe, „Ratni zločini i martovski nemiri“, tabela bez datuma, u dokumentaciji Human Rights Watch-a.

dali protivrečna objašnjenja o tome na šta se brojka 348 odnosi, i dodao je da će se sastati sa OEBS-om ubrzo kako bi razjasnili situaciju.⁷⁵

Vredi primetiti kako se čini da je do novembra 2005. godine stopa rešenih predmeta u statistikama OEBS-a i Odeljenja za pravosuđe identična. To bi moglo ukazivati na mogućnost da se obe brojke (426 i 348) odnose na iste predmete. Prema OEBS-u, do sredine novembra 2005. godine, krivični postupci su okončani za 221 od 426 optuženih lica, pri čemu je doneto 209 okrivljujućih i 12 oslobađajućih presuda, na osnovu čega stopa rešenih predmeta iznosi 51 odsto.⁷⁶ Osumnjičena lica za koje su optužbe odbačene (95 slučajeva) i ona koja očekuju suđenje (110 slučajeva) čine ostatak do pomenute brojke. Prema podacima Odeljenja za pravosuđe, do tog istog perioda, 179 predmeta od ukupno 348 je bilo rešeno (gde je takođe stopa rešenih predmeta 51 odsto).⁷⁷ Od preostalih slučajeva 98 je još uvek bilo pod istragom, a 71 je čekao na suđenje.

U februaru 2006. godine, Human Rights Watch je pokušao da verifikuje statistiku vezanu za predmete proistekle iz martovskih događaja sa Odeljenjem za pravosudnu administraciju (DJA), koje prikuplja neke statističke podatke o radu lokalnog sudstva. Odgovor koji smo dobili je bio: „Međunarodni zvaničnici se bave tim predmetima. Naši sudovi [lokalno sudstvo] kaže da se mi ne bavimo tim predmetima, već samo međunarodni tužioci i sudije“.⁷⁸ Osoblje iz sektora za statistiku Odeljenja za pravosudnu administraciju potvrdilo je kako je njihov utisak da se predmetima vezanim za martovsko nasilje bave međunarodni zvaničnici, te da se stoga ne nalaze u njihovim izveštajima o sudskim predmetima gde nema međunarodnog učešća. To je razlog za zabrinutost imajući u vidu da su najveći deo predmeta vezanih za martovska događanja procesuirali lokalni tužioci i sudije, a bez međunarodnog učešća.

Kada smo pitali domaće sudije i tužioce u određenim opštinama koliko je predmeta vezanih za martovsko nasilje bilo u njihovoj nadležnosti, retko su imali tu informaciju na raspolaganju, već su morali da pregledaju brojne spise i proračunaju broj predmeta na osnovu onih koje su mogli da pronađu u arhivi.⁷⁹ Niko od pojedinaca sa kojima smo razgovarali nije imao celokupnu sliku o broju lica optuženih za incidente iz marta 2004. godine.

⁷⁵ Telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa visokim zvaničnikom, Odeljenje za pravosuđe, 12. april 2006.

⁷⁶ OEBS LSMS, „Reakcija pravosudnog sistema na martovske nemire 2004.“, decembar 2005.

⁷⁷ UNMIK-ovo Odeljenje za pravosuđe, „Krivično gonjenje po osnovu krivičnih dela vezanih za martovske nemire 2004.“.

⁷⁸ Razgovor Human Rights Watch-a sa visokim zvaničnikom, Odeljenje za pravosudnu administraciju, Ministarstvo javnih službi, Priština, 15. februar 2006.

⁷⁹ Razgovori Human Rights Watch-a sa sudijama i tužiocima na Kosovu, januar-mart 2006.

Isto tako, međunarodne sudije i tužioci su rekle Human Rights Watch-u da ne znaju šta se dešava sa predmetima vezanim za martovske događaje kojima se bave kosovske kolege jer (kao što je to rečeno gore) oni funkcionišu paralelno u odnosu na domaće tužioce i sudije, iako su u okviru istog krivičnog pravosudnog sistema. Oni su takođe bili pod utiskom da je OEBS taj koji vodi statistiku o sudovima, a pogotovo o predmetima koje rešavaju lokalni sudovi.

Kada je Human Rights Watch postavio pitanje jednom međunarodnom tužiocu o teškoćama pri utvrđivanju tačne statistike, odgovor koji smo dobili je bio da „brojke lete unaokolo poput konfeta“.⁸⁰ Kada smo to pitanje postavili jednom od najviših zvaničnika u Odeljenju za pravosuđe, on je odgovorio: „Naša kontrola nad lokalnim pravosudnim organima se svodi na to da preuzmemo predmete od njih“. Potom je rekao kako ne zna, niti je njegov posao da zna koliko je predmeta vezanih za martovske događaje stiglo pred sudove.⁸¹

Krivični postupci uz međunarodno učešće

Odeljenje za pravosuđe je preko svojih međunarodnih tužilaca i sudija imalo nadležnost nad preko pedeset šest predmeta vezanih za martovske događaje, mada je, kao što je to navedeno gore, nejasno koji je tačan broj optuženih lica.⁸² Ove predmete vode međunarodni tužioci i sudije jer se smatraju ozbiljnijim i osetljivijim slučajevima, te je stoga neophodno međunarodno učešće da bi se obezbedila pravičnost. Pedeset šest predmeta se odnose na devetnaest smrtnih slučajeva do kojih je došlo tokom nasilja, spaljivanje srpskih kuća, crkava i manastira, i organizovanje i podstrekivanje nemira.

Stopa rešenih predmeta kod ovih pedeset šest slučajeva dovodi u pitanje spremnosti ili sposobnost međunarodne administracije na Kosovu da krivično goni i privede pravdi odgovorne za krivične dela počinjena nad manjinskim zajednicama u martu 2004. godine. Dve godine kasnije, samo je u trinaest predmeta—manje od jedne četvrtine—doneta konačna presuda.⁸³ U dodatnih dvanaest predmeta optužbe su „odbačene ili je

⁸⁰ Razgovor Human Rights Watch-a sa međunarodnim tužiocem, Odeljenje za pravosuđe, Priština, 22. februar 2006.

⁸¹ Razgovor Human Rights Watch-a sa visokim zvaničnikom, Odeljenje za pravosuđe, Priština, 3. februar 2006.

⁸² I OEBS i Odeljenje za pravosuđe izveštavaju da je međunarodni krivični sektor Odeljenja za pravosuđe inicijalno preuzeo „pedeset šest ozbiljnih slučajeva“. OEBS-ova brojka ne ukazuje na broj optuženih lica.

⁸³ UNMIK-ovo Odeljenje za pravosuđe, „Krivično gonjenje po osnovu krivičnih dela proisteklih iz martovskih nemira 2004.“ Human Rights Watch je ažurirao ovu informaciju kroz razgovore sa osobljem krivičnog sektora Odeljenja za pravosuđe, Priština, 31. januar, 23. februar i 10. mart 2006. Treba primetiti, međutim, da podaci iz baze podataka koju administrira međunarodni sektor za podršku sudovima pokazuju da je do marta 2006. godine ukupno osam (nasuprot trinaest) predmeta vezanih za martovske događaje i šesnaest optuženih lica stiglo pred međunarodne sudije u kosovskim sudovima. Prepiska putem elektronske pošte Human Rights

postupak obustavljen“.⁸⁴ Čini se da samo još dva druga predmeta imaju potencijala za sudski postupak, pri čemu je podignuta optužnica u jednom, a drugom predmetu se ona očekuje. Preostalih dvadeset devet predmeta nisu čak ni dospeli do predsudske istražne faze—a nije jasno da li će, ili kada, do toga uopšte doći. Prema rečima osoblja Odeljenja za pravosuđe sa kojima je razgovarao Human Rights Watch, sedam od tih predmeta su predati domaćim tužiocima početkom 2006. godine kako bi se videlo da li mogu da ostvare neki napredak u njima.⁸⁵

Napredak je bio ograničen u postupcima vezanim za devetnaest lica koja su smrtno nastradala, bilo direktno ili indirektno, usled nasilja i nemira u martu 2004. godine. U dva predmeta vezana za ova ubistva se stiglo do sudskog procesa, dok se u ostalih pet još uvek vodi policijska istraga. Jedan slučaj je odbačen, a još tri, iako nisu formalno odbačena, su „na ledu“ zbog imuniteta. Mada istrage o preostalih osam pogibija nisu zvanično okončane, u vreme pisanja ovog izveštaja, malo je bilo nagoveštaja da će ikada biti pokrenut proces krivičnog gonjenja.⁸⁶

Lokalno krivično gonjenje

U vreme pisanja ovog izveštaja, bilo je nemoguće precizno odrediti broj lokalnih tužbi koje su se odnosile na mart. Ni jedna od međunarodnih agencija koje su radile na krivično-pravnom sistemu na Kosovu, nije mogla da pruži “Human Rights Watch”-u informacije o ukupnom broju optuženih, ili broju postupaka u koje su bili uključeni državni tužioci i sudovi. Odeljenje pravosudne administracije ne poseduje kompletnu statistiku, a državni tužioci i sudije, sa kojima je “Human Rights Watch” obavio razgovor, su mogli samo da daju informacije o svojim slučajevima, i sudovima.

Watch-a sa osobljem sektora za podršku sudovima Odeljenja za pravosuđe, 6. mart 2006. Odeljenje za pravosuđe IJSD, „Ratni zločini i martovski nemiri“.

⁸⁴ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem sektora za krivično pravosuđe, Odeljenje za pravosuđe, Priština, 10. mart 2006. U novembru 2005. godine, Odeljenje za pravosuđe je naznačilo da je pored trinaest presuda, u dvanaest predmeta došlo do sudskog postupka, dodajući da je u jednom tužilac povukao optužnicu, u šest predmeta su optužbe odbačene u skladu sa domaćim zakonima, a pet predmeta su još uvek u različitim fazama sudskog procesa. UNMIK-ovo Odeljenje za pravosuđe, „Krivično gonjenje po osnovu krivičnih dela proisteklih iz martovskih nemira 2004.“. Pet meseci kasnije, čini se da su samo dva predmeta blizu „sudskog postupka“, pri čemu je u jednom podignuta optužnica, a u drugom se ona očekuje.

⁸⁵ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem iz sektora za krivično pravosuđe, Odeljenje za pravosuđe, Priština, 10. mart 2006.

⁸⁶ Razgovor Human Rights Watch-a sa visokim zvaničnikom i međunarodnim tužiocem, Odeljenje za pravosuđe, Priština, 16. novembar 2005. UNMIK-ovo Odeljenje za pravosuđe, „Krivično gonjenje po osnovu krivičnih dela proisteklih iz martovskih nemira 2004.“. Human Rights Watch je ažurirao ovu informaciju sa osobljem Odeljenja za pravosuđe u februaru 2006.

Izveštaj OEBS-a o odgovoru krivičnog prava na martovske događaje sadrži naj potpunije informacije.⁸⁷ Ali, iako izveštaj daje ukupan broj optuženih u svim postupcima vezanim za martovske događaje, ne razvrstava krivična gonjenja i presude za koje su bili odgovorni lokalni tužioci i sudije, od onih sa međunarodnim učešćem. Izveštaj sadrži klasifikaciju po sudovima i opštinama, ali to ne daje dovoljno informacija da bi se utvrdilo da li je u postupcima bilo međunarodnog učešća.⁸⁸

Takođe nije moguće utvrditi broj postupaka odbijanjem od broja međunarodno kontrolisanih postupaka iz DOJ, jer nije jasno koji se slučaj odnosi na jednog, a koji na više optuženih. Moglo bi se odbiti pedeset šest ozbiljnih slučajeva od broja samog DOJ-a, koji iznosi 348, čime bi se došlo do broja od 292 nacionalno martovskih predmeta koje su vodili lokalni tužioci i sudije, međutim, opet nije jasno da li se ta brojka odnosi na pojedinačne optužene, ili na slučajeve koji su mogli da uključe više optuženika.

Stoga je jasno da je većina tužbi koje se odnose na martovske događaje, potpala pod jurisdikciju nacionalnih sudija. Budući da su takvi slučajevi manje kompleksni i da dovode do manjih kazni, bilo bi razumno očekivati veći napredak kod ovakvih, nego kod složenijih slučajeva kojima upravljaju međunarodni tužioci.

Ali, baš kao što je teško utvrditi koliko su postupaka vezanih za mart obrađivali sudovi bez ikakvog međunarodnog učešća, tako je teško utvrditi i koliki je pomak napravljen. Podaci vezani za odnose rasvetljenih slučajeva koje su dali OEBS i UNMIK, ne odvajaju postupke koji su kontrolisani nacionalno, i one koji su imali međunarodnu kontrolu. Budući da nacionalni slučajevi čine većinu od ukupnog broja, pravljenje izvoda iz ukupnog odnosa rasvetljenih slučajeva, navodi na odnos rasvetljavanja koji je sličan ukupnom odnosu za sve slučajeve (oko polovine). Ako je to tačno, radi se o razočaravajućem broju, pogotovu što su martovski slučajevi dobili prioritet u sistemu krivičnog pravosuđa.

Uticaj restrukturisanja krivičnog pravosudnog sistema iz aprila 2004. godine

Stupanjem na snagu propisa o novom krivičnom postupku i krivičnih propisa iz aprila 2004, iz osnova je reorganizovan krivični pravosudni sistem. Kosovo je prešlo iz sistema

⁸⁷ Treba, ipak naglasiti da OEBS svoju statistiku o Martovskim nemirima ne smatra zvaničnom statistikom, pošto su te informacije zasnovane na internim beleškama koje su dobijene probnim praćenjem i kroz razgovore sa policijskim islednicima i odabranim sudijama i tužiocima. Videti OEBS LSMS, „Odgovor pravosudnog sistema na nemire marta 2004“, decembar 2005.

⁸⁸ OEBS LSMS, „Odgovor pravosudnog sistema na nemire marta 2004“.

u kome primarnu odgovornost za izvođenje slučajeva pred sud leži na istražnom sudiji, u sistem u kome primarnu odgovornost za izvođenje slučajeva pred sud leži na tužiocu.⁸⁹ Nova pravila se odnose i na nacionalne i na međunarodne tužioce.

Uvođenje takve korenite reforme krivičnog pravosudnog sistema, samo nekoliko nedelja nakon najtežeg nasilja viđenog na Kosovu od 1999 je moralo da stvori veliki izazov u naporima da se odgovorni izvedu pred lice pravde.

Istražni tužioci

Prema novim propisima, svi tužioci, i međunarodni i nacionalni, treba da imaju centralnu ulogu u istražnoj fazi, i njihovo učešće je krucijalno u obezbeđivanju potrebnih dokaza. Ipak, među sudijama, policijom i međunarodnim zvaničnicima, postoji bojazan da tužioci (a pogotovu nacionalni) nisu adekvatno obučeni da obavljaju novu ulogu „istražnih tužioca“, i da ne razumeju uvek prirodu i postupak istrage.⁹⁰ Visoki zvaničnik u Odeljenju za pravosuđe je okarakterisao situaciju na sledeći način: „Tužilac, praktično bez obuke, je od tužioca koji se malo pita, postao pokretačka snaga celog sistema krivičnog pravosuđa.“⁹¹

OEBS je osnovao Institut za pravosuđe Kosova (KJI), koji je institucija sa zadatkom da „obezbedi sudije i tužioce sa kvalitetnim pravnim obrazovanjem“ i koji je preuzeo odgovornost obučavanja tužioca za nove zakone.⁹² KJI redovno obučava sve nacionalne tužioce na Kosovu.⁹³ Međutim, iako je institut radio obuku nacionalnih tužioca o novim krivičnim procedurama i krivičnom pravu, sami tužioci su kritikovali obuku kao uglavnom površnu i bez puno stvarne primenljivosti za nacionalne tužioce.⁹⁴ (Zvaničnici Odeljenja za pravosuđe i drugi subjekti rada na sistemu krivičnog prava na Kosovu su

⁸⁹ Prvi sistem je uobičajen u zemljama sa tradicijom kontinentalnog prava, dok je drugi obično prisutan u zemljama sa anglosaksonskom pravnom tradicijom.

⁹⁰ Razgovori Human Rights Watch-a sa domaćim sudijama, Kosovo, februar 2006. Razgovori Human Rights Watch-a sa službenicima Odeljenja za pravosuđe, Priština, februar 2006; telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa visokim oficirom UNMIK policije, 21 februar 2006.

⁹¹ Razgovor Human Rights Watch-a sa visokim zvaničnikom, Odeljenje za pravosuđe, Priština, 3. februar 2006.

⁹² Institut za pravosuđe Kosova je osnovan u okviru misije OEBS-a, 2000. Prema OEBS-u: „Kontinuirana pravna edukacija po programu Instituta održava aktuelnim znanje sudija o primenljivom pravu i pravnim veštinama.“

Za više informacija, pogledati OEBS-ovu web stranicu koja opisuje Institut: <http://www.osce.org/kosovo/13217.html> (pregledano 14. aprila 2006); Institut nema svoju web stranu.

⁹³ Telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Instituta za pravosuđe Kosova, 14 april 2006.

⁹⁴ Razgovori Human Rights Watch-a sa tužiocima na Kosovu, februar 2006.

takođe obavestili “Human Rights Watch” da je bilo većeg broja pritužbi vezanih za program Instituta i obuke uopšte.⁹⁵⁾

Glavni tužilac u jednom od okruga u kojima smo vodili razgovore, je rekao da nacionalno osoblje – tužioci, sudije, i pomoćno osoblje – zapravo nije obučeno za nove zakone, i da zbog toga „zaista nisu za ove promene.“⁹⁶ Jedan drugi nadzorni tužilac iz drugog okruga je došao do sličnog zaključka, objašnjavajući to Human Rights Watch-u ovako:

Bilo je dosta kritika. Predavači nisu bili stručni. Tužioci i sudije [koji su vodili obuke] nisu uvek bili dobro pripremljeni. Predavačima je nedostajalo vođenje tematskih diskusija, i nisu pružali dovoljno interakcije. Oni [institut za obučavanje] samo pozovu nekoga, kažu koja je danas tema, i on dođe i predaje na ad hoc, neprofesionalan način.⁹⁷

Ovaj tužilac je takođe primetio da su međunarodni tužioci retko prisustvovali obuci, a i kad to jesu činili, obično bi to bilo u ulozi predavača.: “Svako počne predavanje sa ‘U mojoj državi.’ Imamo sada ovde šezdeset država. Mi [Kosovo] imamo pedeset godina tradicije ovde. Navikli smo na drugačiju metodologiju, i ne možemo to da promenimo za dve godine..”⁹⁸

Osoblje Instituta za pravosuđe Kosova reklo je Human Rights Watch-u da njihov mandat ne uključuje obuku međunarodnih tužilaca, i da ne znaju ko bi takvu obuku mogao da daje. Institut, međutim, poziva međunarodne tužioce kao eksperte i predavače na neke sesije u sklopu obuke.⁹⁹

Još jedan razlog za brigu u vezi obuke koji je predložen Human Rights Watch-u je to što je izvestan broj sesija koje je organizovao Institut za pravosuđe Kosova morao da se osloni na domaće tužioce i sudije kao instruktore (zbog problem vezanim za sredstva i predavače koji bi bili na raspolaganju), čak i tamo gde ovi tužioci i sudije i sami imaju potrebu za obuku u vezi tema o kojima su govorili.¹⁰⁰

⁹⁵ Razgovori Human Rights Watch-a na Kosovu, februar 2006.

⁹⁶ Razgovor Human Rights Watch-a sa domaćim tužiocem, Kosovo, februar 2006.

⁹⁷ Razgovor Human Rights Watch-a sa domaćim tužiocem, Kosovo, februar 2006.

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ Telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Instituta za pravosuđe Kosova, 14. april 2006.

¹⁰⁰ Intervju Human Rights Watch na Kosovu, januar–februar 2006.

Nijedan od tužilaca koje smo intervjuisali nije učestovao u obuci vezanoj za sam teren, koja bi im pomogla da razumeju njihovu novu ulogu kao istražnih tužilaca koji rukovode sudskom policijom u istrazi. U stvari, izgleda da takva vrsta obuke nije ni organizovana. Kada je Human Rights Watch pokrenuo sa KJI pitanje zajedničke obuke za policiju i tužioce o forenzičkim i istražnim procedurama, rečeno nam je da takva obuke jeste održavana i održava se.¹⁰¹

Nasuprot tome, međutim, kada smo pokrenuli ovo pitanje u kontatkima sa višim policijskim službenicima, uključujući osobe koje rade na organizovanju kontuiranog obrazovanja kroz kurseve, rečeno nam je da takve obuke nisu održavane, niti su u vreme pisanja ovog izveštaja bile planirane.¹⁰² Jedan viši zvaničnik policije objasnio je da bi kombinovanje obuke koju organizuje Institut za pravosuđe Kosova sa obukom u Policijskoj školi u Vučitrnu/Vushtriju bilo komplikovano zbog različite uloge dveju institucija. On je potom primetio da “dosta zemalja kažu da Kosovo treba da nešto uradi u vezi [kvaliteta] tužilaca, ali te iste zemlje ne obezbeđuju sredstva za to.”¹⁰³

Bilo je takođe poteškoća sa prelaskom sa starog sistema na novi. Tokom prve tri nedelje koje su usledile posle marovskih demonstracija, istražne sudije su zadržale odgovornost za vođenje slučajeva pošto novi zakoni još nisu stupili na snagu.¹⁰⁴ Po rečima visokog zvaničnika Odeljenja za pravosuđe; „u ponoć, u noći 3. aprila, mnogi tužioci su dobijali predmete od sudija.”¹⁰⁵

Sudska policija

Da bi pomogli tužiocima u njihovoj istrazi, novi zakon je uveo pojam odeljenja „sudske policije” u okviru Kosovske policijske službe.¹⁰⁶ Zadatak ovih posebnih policijskih

¹⁰¹ Telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Instituta za pravosuđe Kosova, 14. april 2006.

¹⁰² Telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa višim službenikom UNMIK policije, Priština, 21. februar 2006.; razgovor Human Rights Watch-a sa višim zvaničnicima, Sedište UNMIK policije, Priština, 27. februar 2006.

¹⁰³ Razgovor Human Rights Watch-a sa višim zvaničnikom, Sedište UNMIK policije, Priština, 27. februar 2006.

¹⁰⁴ Postojala je takođe početna zabrinutost u vezi sa pitanjem pod kojim zakonom okriviti ljude – po novom krivičnom zakonu ili starom krivičnom zakonu – pošto su se krivična dela dogodila pod starim zakonom, ali je novi zakon bio na snazi tokom istrage i tokom faza presude. Zakon koji je značajno povoljniji za okrivljene biće primenjen. Razgovor Human Rights Watch-a sa zvaničnicima Odeljenja za pravosuđe u Prištini, 3. februar 2006.

¹⁰⁵ Razgovor Human Rights Watch-a sa visokom zvaničnikom Odeljenja za pravosuđe u Prištini, 3. februar 2006.

¹⁰⁶ Privremeni zakon o krivičnom postupku na Kosovu, UNMIK/REG/2003/26, 6. jul 2003., stupio je na snagu 6. aprila 2004., [na internetu] http://www.unmikonline.org/regulations/2003/RE2003_26_PCPC.pdf (pregledano 14. aprila 2006.). Ovaj zakon definiše sudsku policiju kao „policijske službenike ovlašćene da sprovode istražne i ostale dužnosti pod kontrolom javnog tužioca, kao dodatak njihovim drugim policijskim dužnostima.” U već navedenom delu, u Poglavlju XVIII, Član 151, paragraf 18., u razgovorima sa Stubom I UNMIK-a i Odeljenjem

službenika je trebalo da bude rad sa tužiocima u istraživanju slučajeva. Dokument izdat nekoliko dana posle proglašenja novog zakona ozančio je sve službenike svake policijske stanice kao „sudsku policiju” i odredio da se Komandir svake stanice treba smatrati šefom sudske policije u svakoj stanici.¹⁰⁷

Osim puštanja u promet ovog dokumenta, međutim, nisu preduzeti dalji koraci da se uspostavi sudska policija. Pojedinačni službenici nikad nisu bili imenovani kao „sudski policijski službenici”. Nikakva obuka nije obezbeđena za ovo novi ogranak unutar policijske službe ili o njegovoj vezi sa tužiocima. Nikakvi protokoli nisu uspostavljeni da bi podstakli odnos između policije i tužilaca, i UNMIK ili Odeljenje za pravosuđe nije pružio nikakve dalje smernice o ulozi i dužnostima „sudske policije”. Po rečima jednog višeg službenika UNMIK-a: „taj koncept [sudske policije] je bio poput duhovnog krštenja—Ave Marija, malo vodice, i svi su pripadnici sudske policije.”¹⁰⁸

U februaru 2006. godine, visi policijski službenici UNMIK-a su priznali Human Rights Watch-u da nisu postojali planovi za dalje operacionalizovanje posebnih jedinica u okviru KPS kao sudske policije. Po rečima jednog višeg službenika „svaki policijski službenik koji je došao ovde bio je sudski policijski službenik, svi u KPS su sudski službenici.”¹⁰⁹

Domaći tužioci sa kojima je Human Rights Watch razgovarao izrazili su zabrinutost zbog nedostatka saradnje od strane Kosovske Policijske Službe, uprkos novoj odgovornosti ovih snaga da pomognu tužiocima u njihovim istragama. Po rečima jednog tužioca:

Zamislite da imam slučaj koji mi stiže posle godinu dana. Tada ne mogu da ništa da popravim, nijednu grešku koju je policija napravila. Mogu da budem odgovoran ako sam uključen od početka, ali sada nemam nikakve argumente. Ne mogu da završim slučaj.¹¹⁰

U svetlu neuspeha da se na odgovarajući način uspostavi sudska policija, nije iznenađujuće da postoji ozbiljna zabrinutost zbog nedostatka angažovanja Kosovske

za pravosuđe, bilo je jasno da koncept sudske policije uključuje stvaranje odvojene, određene grupe službenika koji bi trebalo da rade kao sudska policija. razgovori Human Rights Watch-a sa visokim zvaničnicima [odvojeni sastanci], Odeljenje za pravosuđe, Priština, 3. februar 2006; razgovor Human Rights Watch-a sa visokim zvaničnikom, UNMIK Stub I, mart 2006. Zakon se primenjuje na istrage za međunarodne i domaće tužioce koji rade u krivično pravnom sistemu Kosova.

¹⁰⁷ Razgovor Human Rights Watch-a sa višim službenikom, Odeljenje za pravosuđe, Priština, 3. februar 2006.

¹⁰⁸ Telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa višim policijskim službenikom UNMIK-a, 21. februar 2006.

¹⁰⁹ Razgovor Human Rights Watch-a sa službenicima visokog ranga, Sedište policije UNMIK-a, Priština, 27. februar 2006.

¹¹⁰ Razgovor “Human Rights Watch“-a sa domaćim tužiocem, Kosovo, februar 2006.

policijske službe sa tužiocima u istrazi, u vezi sa martovskim dešavanjima i uopšte. Službenici visokog ranga Kosovske policijske službe ispričali su Human Rights Watch-u da su ovo pripisali nedostatku jasnoće o identitetu i ulozi sudske policije u okviru svake pojedinačne policijske stanice, nagoveštavajući da je sada prepušteno tužiocima da identifikuju policijske službenike koji mogu (i voljni su) da im pomognu u njihovoj istrazi.¹¹¹ Njihovi komentari nagoveštavaju problematičan nedostatak nadležnosti u ovom procesu.

Nedostatak napretka može biti delimično objašnjen skepticizmom među višim službenicima međunarodne policije o vrednosti čitave inicijative u vezi sa sudskom policijom. Viši službenici su izrazili zabrinutost u razgovorima sa Human Rights Watch-om da bi stvaranje podele rada između „sudskih“ i „običnih“ službenika u nastajućim policijski snagama rizikovalo da umanji inicijativu i ukupni učinak policijskih snaga.¹¹²

Nasuprot tome, domaći i međunarodni tužioci su rekli Human Rights Watch-u da podržavaju stvaranje ogranka policije sa posebnim veštinama i jasnim mandatom da rade sa tužiocima. Domaći tužioci, posebno, su izrazili frustraciju zbog trenutnog stanja stvari, naglašavajući da kada traže informacije ili dalji forenzički rad od pojedinačnih službenika, njihovi zahtevi su često odbijani.¹¹³

Zvaničnici iz Kancelarije pravnog savetnika Specijalnog predstavnika generalnog sekretara Ujedinjenih Nacija su bili iznenađeni da je bilo toliko malo napretka u pravcu stvaranja sudskih policijskih snaga i efikasne policijske saradnje sa tužiocima, ističući da je uključivanje koncepta sudske policije u zakon označavalo na Kosovu pomak prema onome što se opisuje kao „moderan sistem“ i važan deo efikasnog sprovođenja pravde.¹¹⁴

¹¹¹ Razgovor Human Rights Watch-a sa višim službenikom KPS-a, Sedište policije UNMIK-a, Priština, 23. februar 2006. Viši službenik Odeljenja za pravosuđe takođe je rekao Human Rights Watch-u da „još uvek postoje tenzije i nejasnoće u policiji u vezi sa stepenom i nivoom instrukcija koje treba da dobijaju od tužilaca“ Razgovor Human Rights Watch-a, Priština, 27. januar 2006.

¹¹² Razgovor Human Rights Watch-a sa višim službenicima, Sedište policije UNMIK-a, Priština, 27. februar 2006.

¹¹³ Razgovor Human Rights Watch-a sa domaćim tužiocima na Kosovu, januar i februar 2006.

¹¹⁴ Razgovor Human Rights Watch-a sa višim službenicima, Kancelarija pravnog savetnika (KPS), Priština, 8. mart 2006.

Uloga civilne policije Ujedinjenih Nacija

Neuspela specijalna policijska operacija

U maju 2004. godine, policija Ujedinjenih nacija na Kosovu je uspostavila posebnu međunarodno vođenu istražnu operaciju – Operacija *Thor* – da bi sproveli krivičnu istragu martovskih događanja. Razlog operacije je bio očigledni nedostatak poverenja dela policije UN u sposobnost domaće policije da skupi dokaze neophodne da sudski goni odgovorne za nasilje iz marta 2004. godine. Operativni timovi su uspostavljeni u policijskim stanicama u svim pogođenim opštinama i popunjeni specijalnim istražiteljima povučenim sa pozicija na Kosovu kao i van Kosova. Više od stotinu istražitelja je radilo na Operaciji *Thor* do početka januara 2005. godine, kada je prekinuta.¹¹⁵

Brojni službenici međunarodne policije i pravosuđa su predložili u razgovorima sa Human Rights Watch-om da se Operacija *Thor* prekine zbog svoje neefikasnosti.¹¹⁶ Viši policijski službenik UNMIK-a rekao je Human Rights Watch-u da je operacija prekinuta zbog „lošeg rukovođenja i nedostatka rezultata“.¹¹⁷ Po rečima službenika Odeljenja za pravosuđe UN: „postoji osećanje da je *Thor* uspostavljen kao politički odgovor, a on nije funkcionisao naročiti dobro.“¹¹⁸

Međunarodni policijski službenik visokog ranga upoznat sa ovom operacijom rekao je Human Rights Watch-u da je ova operacija značila „puno posla i istraživanja koji su dali malo rezultata.“ Naglasio je da je uprkos otvaranju više od hiljadu krivičnih istraga, bilo malo konkretnih rezultata, što je potvrđeno ograničenim napretkom ozbiljnih i manjih optužbi za zločine u vezi sa martovskim dešavanjima.

Isti službenik je rekao Human Rights Watch-u da je nedostatak saradnje u većinskim i manjinskim zajednicama velikim delom objašnjava neuspeh operacije da obezbedi dokaze koji će omogućiti sudsko gonjenje. Takođe je kao prepreku označio nedostatak pristupa žrtvama i svedocima, posebno nemogućnost pristupa raseljenim osobama koje su pogođene neredima i međunarodnim vojnim i civilnim službenicima koji su napustili misiju.¹¹⁹

¹¹⁵ Telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa službenikom Sedišta policije UNMIK-a, Priština, 7. novembar 2005.; razgovor Human Rights Watch-a sa visokim službenicima Sedišta policije UNMIK-a, Priština, 27. februar 2006.

¹¹⁶ Razgovor Human Rights Watch-a na Kosovu, septembar–novembar 2005.

¹¹⁷ Razgovor Human Rights Watch-a sa visokim službenikom Sedišta policije UNMIK-a, Priština, 27. februar 2006.

¹¹⁸ Razgovor Human Rights Watch-a sa višim službenikom, Odeljenje za pravosuđe, Priština, 3. februar 2006.

¹¹⁹ Telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa službenikom Sedišta policije UNMIK-a, Priština, 7. novembar 2005. Službenik je rekao da je jedan od većih uspeha Operacije Thor što je dobijeno četrdeset pet tomova

Viši službenici Odeljenja za pravosuđe sa kojima je razgovarao Human Rights Watch ponovili su istu zabrinutost. Oni su takođe istakli teškoće pri sakupljanju dokaza za slučajeve u vezi sa nasiljem, pošto je početna preokupacija policije bila da smiri nasilje, pre nego da sačuva dokaze i identifikuje svedoke.¹²⁰ Službenici Odeljenja za pravosuđe takođe su rekli Human Rights Watch-u da je česta promena međunarodne policije takođe sprečila kontinuitet u sprovođenju istrage, podrivajući efikasnost Operacije *Thor*.¹²¹

Jedan službenik OEBS-a je naglasio da je promena zaposlenih takođe uticala na slučajeve u fazi sudskog procesa, gde su službenici bili svedoci zločina.¹²² U mnogim slučajevima, službenici koji su bili svedoci zločina bili su na raspolaganju da se pojave na saslušanjima pre suđenja, ali su napustili misiju do trenutka kada je slučaj stigao do suđenja. Pošto sudovi nisu uspeali da obezbede njihovo svedočenje – bez obzira da li tokom procedure pre suđenja ili na odvojenom saslušanju – u prisustvu saveta odbrane, njihova svedočenja ne mogu biti korišćena tokom suđenja. Nema materijalnih sredstava da svedoci doputuju na Kosovo i daju svedočenje (odluka da se vrati je prepuštena potencijalnom svedoku), niti postoje alternative svedočenju uživo, kao što su video ili telekonferencije.

Domaći tužilac sa kojim je Human Rights Watch razgovarao bio je kritičan zbog neuspeha da se od početka stavi fokus na skupljanje dokaza:

Mogli su da tokom nereda više snimaju kamerom. Nisu ispitivali svedoke odmah. Nisu hapsili ljude odmah. Posle nekoliko dana, kada su se vratili i gledali trake drugih ljudi, pokušavali su da uhapsu ljude. Nemamo više od deset slučajeva u okružnom sudu [u našoj oblasti]. Veoma se stidim jer sam i sam

svedočenja izbeglih lica koja se trenutno nalaze u Srbiji. Ali, problem je u tome što su svi tomovi (i prateći sadržaj) na srpskom i još se prevode. Svaka aktivnost koja bi usledila posle prijema ovih informacija zahteva međuregionalnu policijsku saradnju.

¹²⁰ Razgovor Human Rights Watch-a sa višim službenikom i međunarodnim tužiocem, Odeljenje za pravosuđe, Priština, 16. novembar 2005.; razgovor Human Rights Watch-a sa višim policijskim službenikom UNMIK -a, Sedište policije UNMIK-a, Priština, 27. februar 2006.

¹²¹ Razgovor Human Rights Watch-a sa službenikom i međunarodnim tužiocem, Odeljenje za pravosuđe, Priština, 16. novembar 2005; razgovor Human Rights Watch-a sa višim službenikom [odvojeni sastanci], Odeljenje za pravosuđe, Priština, 3. februar 2006.

¹²² Razgovor Human Rights Watch-a sa službenikom Odeljenja za ljudska prava i vladavinu zakona, Misija OEBS-a na Kosovu, Priština, 2. novembar 2005. Izveštaj OEBS-a za decembar 2005 o odgovoru praosuđa na slučajeve iz marta 2004. godine dalje je pokazala da sudovi uglavnom nisu bili proaktivni u obezbeđivanju svedočenja potencijalnih svedoka (čak i kada su oni prisutni na teritoriji Kosova) a ponekad da obezbede prisustvo okrivljenih na suđenju. Pogledati OEBS LSMS, "The Response of the Justice System to the March 2004 riots."

svedok. Video sam hiljade ljudi i od svega toga imam samo deset slučajeva. To je tako simbolično i lažno.¹²³

U OEBS-ovom izveštaju iz decembra 2005. godine o reakciji pravosudnog sistema na martovske nemire se neuspeh Operacije *Thor* pripisuje lošoj organizaciji i kadrovima u jednakoj meri kao i eksternim problemima u toku istrage kao što je to pristup svedocima. U izveštaju dalje stoji:

... ne ispunjavaju svi istražitelji profesionalne kriterijume za obavljanje tog posla u smislu njihovog poznavanja engleskog jezika i realnog istražiteljskog iskustva. Štaviše, u jednom broju istraga je bilo prekida i odlaganja zbog istražitelja kojima je istekao ugovor, te bi napuštali misiju. U okviru Operacije *Thor* ustanovljena elektronska baza podataka u kojoj je trebalo beležiti svaku aktivnost vezanu za martovske slučajeve. Pored unošenja podataka, ova baza podataka je takođe mogla poslužiti za pronalaženje informacija o jednoj istrazi koji bi mogli biti korisni u drugoj istrazi. Međutim, OEBS-u su predstavnici Operacije *Thor* rekli ne samo da se ta baza podataka nije koristila već i da je bila neupotrebljiva.¹²⁴

Ove zabrinutosti su izneli visoko rangirani zvaničnici policije sa kojima je razgovarao Human Rights Watch. Zvaničnici su takođe opisali probleme sa bazom podataka. Među mnogim unetim podacima su bile pogrešno napisane reči i imena identifikovanih osoba ili lokacija, što je praktično onemogućilo pretraživanje baze. Zvaničnici kažu da se ta baza podataka više ne smatra izvorom informacija za istrage.¹²⁵ Human Rights Watch-u su takođe neki rekli da ta baza podataka nije više dostupna, niti se može koristiti za konsultacije.¹²⁶

Odvojenost operacije od krivičnog pravosudnog sistema

Komentarišući o odgovoru krivičnog pravosudnog sistema na događaje iz marta 2004, visoki zvaničnik Odeljenja za pravosuđe priznao je da je "[Operacija]Thor verovatno

¹²³ Razgovor Human Rights Watch-a sa domaćim tužiocem, Kosovo, februar 2006.

¹²⁴ Vidi OEBS LSMS, „Reakcija pravosudnog sistema na martovske nemire 2004.“, strana 18.

¹²⁵ Razgovor Human Rights Watch-a sa višim zvaničnicima UNMIK policije, sedište UNMIK policije, Priština, 27. februar 2006.

¹²⁶ Razgovori Human Rights Watch-a, Kosovo, januar-mart 2006.

pogoršala stvari”.¹²⁷ Visoki zvaničnik UNMIK policije je rekao u intervjuu za Human Rights Watch da je naknadno zaključeno da se “u to vreme razmišljalo o uspostavljanju sistema centralne istrage, ali je izostala podrška lokalnih zvaničnika i njihovih glasova.”¹²⁸

Budući da Operacija *Thor* nije bila integrisana u sistem krivičnog pravosuđa, njen neuspeh se odrazio ne samo na napore u vezi sa martom 2004, već i na šire napore da se reformiše sistem krivičnog pravosuđa. Odgovoriti na martovsko nasilje predstavljalo je veliki izazov za novi sistem istraživanja zločina, a takođe i za nova ovlašćenja policije i tužilaca u okviru njega. Međutim, umesto da se potruži da taj sistem počne da funkcioniše, UNMIK je odlučio da preduzme posebnu operaciju koja je odvojena od tog sistema. On je time zapostavio Kosovsku policijsku službu, a takođe je bez sumnje i umanjio značaj operacionalizacije novog ogranka policije čiji zadatak je da svojom istražnim radom pomogne krivično gonjenje.

Teško je izbeći zaključak da bi napori koji su uloženi u operaciju bili od veće koristi u poboljšanju rada postojećih policijskih jedinica i stanica, uključujući pomoć u izvršavanju njihovih novih dužnosti u vezi sa pomoći tužiocima u pripremi predmeta za krivično gonjenje.

Zabrinutost u vezi sa zaštitom svedoka

U toku ovog istraživanja, Human Rights Watch je često čuo zvaničnike UNMIK-a kako govore o “zidu ćutanja” – tj. o odbijanju zajednica na Kosovu da sarađuju sa policijom u vezi sa istraživanjem krivičnih dela. Mada za ovaj zaključak postoji izvesna osnova, Human Rights Watch brine činjenica da se međunarodne institucije na Kosovu nisu ozbiljno pozabavile pitanjima zaštite svedoka kako bi se ljudi ohrabрили da istupe i svedoče.

Po rečima jednog zvaničnika za politička pitanja iz Kancelarije specijalnog predstavnika generalnog sekretara Ujedinjenih nacija “...ne postoji zid ćutanja. Ljudi su spremni da govore. UNMIK policija koristi ovo kao izgovor. Naravno, oni neće otići u UNMIK policiju i ispričati ono što su videli bez garancija da je tako što bezbedno.”¹²⁹ Ovo mišljenje deli i novinar na čelu mreže za izveštavanje iz regiona:

¹²⁷ Razgovor Human Rights Watch-a sa visokim zvaničnicima, Odeljenje za pravosuđe, Priština, 3. februar 2006.

¹²⁸ Razgovor Human Rights Watch-a sa visokim zvaničnicima UNMIK Policije, Sedište UNMIK policije, Priština, 27. februar 2006.

¹²⁹ Razgovor Human Rights Watch-a sa zvaničnikom za politička pitanja u Kancelariji SRSG-a, Priština, avgust 2005.

Ja više ne prihvatam ovaj izgovor o zidu ćutanja. Neću više da prihvatam da su ljudi gomila idiota, da su oni prosto jedan klan koji ne razgovara sa drugima. U zapadnom Kosovu sam posetio porodice [istraživajući materijal za reportažu] sa kojima još niko nije obavio razgovor. Ako je zid ćutanja problem, zašto tamošnja policija nije nikada organizovala razgovore sa ljudima? Pokažite da imate strategiju i uhvatite se u koštac sa problemom.¹³⁰

Mada se na Kosovu zastrašivanje svedoka dugo smatra ozbiljnom preprekom pravilnom funkcionisanju sistema krivičnog pravosuđa, međunarodni činioci zaduženi za upravljanje sistemom krivičnog pravosuđa na Kosovu nikada se nisu pozabavili pitanjima zaštite svedoka na sveobuhvatan način.

Međunarodni policijski zvaničnici navode da je teško zaštititi svedoke na području veličine Kosova, gde su zajednice relativno male a odnosi u njima i u okviru porodica veoma razvijeni, tako da je praktično nemoguće da svedoci ostanu anonimni. Izveštaj OEBS-a o martovskom nasilju navodi na zaključak da je ovo poseban problem u vezi sa policajcima od kojih se traži da svedoče na suđenjima.¹³¹

Jedan broj policijskih zvaničnika je rekao Human Rights Watch-u da je preseljenje svedoka bolje rešenje od alternativnih mera zaštite svedoka.¹³² Jedan visoki zvaničnik UNMIK policije je mišljenja da je ovom trenutku “zaštita svedoka [na Kosovu] više liči na pritvor jer [pritvor] je jedini način da se oni zaštite.”¹³³

Za sada praktično nema mogućnosti za preseljenja budući da su vlade zemalja članica Evropske unije i drugih nevoljne da prihvate svedoke sa Kosova.¹³⁴ Dok se zaštititi svedoka ne da visok prioritet na političkom planu i dok se ne shvati njen značaj za napredak u utvrđivanju odgovornosti, situacija se verovatno neće poboljšati.

¹³⁰ Razgovor “Human Right Watch”-a sa novinare, Kosovo, avgust 2005.

¹³¹ Pitanja zastrašivanja i zaštite svedoka u vezi sa slučajevima iz marta su konkretno razmotrena u OEBS LSMS, “Odgovor pravosudnog sistema na nered iz marta 2004”.

¹³² Razgovori Human Rights Watch-a sa policijskim zvaničnicima, Kosovo, februar 2006.

¹³³ Razgovor Human Rights Watch-a sa visokim zvaničnikom UNMIK policije, Sedište UNMIK policije, Priština, 27. februar 2006.

¹³⁴ Human Rights Watch zna za samo jedan slučaj prihvatanja van regije.

Istovremeno sa postavljanjem ovih prioriteta, sve agencije koje su odgovorne za sistem krivičnog pravosuđa takođe moraju pojačati svoje napore na obezbeđenju zaštite svedoka na Kosovu. Samo preseljenje ne može rešiti probleme zastrašivanja svedoka ili poslužiti kao zamena za jedan sistematski i pouzdan režim zaštite na Kosovu u cilju ohrabrenja svedoka da se prijave za svedočenje.

Konkretan napredak u zaštiti svedoka na Kosovu pretpostavlja bolja pravila i procedure. Konkretno, UNMIK, OEBS, UNMIK policija, Kosovska policijska služba i novo Ministarstvo pravde moraju sarađivati na poboljšanju načina održavanja odnosa sa svedocima; na poboljšanju zaštitnih mera kojima se omogućava svedocima da svedoče bez otkrivanja njihovog identiteta, npr. putem uređaja za izobličene zvuka i video veze; na skraćanju čekanja na suđenje tokom koga je svedok izložen opasnostima; na unapređenju saradnje tužilaštva i policije; na daljoj razradi pravila kojima se ograničava otkrivanje identiteta svedoka; na isleđivanju i krivičnom gonjenju svakog lica za koje se smatra da utiče na svedoka, kao i na obezbeđenju dugih kazni zatvora za lica proglašena krivim za zastrašivanje svedoka.¹³⁵

Pasivan policijski rad i odsustvo kontinuiranih aktivnosti

Jasno je da je međunarodna policija, koja je vodila Operaciju *Thor* imala isuviše pasivnu ulogu u istragama, i često je očekivala da potencijalni svedoci i doušnici njih lično potraže.¹³⁶ Dok je Human Rights Watch obavljao razgovore u septembru i oktobru 2005. godine sa pripadnicima manjina raseljenih u martu 2004., postalo je očigledno da su sa njima, tokom sedmica posle martovskog nasilja, kontaktirali novinari, humanitarne NVO i organizacije za ljudska prava, pri čemu je policija razgovarala samo sa nekoliko njih ne bi li doznala nešto od onoga što znaju o nemirima. Niko od osoba sa kojima smo razgovarali nije pozvan da svedoči na sudu.

Oni koji su imali kontakta sa policijskim istražiteljima pomenuli su u razgovoru sa Human Rights Watch-em svoju frustraciju zbog njihove pasivnosti i odsustva bilo kakvih kontinuiranih aktivnosti kojima bi ispratili istragu do kraja. Jedan 49-godišnji raseljeni muškarac, N.N.,¹³⁷ opisao je svoje iskustvo sa istražiteljima:

¹³⁵ U vezi sa pitanjima zaštite svedoka u regionu, v. Human Rights Watch, "Ugrožena pravda: Suđenja za ratne zločine u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Srbiji", *A Human Rights Watch Report*, Vol. 16 No. 7(D), October 2004, [na internetu] <http://hrw.org/reports/2004/icty1004/> (pregledano 3. maja 2006).

¹³⁶ Razgovor Human Rights Watch-a sa visokim zvaničnicima UNMIK policije, sedište UNMIK policije, Priština, 27. februar 2006.

¹³⁷ Da bi se zaštitili identiteti svedoka, imena su zamenjena inicijalima (koji nisu njihovi pravi inicijali) u čitavom izveštaju.

Međunarodna policija nas je pozivala zasebno da bi dali svoje izjave, ali nikad posle nismo dobili informaciju šta se s tim desilo. Moje je mišljenje da niko nije priveden pravdi, i da nikome nije cilj da pronađe te ljude—jer da to žele da učine, već bi ih našli do sada, pogotovo kosovska vlada i KPS [koji su bili] najbolji svedoci. . . Policajci su stajali pored njih dok su oni [učesnici nemira] bacali kamenje, i ipak su to radili.¹³⁸

Jedan stariji srpski bračni par koji je raseljen u martovskom naselju, 69-godišnji A.A. i njegova 55-godišnja žena, ispričali su Human Rights Watch-u o jednom još ekstremnijem slučaju loše koordinacije i potonjih aktivnosti. Ovaj bračni par je prebijen tokom napada 17. marta u kome je uništeno čitavo selo. Međutim, uprkos više puta ponovljenim saslušanjima u policiji, pravda nikada nije stigla. A.A. ukratko opisuje svoje iskustvo:

Rulja je došla i izbacila nas je napolje, i počeli su da nas tuku. Nije bila noć. Bio je dan tako da su svi mogli da vide. . . . Najgora stvar je bila to što sam im rekao [policiji i međunarodnim policajcima] ko je sve to radio, a oni su mi postavljali ta pitanja toliko puta, i dolazili su svakog meseca, i svakog meseca su bili neki drugi. Bilo je puno međunarodnih. . . . Voleo bih da objasnim istinu jer sam izgubio poverenje u međunarodne policajce. Svi koji su dolazili ovde su samo nešto zapisivali i nikad ništa nisu uradili. Niko nas nije pozvao. Obećali su da će nas zvati.¹³⁹

A.A. objašnjava da su te noći, posle napada, njegova žena i on dali izjave grupi međunarodnih i lokalnih policajaca o onome što se desilo kao i ko je počinio to krivično delo. On je rekao Human Rights Watch-u da je par potom davao izjave međunarodnoj policiji svakog meseca tokom sledećih deset meseci. Ovaj bračni par kaže da su sa njima razgovarali mnogi različiti policajci tokom tog perioda, a u nekim slučajevima su im pokazali fotografije navodnih počinilaca radi identifikacije. A.A. je rekao da bi im posle svakog razgovora policija rekla: „Idite kući, a mi ćemo uraditi šta možemo“. Čak su mi rekli (mojoj ženi i meni) da će dovesti te ljude koje smo imenovali u izjavi radi suočavanja, ali to nikad nisu uradili“.

¹³⁸ Razgovor Human Rights Watch-a sa 59-godišnjim raseljenim muškarcem, Kosovo, 18. septembar 2005.

¹³⁹ Razgovor Human Rights Watch-a sa raseljenim muškarcem i njegovom ženom, Kosovo, 19. septembar 2005.

Konačno, posle deset poseta policijskoj stanici, prilikom kojih su davali istu izjavu pripadnicima međunarodne policije putem prevodioca, A. A. i njegova supruga su izgubili poverenje u proces i saopštili policiji da više nikog ne prepoznaju i da ne znaju ništa o zločinima. Policija je pitala: “Kako je moguće da ne prepoznajete svoje prve komšije?” Kada je A. A. odgovorio da ne zna ništa i da ne želi i dalje da dolazi u stanicu, posete su prestale.¹⁴⁰

Human Rights Watch je na sastancima sa opštinskim predstavnicima koji rade u području na koje su A.A. i njegova supruga i komšije bili izmešteni, kao i u regionalnom štabu policije, dobio potvrdu da istraga nikad nije stigla do tužilaca, uprkos produženoj angažovanosti međunarodnih snaga.¹⁴¹ Niko od zvaničnika sa kojima je Human Rights Watch razgovarao nije smatrao da je A.A. nekredibilan svedok.

Šezdesetpetogodišnja W.W., koja i posle dve godine živi u raseljenju, rekla je Human Rights Watch-u da bi dala izjavu policiji o spaljivanju njene kuće i onome što je videla, ali “mi nismo znali kome da se obratimo i kako. Oni [internacionalci] su nas jednostavno smestili ovde... Nemamo nikakvih detalja o bilo čemu. Rekli su nam da ostanemo ovde i da učutimo.”¹⁴²

Moguće je da su žrtve od tada, u mnogim slučajevima koji bi inače bili jasni, pobegele sa Kosova, ili ih je iz drugih razloga teško locirati unutar pokrajine. Međutim, Human Rights Watch je zabeležio pasivnost i manjak zainteresovanosti od strane UNMIK Policije, čak i u slučajevima gde su incidenti dobro dokumentovani i svedoci bili dostupni i voljni da sarađuju.¹⁴³

Uloga Kosovske policijske službe

Dok je Kosovska policijska služba trebalo da igra centralnu ulogu u istrazi vezanoj za martovsko nasilje, Operacija *Thor* ju je velikim delom gurnula u drugi plan. Primarna odgovornost za sprovođenje istrage prebačena je na regionalni odred Kosovske policijske službe tek pošto je Operacija *Thor* rasformirana. Odlaganje je bez sumnje

¹⁴⁰ Ibid.

¹⁴¹ Razgovor Human Rights Watch-a sa opštinskim predstavnicima, Kosovo, 21. septembar 2005; telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa regionalnim policijskim istražiteljem, 26. septembar 2005.

¹⁴² Razgovor Human Rights Watch-a sa raseljenim licem sa Kosova, 20. septembar 2005.

¹⁴³ Amnesty International istraživači su rekli Human Rights Watch-u da ni oni nisu bili u mogućnosti da nađu dokaze o tužbama vezanim za određena mesta koja su istraživali odmah posle nemira. Telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa Amnesty International, 22. septembar 2005.

doprinelo nedostatku napretka u nekim slučajevima, pošto su tragovi zastarevali ili svedoci nisu mogli biti locirani.

U najmanje jednom slučaju koji se završio uspešnim tužbama, međutim, istragu je sprovodila samo Kosovska policijska služba.¹⁴⁴ Uprkos tome, postoje ozbiljne primedbe vezane za efektivnost istrage martovskog nasilja koju je sprovodila Kosovska policijska služba.

Tužioci su se žalili Human Rights Watch-u na pasivne policijske metode i manjak zainteresovanosti u vezi sa martovskim slučajevima. Po rečima jednog od njih, “pasivna istraga je velika stvar. Policija nam donosi mnoga dokumenta, tražeći od nas da zatvorimo slučaj, ali oni nisu uradili ništa... Mi guramo te slučajeve nasilja, ali policija i dalje nije posvećena tome.”¹⁴⁵ Takođe postoje problemi vezani za lošu koordinaciju sa UNMIK policijom koji se ne mogu jednostavno pripisati Operaciji *Thor*. Kao što je navedeno gore (odeljak o “Uticaju restruktuiranja sistema krivičnog pravosuđa iz aprila 2004. ”), naša istraživanja pokazuju da Kosovska policijska služba nije uspeła da u potpunosti usvoji svoju novu odgovornost da pomogne tužiocima u istraživanju martovskih slučajeva, sa štetnim posledicama po vođenje tih slučajeva.

Loša koordinacija sa policijom Ujedinjenih Nacija

Human Rights Watch je primio dosta žalbi vezanih za slabu saradnju između Kosovske policijske službe i UNMIK policije. Jedan od najuznemiravajućih primera je dao Z.Z., pedestetjednogodišnji invalid. Z.Z. je rekao Human Rights Watch-u da su on i njegova majka brutalno pretučeni u svom domu za vreme nemira. Rekao je da je posle napada bio svedok kada su njegovi susedi — koje je jasno prepoznao — pokrali i porazbijali većinu stvari u posedu njegove porodice. Zatim su zapalili kuću dok su Z.Z. i njegova majka još bili unutra. Vojnici KFOR-a su ih izvukli iz plamena. Z.Z. je prijavio ovaj slučaj Kosovskoj policijskoj službi odmah posle ovih događaja, ali je rekao Human Rights Watch-u da se “ništa nije desilo.”

Kada je Human Rights Watch upitao Z.Z. da li je UNMIK policija bila uključena u istragu, on je odgovorio da je “neki češki policajac bio ovde i pitao me da opet pričam o tome. Ja sam im rekao da uzmu izjavu od Kosovske policijske službe. Oni to nikad nisu

¹⁴⁴ Razgovor Human Rights Watch-a sa bivšim regionalnim komandantom Kosovske policijske službe (region nije naveden), Sedište UNMIK Policije, Priština, 23. februar 2006.

¹⁴⁵ Razgovor Human Rights Watch-a sa pripadnikom osoblja krivičnog odeljenja, Odeljenje za pravosuđe, Priština, 23. februar 2006.

uradili — ili ako jesu, nikad mi to nisu rekli.” Zatim je oklevao, pogledao gore i iskreno zapitao: “Da li sam pogrešio? Dao sam im sva imena.”¹⁴⁶

Human Rights Watch je intervjuisao zvaničnike domaće policije i iz opštine u području u kom je ovaj čovek živeo, o napadu na Z.Z. i njegovu majku, ali nije mogao naći nikakvih dokaza da je i vezi ovog slučaja bilo kakva akcija preduzeta.¹⁴⁷

Neadekvatna reakcija na navode o zloupotrebama pripadnika KPS-a tokom nemira

Međunarodni zvaničnici su rekli Human Rights Watch-u da su ih interno raseljena lica, u nekim slučajevima i povratnici posle martovskih događaja, direktno ispitivala tokom nekih poseta terenu o nedostatku napretka u vezi sa krivičnim tužbama, i imenovali navodne počinioc u zajednici koji nisu optuženi u vezi sa martovskim događajima.¹⁴⁸ Navodni počinioci uključuju i članove Kosovske policijske službe.

Ovo ima odraz u svedočenjima do kojih je došao Human Rights Watch tokom istraživanja u proleće 2004., vezanim za martovsko nasilje.¹⁴⁹ Dobili smo brojne navode gde Kosovska policijska služba nije preduzela ništa za vreme nemira da bi sprečila nasilje i kriminal usmeren protiv manjinskih zajednica, kao i posebne navode slučajeva gde je policija učestvovala u nasilju.

Na nekim lokacijama bilo je navoda da je policija stajala i posmatrala dok su kuće manjinskih naroda spaljivane i pljačkane, dok je u jednom slučaju opisano i da se policija srdačno pozdravljala sa grupom koja je upravo bila zapalila kuću, a u drugim slučajevima izgleda da je sama policija podmetnula požar. Postoje izveštaji da je nedostatak akcije od strane policije omogućio da neke manjine tokom nemira budu brutalno pretučene, a u jednom slučaju, jedan manjinski sagovornik čija je zajednica bila meta napada pobunjenika, opisao je da je bio prebijen, verbalno zlostavljan i nepravедno uhapšen od strane policije, dok su učesnici nemira sa odobravanjem posmatrali događaj.

Ovakvi navodi ponavljani su na više lokacija širom Kosova, tokom intervjua koje je Human Rights Watch sprovodio na jesen 2005. godine među manjinskim stanovništvom

¹⁴⁶ Razgovor Human Rights Watch-a sa raseljenim licem sa Kosova, 20. septembar 2005.

¹⁴⁷ Ibid. Razgovor Human Rights Watch-a sa lokalnim policijskim i opštinskim zvaničnicima, 25. septembar 2005.

¹⁴⁸ Razgovor Human Rights Watch-a sa visokim zvaničnikom UNMIK-a, Priština, 12. novembar 2005.

¹⁴⁹ Vidi Human Rights Watch, “Neuspeh u zaštiti.”

raseljenim usled nasilja.¹⁵⁰ OEBS je primio slične izveštaje od strane raseljenog manjinskog stanovništva u kojima se navodi da pripadnici Kosovske policijske službe nisu preduzeli mere da bi sprečili napade tokom nemira, a u nekim slučajevima su aktivno učestvovali u nasilju..¹⁵¹

Osoblje UNMIK policije je saopštilo Human Rights Watch-u da je bilo otvoreno šezdeset sedam krivičnih istraga protiv pripadnika Kosovske policijske službe, ali da ni jedna od njih nije završena podizanjem optužnice. S obzirom na ozbiljnost i specifičnu prirodu optužbi direktnog nasilja počinjenim nad manjinama i njihovim domovima, koje je izneo veliki broj svedoka koje su intervjuisali Human Rights Watch i drugi, iznenađujuće je da ni jedna optužnica nije podignuta..

Četrdeset jedna prijava je prosleđena jedinici za profesionalne standarde unutar UNMIK policije, koja je odgovorna za utvrđivanje da li treba podneti administrativne tužbe. Dvanaest policajaca je prvobitno suspendovano u iščekivanju razmatranja njihovih slučajeva, ali od kraja septembra 2005. godine sedmorica od njih dvanaest ponovo su vraćeni na svoja radna mesta bez daljih posledica.¹⁵² Viši istražitelj je saopštio Human Rights Watch-u da na kraju samo par policajaca može biti suočeno sa kaznama za njihovo učešće u martovskim nemirima.¹⁵³

U oktobru 2005. godine jedinica za profesionalne standarde je prebačena u Kosovsku policijsku službu. U intervjuima unutar jedinice tokom februara 2006. godine Human Rights Watch nije uspeo da dobije više informacija o statusu bilo koje od istraga vezanih za navodno neprimerno ponašanje policije tokom nemira u martu 2004. godine, uključujući i optužbe da nisu sprečili kriminalne radnje tokom nemira, ili su direktno učestvovali u njima.¹⁵⁴

Dok skorašnji transfer i nedostatak institucionalne memorije može da predstavlja deo objašnjenja za nedostatak znanja, uznemiravajuće je da visoki zvaničnici u štabovima nisu bili svesni statusa istrage vezane za navode učešća policije u martovskom nasilju.

¹⁵⁰ Ibid.; Human Rights Watch intervjui sa raseljenim pripadnicima manjina, Kosovo, oktobar 2005.

¹⁵¹ OEBS, "Human Rights Challenges following the March riots," 25. maj, 2004, [na internetu] http://www.osce.org/documents/mik/2004/05/2939_en.pdf (pregledano 26. aprila 2006).

¹⁵² Telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa višim istražiteljem UNMIK policije, koji je bio angažovan na Operaciji *Thor*, 25. septembar 2005.; telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa Amnesty International, 22. septembar 2005.

¹⁵³ Telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa višim istražiteljem UNMIK Policije, koji je ranije radio na Operaciji *Thor*, 25. septembar 2005.

¹⁵⁴ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem jedinice za profesionalne standarde, Sedište UNMIK Policije, Priština, 23. februar 2006.

Objašnjenje koje je dato u jedinici za standarde — da postoji slaba interna komunikacija unutar Kosovske policijske službe — nedovoljna je s obzirom na važnost ovih istraga za kredibilitet i integritet policije i poverenje javnosti u njihov rad.¹⁵⁵

Pripadnici Kosovske policijske službe i administrativno osoblje u opštinskim policijskim stanicama koje je Human Rights Watch intervjuisao — uključujući i oficire koji vrše dužnost nadležnih cele policije za određenu oblast odnosno regiju — nisu bili upoznati sa bilo kakvom istragom, disciplinskim postupcima ili kaznama vezanim za ponašanje Kosovske policijske službe tokom martovskih nemira. Naprotiv, široko je prihvaćeno bilo uverenje da je policija, posebno Kosovska policijska služba, spasila stvar i da ih treba pohvaliti za njihov učinak. Kada je Human Rights Watch upitao zamenika lokalnog šefa policije o kaznama vezanim za nedolično ponašanje policije tokom martovskih događaja, ta osoba nije čula bilo kakve informacije o lošem učinku ili disciplinskim postupcima i rekla da su “svakako postojala priznanja za dobro vladanje.”¹⁵⁶

Kada je Human Rights Watch intervjuisao službenika koji radi u Policijskoj akademiji o tome da li je bilo promena u rasporedu kao posledica nemira u martu 2004. godine, dobili smo informaciju da promena nije bilo i da je, gledajući unazad, policija uradila sve što je mogla pod datim okolnostima. Službenik je izjavio da, kada bi se ponovo desio sličan događaj, reakcija bi bila verovatno ista i napomenuo da je svaki eventualni neuspeh proizašao iz okolnosti pre nego iz razmišljanja o obučenosti, voljnosti ili mogućnosti policije da deluje.¹⁵⁷

Iako je, bez sumnje, bilo mnogo primera dobrog policijskog rada i hrabrih pokušaja od strane pojedinih policajaca tokom martovskih nemira, potresno je da oficiri kao što je gorepomenuti zamenik šefa policije — i mnogi drugi koje smo intervjuisali — nisu bili spremni da prihvate da je bilo slučajeva u kojima se policija nije profesionalno ponašala. Time što se nisu direktno suočili sa neprikladnim ponašanjem policije, postoji mogućnost da se još više umanjí poštovanje prema policiji, posebno među manjinskim zajednicama. Takođe, postoji mogućnost da će ovo umanjiti spremnost potencijalnih svedoka da istupe sa informacijama i pojačati utisak da neće biti snošenja odgovornosti za žrtve povreda ljudskih prava na Kosovu.

¹⁵⁵ Ibid.

¹⁵⁶ Razgovor Human Rights Watch-a sa zamenikom šefa policijske stanice na Kosovu, 21. septembar 2005.

¹⁵⁷ Razgovor Human Rights Watch-a sa pripadnikom policije, Kosovo, 21. septembar 2005.

Uloga tužilaca

Naročito u vezi sa martovskim istragama, jasno je da lokalni i međunarodni tužioci nisu uspjeli da se uhvate u koštac sa svojim novim zaduženjima – da preuzmu vodeću ulogu u istragama, te da nadgledaju i usmeravaju rad policije u okviru tih istraga. Iako problemi vezani za obuku delimično mogu objasniti ovaj neuspeh, neverovatno je da tužioci koje je intervjuisao Human Rights Watch nisu voljni da preuzmu odgovornost za nezadovoljavajući napredak procesa utvrđivanja odgovornosti za martovske događaje, i umesto toga radije prebacuju krivicu na policiju.

Lokalni tužioci

Svi lokalni tužioci izjavili su da nisu bili uključeni u istrage od strane međunarodne niti lokalne policije i da su počeli da dobijaju slučajeve tek nekoliko meseci nakon martovskih događaja. U jednom regionu koji smo posetili, većina dosijea sa slučajevima vezanim za mart nije prešla u ruke tužilaca sve do 2005. – u jednom slučaju čak do decembra 2005, više od godinu i po dana nakon ovih događaja.

Tužioci su mišljenja da bi „sve ovo do sada bilo odavno završeno” da su oni bili uključeni od samog početka.¹⁵⁸ Međutim, ovaj stav odražava nedostatak inicijative sa njihove strane. Imajući u vidu njihova nova zaduženja, tužioci bi trebalo da uspostavljaju kontakt sa policijom, a ne da čekaju da im dosijei budu dostavljeni.

Iako uobičajena procedura za sprovođenje istraga po novom zakonu podrazumeva da policija izveštava tužioce o počinjenim krivičnim delima, ona predviđa da tužioci i sami mogu pokrenuti istrage. I pored toga, nismo pronašli dokaze da je do toga došlo u vezi sa bilo kojim od martovskih slučajeva. Ova činjenica posebno uznemirava kada se radi o lokalnim tužiocima, koji žive i rade u zajednicama u kojima je došlo do martovskog nasilja 2004.

Neki od lokalnih sudija sa kojima smo razgovarali izrazili su svoju zabrinutost da tužioci koji rade u njihovim sudovima „samo prenose ono što im policija dostavi. Oni ne sprovode bilo kakve istrage, iako ih zakon obavezuje da to učine”.¹⁵⁹ Oni su nam dalje objasnili da, kada su tužiocima izrazili svoju zabrinutost, „oni [tužioci] su rekli da ih nema dovoljno i da nemaju vremena da vrše istragu. Ali to je od ključne važnosti za sistem pravosuđa. Moramo verifikovati dokaze i potom doneti presudu. Mi donosimo

¹⁵⁸ Razgovori Human Rights Watch-a sa lokalnim tužiocima, Kosovo, februar 2006.

¹⁵⁹ Razgovori Human Rights Watch-a sa lokalnim sudijama, Kosovo, februar 2006.

odluke koje odlučuju sudbinu ljudi.”¹⁶⁰ Zvaničnik iz Odeljenja za pravosuđe veruje da je ova situacija verovatno dovela do toga da su sudije još uvek u većoj meri uključene u istrage nego što je to predviđeno sadašnjim zakonom, dodajući da se, uprkos zakonskim promenama, na mnogim mestima na Kosovu još uvek verovatno „ništa nije promenilo”¹⁶¹

Deo objašnjenja za nedostatak inicijative koju su pokazali tužioci možda leži u nedovoljnoj pripremi i obuci za nove zakone i uticaj ovih zakona na njihov rad. Jedan tužilac otvoreno je priznao Human Rights Watch-u: „Mi [tužioci] smo kilometrima daleko od dužnosti koje bi trebalo da imamo po novom zakonu. Mi nismo dorasli toj ulozi... Imam 450.000 stanovnika za koje zastupam slučajeve pred sudovima, sa četiri tužioca. Nemamo kvalitet; prisutan je samo kvantitet.”¹⁶²

Međutim, drugi lokalni tužioci koje je intervjuisao Human Rights Watch nisu bili voljni da prihvate odgovornost, i umesto toga su krivili policiju. Iskusni lokalni tužilac izjavio je da „nama [Kosovu] treba policija koja je aktivnija i efikasnija od osumnjičenih... Kako možete napraviti policajca sa pet meseci obuke?”¹⁶³ Drugi tužilac, sa četrdeset godina iskustva, došao je do istog zaključka. On je za Human Rights Watch izjavio: „Ne znam ko obučava policajce... Ako je policija neefikasna, mi ne možemo uspešno da radimo.”¹⁶⁴ Tužilac okružnog suda iz drugog regiona objasnio je da je, po njegovom profesionalnom mišljenju, nedostatak rezultata u pogledu martovskih istraga uzrokovan time što „policija nije sistematski identifikovala počinioce niti smesta prikupila dokaze i kontaktirala svedoke i tužioce.”¹⁶⁵

Međunarodni tužioci

Osoblje iz krivične sekcije Odeljenja za pravosuđe navodi da je ograničeni uspeh ostvaren u martovskim slučajevima posledica lošeg rada policije koji je rezultovao nedostatkom dokaza u dosijeima koji bi u većini slučajeva omogućili dalji rad. Jedan od članova osoblja izjavio je: „Kako možemo voditi slučajeve protiv ljudi koje ne poznajemo?”¹⁶⁶ Drugi je rezimirao situaciju na sledeći način: „radimo na osnovu onoga

¹⁶⁰ Ibid.

¹⁶¹ Razgovori Human Rights Watch-a sa zvaničnicima, Odeljenje za pravosuđe, Priština, februar 2006.

¹⁶² Razgovori Human Rights Watch-a sa lokalnim tužiocima, Kosovo, februar 2006.

¹⁶³ Razgovori Human Rights Watch-a sa lokalnim tužiocima, Kosovo, februar 2006.

¹⁶⁴ Razgovori Human Rights Watch-a sa lokalnim tužiocima, Kosovo, februar 2006.

¹⁶⁵ Razgovori Human Rights Watch-a sa lokalnim tužiocima, Kosovo, februar 2006.

¹⁶⁶ Razgovori Human Rights Watch-a sa međunarodnim tužiocima, Odeljenje za pravosuđe, Priština, 22. februar 2006. Human Rights Watch, razgovori, Odeljenje za pravosuđe, Priština, 31. januar, 23. februar i 10. mart 2006.

što nam je dostupno. Ako je policija nekompetentna, mi ne možemo mnogo toga da učinimo. To nije problem samo sa martovskim neredima.”¹⁶⁷

Kao i u slučaju lokalnih tužilaca, postoji sklonost ka prebacivanju odgovornosti za loše vođene istrage na policiju, pri čemu se ignorišu primarna zaduženja tužilaca u pogledu sprovođenja istrage, u skladu sa novim zakonom o krivičnom postupku, kao i pravo tužilaca da sami iniciraju istrage.

I pored toga, Human Rights Watch je naišao na malobrojne primere kada je osoblje Odeljenja za pravosuđe koje je uključeno u rad tužilaštva bilo spremno da prizna nedostatak sopstvene aktivnosti. Visoki zvaničnik iz Odeljenja za pravosuđe izjavio je da treba kriviti prevelika očekivanja i ograničene resurse:

Mi smo podstakli isuviše velika očekivanja kod svih kako ćemo obraditi mnogo predmeta, i zbog toga oni veruju da nije bilo ustanovljavanja odgovornosti . . . Uz svu tu gužvu oko martovskih slučajeva, oni [UNMIK-ov Stub I] nam nisu dali dodatno osoblje. Bili smo u gužvi ranije, a sad imamo još više posla. . . . Svaki put kad se nešto desi, nas prozivaju zbog toga.¹⁶⁸

Drugi pravnik iz Odeljenja za pravosuđe tvrdi da ovo odeljenje nije pretrpelo neuspeh u ostvarivanju realnog napretka u pogledu optužnica vezanih za nasilje počinjeno u martu 2004:

Presude nisu merilo našeg rada. Naš posao nisu presude, već pravosuđe i tužilaštvo. Da li je situacija savršena? Nije. Da li su svi odnosi između policije i tužilaštva savršeni? Ne. Ali nije realistično nazvati to neuspehom samo zato što se stvari nalaze u fazi istrage. Ovo su složeni slučajevi.¹⁶⁹

Postoji zabrinutost, stoga, da će sa protokom vremena biti sve teže da se nastavi sa ovim slučajevima. Ne samo da je sve teže – ili nemoguće – naći materijalne dokaze, već i svedoci gube svoju motivaciju da podrže optužnice.

¹⁶⁷ Razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem krivičnog sektora, Odeljenje za pravosuđe, Priština, 23. februar, 2006.

¹⁶⁸ Razgovori Human Rights Watch-a sa visokim rukovodiocima Odeljenja za pravosuđe, Priština, 3. februar 2006.

¹⁶⁹ Razgovori Human Rights Watch-a sa pravnim osobljem krivičnog sektora, Odeljenje za pravosuđe, Priština, 31. januar 2006.

Uloga sudova

Loše vođenje predmeta

Procesuiranje martovskih slučajeva od strane lokalnih i međunarodnih sudija otežano je zbog lošeg upravljanja sudskim predmetima. Sudovima nedostaje funkcionalna baza podataka za vođenje slučajeva, uprkos tome što je bilo nekoliko pokušaja da se ona formira.¹⁷⁰ Slučajevi u kojima učestvuju međunarodne sudije i tužioci prate se u zasebnim bazama podataka.

Tužioci i sudije koje je intervjuisao Human Rights Watch navode da vođenje slučajeva i problemi sa vremenskim rasporedom znatno otežavaju pravovremeno okončanje slučajeva, uključujući i one vezane za mart 2004. Tužioci na Kosovu opslužuju više različitih sudskih lokacija (i sudija) i odgovorni su za veliki broj slučajeva. Bez efikasnog vođenja slučajeva, sistem ne može funkcionisati efikasno. Po rečima sudije koji radi u jednom od opštinskih sudova: „Zamislite da tužilac dolazi ovde jednom nedeljno i da tog dana zakažemo sva suđenja. Jedan tužilac na trojicu sudija, i svi imamo suđenja... Tada počinju prepirke.”¹⁷¹

Pored toga, čini se da se sudovi ili eksterna tela za nadgledanje kao što su Odeljenje za pravosudnu administraciju i Odeljenje za pravosuđe ne čine veliki napor da procene da li se slučajevi efikasno vode pred sudovima i, ako to nije slučaj, šta uzrokuje zastoje. Slično tome, Human Rights Watch nije utvrdio postojanje strategije ili utvrđenog protokola kojima bi se određivalo kad pojedini slučajevi treba da dođu na red i kako ih je moguće efikasno rešiti.¹⁷² To važi za pojedine sudove, ali i za ceo sistem.

¹⁷⁰ Postoji pilot projekat koji funkcioniše u četiri okružna suda van Prištine i on, kako se čini, ima izvesnog uspeha, ali mu je potrebna neprestana podrška. Baza podataka postoji u prištinskom sudu već tri godine, ali se i dalje ne koristi. Navedeni razlozi obuhvataju nestašice struje, zbog kojih je nemoguće koristiti kompjutere; problematičan pristup internetu; potrebu za obučavanjem i nedostatak stručnjaka za IT na licu mesta koji bi rešavao probleme, pomagao u obuci i davao instrukcije za unos podataka. Jedan od zvaničnika je, sa druge strane, izrazio zabrinutost da najveću prepreku predstavlja spremnost sudova da koriste takve sisteme: „Problem leži u tome da ljudi moraju početi da koriste sistem. To dovodi do ogromne prepreke u njihovom radu i uvodi odgovornost. Jednom kada ne nešto unese u sistem, oni to više ne mogu izmeniti. Boje se da ćemo otkriti da ne rade onoliko koliko tvrde.” Razgovori Human Rights Watch-a sa visokim rukovodiocem, Odeljenje za pravosuđe, Priština, 3. februar 2006; Human Rights Watch, razgovori sa osobljem Nacionalnog centra za državne sudove (NCSC)), Priština, 2. februar 2006; Human Rights Watch, razgovor sa osobljem Odeljenja za pravosudnu administraciju, Ministarstvo za javne službe, Priština, 15. februar 2006. Za detaljnije informacije o informacionom sistemu za upravljanje predmetima (CMIS) koji će se koristiti u sudovima, vidi Rubotam i ostali, „Procena pravosudnog sistema na Kosovu“, str. 45-46.

¹⁷¹ Razgovor Human Rights Watch-a sa lokalnim sudijom, Kosovo, februar 2006.

¹⁷² Razgovor Human Rights Watch-a sa sudijama i tužiocima, Kosovo, februar–mart 2006.

Izricanje blagih kazni

U izveštaju OEBS-a u kome se analiziraju se sudske odluke u predmetima vezanim za martovske događaje navodi se da postoji tendencija ka izricanju blagih kazni, pri čemu je većina presuda u ovim predmetima blizu minimalne dozvoljene kazne.¹⁷³ U izveštaju se takođe primećuje i da sudovi u mnogim slučajevima ne razmatraju na pravilan način otežavajuće i olakšavajuće okolnosti prilikom određivanja kazne. U izveštaju OEBS-a zaključuje se da:

nedostatak odgovarajućeg opravdanja za sudske odluke u slučajevima u kojima su izrečene blage kazne ne samo da je u suprotnosti za zakonom, već i ne služi kao sredstvo odvraćanja u pogledu optuženih. Štaviše, ovakva praksa može uticati i na percepciju javnog mnjenja o reakciji pravosudnog sistema na zločine protiv javnog reda i mira.¹⁷⁴

OEBS dalje navodi u zaključku svog izveštaja:

Izricanjem blagih kazni u većini predmeta vezanih za nemire, sudovi su propustili priliku da jasno osude takvo nasilno ponašanje i čini se da krivične slučajeve vezane za nemire iz marta 2004. nisu smatrali ozbiljnim. Ovakva relativno slaba reakcija sudova... ne samo da doprinosi atmosferi nekažnjivosti među stanovništvom kada se radi o ovakvim etnički motivisanim zločinima, već se može smatrati i neadekvatnom u pogledu sprečavanja sličnih javnih nemira u budućnosti.¹⁷⁵

Praksa izricanja blagih kazni u vezi sa martovskim slučajevima izaziva najveću zabrinutost. Takva praksa ukazuje na neravnotežu u odnosu između sudske nezavisnosti i izricanja pravičnih kazni u skladu sa zakonom.

¹⁷³ OEBS LSMS, „Reakcija pravosudnog sistema na nemire iz marta 2004.”

¹⁷⁴ Vidi OEBS LSMS, „Reakcija pravosudnog sistema na nemire iz marta 2004.” str. 33. Za detaljnu diskusiju o zaključcima OEBS-a u pogledu korišćenja otežavajućih i olakšavajućih okolnosti vidi *ibid.*, str. 27-33. Na stranicama istog izveštaja raspravlja se o pitanju izricanja neodgovarajućih kazni u predmetima vezanim za nemire iz marta 2004.

¹⁷⁵ OEBS LSMS, „Reakcija pravosudnog sistema na nemire iz marta 2004.” str. 34.

Presude u predmetima koje su vodile međunarodne sudije

U ozbiljnim slučajevima vezanim za martovske događaje koji su završeni izricanjem kazne, presude u onim slučajevima u kojima su učestvovala međunarodne sudije većinom su bile veoma blage. Mnogi slučajevi su okončani izricanjem uslovnih kazni.

U slučaju paljevine i pljačkanja objekta kulturnog nasleđa iz četrnaestog veka, na primer, trojica optuženih su proglašena krivim i osuđena na dve godine zatvora. Njihova presuda je preinačena u uslovnu. Slično tome, u više slučajeva u kojima su optuženi proglašeni krivim za napad, za vreme nemira, na zvanično lice prilikom obavljanja dužnosti (što se kažnjava kaznom do tri godine zatvora) i učesće u nemirima u grupi koja je počinila krivična dela (što se kažnjava zatvorom do pet godina zatvora), njihove kazne, u rasponu od sedam meseci do godine i po dana zatvora, preinačene su u uslovne.¹⁷⁶

Izuzetak, a ne pravilo, predstavljaju presude od šesnaest i jedanaest godina zatvora koje su izrečene dvojici počinilaca ubistava Slobodana Perića, 51-godišnjeg Srbina iz Gnjilana i brutalnog napada na njegovu 77-godišnju majku.¹⁷⁷ Drugi značajan izuzetak predstavlja izricanje presude Srbinu sa Kosova osuđenom zbog bacanja ručne bombe na dvojicu vojnika KFOR-a, koji su tom prilikom povređeni. On je osuđen na pet godina zatvora.¹⁷⁸

Kada mu je postavljeno pitanje vezani za kratke ili blage kazne u određenim slučajevima, jedan od međunarodnih tužilaca je ponudio objašnjenje da u mnogim slučajevima „jednostavno nema dokaza” i da sudije moraju da uzmu u obzir otežavajuće i olakšavajuće okolnosti kao na primer, da li je u pitanju prvo krivično delo ili da li optuženi izdržava veliki broj članova porodice. On tvrdi da presude nisu nužno blage kada se posmatraju u tom svetlu.¹⁷⁹ Problematično je objašnjenje da je, uopšteno govoreći, bilo nedovoljno dokaza za izricanje strožijih kazni, s obzirom da se sve presude izriču nakon što je utvrđeno, van sumnje, da je optuženi počinio zločin za koji je optužen. Stoga, kada se utvrdi da je optuženi kriv za ozbiljan zločin, dokazi koji potkrepljuju presudu moraju biti dovoljni da opravdaju izricanje odgovarajuće zatvorske

¹⁷⁶ UNMIK, „Podaci o nemirima u martu 2004. i akcijama koje su usledile, informacije ažurirane u martu 2005.“, mart 2005, u dokumentaciji Human Rights Watch-a. Vidi takođe OEBS LSMS, „Reakcija pravosudnog sistema na nemire iz marta 2004.“ str. 27.

¹⁷⁷ U ovom slučaju šestorica kosovskih Albanaca su optuženi za ubistvo i brutalan napad. Veće sastavljeno od dvojice međunarodnih i četvero lokalnih sudija osudilo je dvojicu optuženih na duge zatvorske kazne, jedan je dobio kaznu od tri i po godine, a preostala trojica kazne od po dve i po godine zatvora. Vidi BBC Monitoring European, „Šestorica kosovskih Albanaca osuđeni na 38 godina zbog ubistva dvojice Srba“, 20 maj 2005.

¹⁷⁸ UNMIK, „Podaci o nemirima u martu 2004. i akcijama koje su usledile, informacije ažurirane u martu 2005.“, mart 2005, u dokumentaciji Human Rights Watch-a.

¹⁷⁹ Human Rights Watch, razgovor sa međunarodnim tužiocem, Odeljenje za pravosuđe, Priština, 22. februar 2006.

kazne kao što je predviđeno zakonom, izuzev u slučaju da postoje izuzetne olakšavajuće okolnosti.

Visoki zvaničnik Odeljenja za pravosuđe izjavio je da je na izricanje kazni uticao osećaj „da je nepravедно optužiti dvojicu ili trojicu ljudi koji su radili isto ono što i preostalih dve ili tri stotine koji su učestvovali [u nemirima].”¹⁸⁰ Ovakvo opravdanje ignoriše činjenicu da neopravдano blage kazne predstavljaju poruku, upućenu zajednici, o prihvatljivosti nasilja, kao i u pogledu sposobnosti zakona da od njega zaštiti manjinske zajednice.

Presude izrečene od strane lokalnih sudija

Izrečene kazne bile su problematične i u slučajevima vezanim za martovske nemire koje su vodile lokalne sudije. Izricanje opomena, minimalnih novčanih i drugih kazni, često ispod minimuma predviđenih zakonom, govori o nespremnosti lokalnih sudija da kazne one koji su proglašeni krivim za zločine vezane za martovske nemire.¹⁸¹

U razgovorima sa Human Rights Watch-om, zvaničnici OEBS-a pokušali su da pronađu kulturna objašnjenja za ograničeni uspeh sudova u procesuiranju predmeta vezanih za martovske događaje. Po rečima jednog od njih: „odgovornost je utvrđena u određenoj meri. Nije gurnuto pod tepih, ali nije ni utvrđena odgovornost u meri u kojoj bismo mi [međunarodna zajednica] to želeli.”¹⁸² Ovaj zvaničnik je Human Rights Watch-u sugerisao da deo objašnjenja možda leži u različitim konceptima pravde i kažnjavanja na Kosovu, što je dovelo do toga da sudije izriču presude koje su niže od predviđenih limita.¹⁸³ Ovo objašnjenje, u najmanju ruku, ukazuje na potrebu za boljom obukom lokalnih sudija.

¹⁸⁰ Razgovor Human Rights Watch-a sa visokim rukovodiocem Odeljenja za pravosuđe, Priština, 3. februar 2006.

¹⁸¹ Odeljenje za pravosuđe UNMIK-a, „Krivično gonjenje po osnovu krivičnih dela proisteklih iz martovskih događaja 2004.” Razgovori Human Rights Watch-a sa zvaničnicima, Misija OEBS-a na Kosovu, Odeljenje za ljudska prava i vladavinu zakona, Priština, 2. novembar 2005. Vidi takođe OEBS LMS, „Reakcija pravosudnog sistema na nemire iz marta 2004.”

¹⁸² Razgovor Human Rights Watch-a sa visokim zvaničnikom OEBS-a, Kosovo, 2. novembar 2005.

¹⁸³ Ibid. Čini se da međunarodni sudija u Vrhovnom sudu, koga smo intervjuisali, ima slično mišljenje. On je opisao slučaj kada je učestvovao u radu veća zajedno sa dvojicom albanskih sudija koji su, iako saglasni da optuženog treba osuditi, imali drastično različitu perspektivu o odgovarajućoj dužini zatvorske kazne zato toga što je optuženi bio „ratni heroj OVK”. Sudija je izrazio svoje uverenje da ovakav stav nije redak i da to „predstavlja mentalitet sa kojim se suočavamo. Ako postoje politički, izdaleka preteći ili finansijski faktori, oni [lokalne sudije] gube stabilnost.” Human Rights Watch, razgovor sa međunarodnim sudijom, Odeljenje za pravosuđe, Priština, 22. februar 2006.

Jedan od lokalnih tužilaca koje je intervjuisao Human Rights Watch zaključio je da su zbog političke prirode martovskog nasilja samo međunarodni tužioci i sudije mogli nepristrasno da učestvuju u njihovom rešavanju:

Imajući u vidu martovske događaje, koji su bili primarno političke prirode, verujem da su međunarodne sudije, tužioci i policija imali odgovornost da brzo i efikasno pokrenu i vode ove slučajeve... To je predstavljalo ogroman izazov za međunarodne sudije i tužioce, ali su oni lako mogli da odbrane stav da je upravo to razlog za njihovo prisustvo; oni to nisu učinili.¹⁸⁴

Zaključak ovog tužioca, iako razumljiv, predstavlja izbegavanje odgovornosti. Krivični pravosudni sistem Kosova ne može funkcionisati efikasno ako tužioci i sudije ne veruju da on može izreći pravedne presude i ako ne čine napor da do toga dođe.

Drugi lokalni tužilac, priznajući da postoji problem objektivnosti u slučajevima koje vode lokalne sudije, skrenuo je pažnju na posledice prakse izricanja blagih kazni i ograničenog broja podignutih optužnica:

Ovim apsurdnim kaznama mi ih [učesnike nemira/kriminalce] na određeni način stimulišemo. To su te emocije koje sam pominjao. Još uvek imamo snažne emocije od ranije. Daleko smo od pravednih suđenja. Rat je uticao na sve nas. Sudije su ljudi, i rat je verovatno uticao i na njih. Za njih je teško da donesu stroge presude protiv Albanaca.¹⁸⁵

Uloga UNMIK-a

Predstavnici UNMIK-ovog Stuba I – koji je odgovoran za policijska i pravosudna pitanja – priznaju da reakcija na događaje iz marta 2004. i krivični procesi koji su potom usledili nisu bili zadovoljavajući. Po rečima jednog od zvaničnika: „Očigledno je da reakcija nije bila zadovoljavajuća. Iskreno, nisam zadovoljan, ali sada se ne možemo vratiti unazad. Moramo izgraditi poverenje pregovorima [o statusu].”¹⁸⁶

¹⁸⁴ Razgovor Human Rights Watch-a sa lokalnim tužiocem, Kosovo, februar 2006.

¹⁸⁵ Razgovor Human Rights Watch-a sa lokalnim tužiocem, Kosovo, februar 2006.

¹⁸⁶ Razgovor Human Rights Watch-a sa visokim zvaničnikom UNMIK-ovog Stuba I, Priština, novembar 2005.

Human Rights Watch je zabrinut zbog toga što je loš rezultat u pogledu krivičnih procesa vezanih za martovsko nasilje dodatno pogoršan time što su neki visoki zvaničnici u administraciji Ujedinjenih nacija dali nizak prioritet utvrđivanju odgovornosti uopšte. U razgovoru sa više ovih zvaničnika, Human Rights Watch-u je rečeno da insistiranje na tome da utvrđivanje odgovornosti za zločine iz prošlosti ostane prioritet misije nije preporučljivo, i da umesto toga napore treba usmeriti ka budućnosti i razgovorima o statusu kao sredstvu za ostvarivanje trajnog mira i pravde u provinciji.¹⁸⁷ Po rečima jednog UNMIK-ovog zvaničnika:

Treba li, zbog osećaja krivice, da budemo nostalgичni u pogledu prošlosti? Moramo biti mudri i gledati napred... Danas pretil opasnost od toga da međunarodna zajednica nametne previše radikalan pristup. Mislim da je previše malo ljudi koji misle „da smo sada u 2006. i da moramo krenuti napred.“¹⁸⁸

Postoje dva problema u vezi sa ovom pozicijom. Prvo, međunarodna zajednica je čvrsto obećala da će odgovorni biti privedeni pravdi. Ona je snosila nedvosmisleni odgovornost da obezbedi sprovođenje pravde, naročito nakon što je na samom početku preuzela sve ove slučajeve. Mali broj optužnica za teške zločine posle marta 2004. ne predstavlja odgovarajuću reakciju. Zastrašivanje svedoka, problemi zaštite, dileme u pogledu resursa i kompleksna pravna i istražna priroda ovih slučajeva ne mogu biti opravdanje za ovakav jaz u sprovođenju pravde. Međunarodna zajednica mora ponovo proceniti svoju strategiju i doneti efikasan i transparentan plan koji će obezbediti sprovođenje pravde.

Drugi problem u pogledu ovakvog pasivnog pristupa leži u tome što on ignoriše rašireno uverenje da javnost mora videti da pravosudni sistem funkcioniše i da će oni koji su počinili zločine biti gonjeni kako bi se načinio napredak u fundamentalnim oblastima kao što su istinsko uvođenje vladavine zakona, pomirenje i koegzistencija, kao i trajni povratak. Kao što je specijalni izaslanik Kaj Eide primetio u svojoj analizi spremnosti Kosova za pregovore o statusu, „previše mali broj počinilaca biva izveden pred lice pravde... To pojačava osećaj da kriminalci mogu delovati bez straha od kažnjavanja.“¹⁸⁹

¹⁸⁷ Razgovor Human Rights Watch-a sa visokim zvaničnicima UNMIK-ovog Stuba I, Priština, novembar 2005. Odgovarajući na pitanja o budućim aktivnostima na utvrđivanju odgovornosti, jedan od zvaničnika je rekao Human Rights Watch-u: „mi moramo nastaviti rad u pogledu nestalih lica i istrage o martu 2004., ali svi znamo da to ne možemo raditi deset godina. Od sada nećemo dopustiti nikakve međuetničke napade.“

¹⁸⁸ Razgovor Human Rights Watch-a sa zvaničnikom UNMIK-ovog Stuba I, Priština, 12. novembar 2005.

¹⁸⁹ „Iscrpan pregled situacije na Kosovu“, izveštaj specijalnog izaslanika Kaja Eidea koji je Generalni sekretar Ujedinjenih nacija podneo Predsedniku Saveta bezbednosti 7. oktobra 2005, str. 7.

Nacionalni savetnik u Kancelariji specijalnog predstavnika generalnog sekretara na sličan način je Human Rights Watch-u izrazio svoju zabrinutost, objašnjavajući kako „do pre pet godina nijedan sistem, uključujući sudove, nije radio u službi naroda, već u svrhu vršenja represije nad populacijom. Država je ovde uvek bila neprijatelj. Moramo izgraditi kulturu poštovanja sudova i zakona i saradnje sa njima.”¹⁹⁰ Neuspeh u tako vidljivoj i značajnoj oblasti ozbiljno ugrožava sve napore za stvaranje kulture poštovanja vladavine zakona.

Pojedini zvaničnici UNMIK-a privatno su priznali da ima istine u tvrdnjama kosovskih Srba i srpske vlade da međunarodna zajednica „jednostavno nije želela da se bavi martovskim zbivanjima”, i da se iza čvrstog javnog obećanja o odgovarajućoj reakciji na martovsko nasilje krila i želja da se izbegne provociranje etničkih Albanaca.¹⁹¹ Po mišljenju jednog od zvaničnika intervjuisanog od strane Human Rights Watch-a, neuspeh u zaštiti manjina i njihovih domova od nasilja tokom marta 2004. – kao i naknadna „nedovoljna” reakcija – obavezuju međunarodnu zajednicu da obezbedi da status u bilo kom obliku podrazumeva značajnu zaštitu i trajni opstanak manjinskih zajednica na Kosovu.¹⁹² Problem sa kojim se međunarodna zajednica suočava je kako obezbediti zaštitu i trajnost manjinskih zajednica u odsustvu odgovornosti i vladavine zakona.

Visoki zvaničnik iz Odeljenja za pravosuđe izjavio je da danas:

status predstavlja najvažniju stvar. Skoro da je unapred određeno šta će se desiti. Potom će drugima biti prepušteno da zahtevaju da se ustanovi da li postoje resursi za rešavanje ratnih zločina, nasilja usmerenog protiv manjina i martovskih slučajeva.¹⁹³

On je dalje naveo da nikada, kao deo rada misije na Kosovu, nije postojala jasna strategija za rešavanje pitanja utvrđivanja odgovornosti putem krivičnih procesa.

¹⁹⁰ Razgovor Human Rights Watch-a sa službenikom za politička pitanja, Kancelarija Specijalnog predstavnika generalnog sekretara, Priština, avgust 2005.

¹⁹¹ Razgovori Human Rights Watch-a sa visokim zvaničnicima UNMIK-a, Kosovo, novembar-decembar 2005.

¹⁹² Razgovor Human Rights Watch-a sa visokim zvaničnikom UNMIK-a, Priština, novembar 2005.

¹⁹³ Razgovor Human Rights Watch-a sa visokim zvaničnikom, Odeljenje za pravosuđe, Priština, 3. februar 2006.

[Ne verujem] da UN to smatra delom svoje misije. Previše je kasno. Smanjujemo kapacitete... Nema naročitog utvrđivanja odgovornosti. [Mi smo] pokušali da izgradimo strukture kako bi u budućnosti postojao potencijal za utvrđivanje odgovornosti... Zagnjurili smo glave u pesak.¹⁹⁴

Iz njegove perspektive, Odeljenje za pravosuđe nikada nije bilo strukturirano, snabdeveno resursima, niti instruirano da preuzme tako širok mandat – niti se utvrđivanje odgovornosti putem krivičnih procesa samo po sebi nalazilo u fokusu ciljeva Odeljenja.¹⁹⁵ Imajući u vidu da ovo Odeljenje predstavlja UNMIK-ovo glavno sredstvo za stvaranje funkcionalnog pravosuđa, uznemirava činjenica da visoki zvaničnik tog Odeljenja ne smatra da utvrđivanje odgovornosti predstavlja ključni cilj njegovog mandata.

Uprkos ovoj interpretaciji mandata Odeljenja, ono nesumnjivo ima centralnu ulogu u pogledu utvrđivanja odgovornosti i, za vreme trajanja njegovog mandata, razvoja efikasnog krivičnog pravosudnog sistema na Kosovu. To zauzvrat zavisi od efikasnog određivanja ciljeva, praćenja ostvarenog napretka i pune podrške od strane UNMIK-a i međunarodne zajednice.

¹⁹⁴ Ibid.

¹⁹⁵ Ibid.

Nedostatak transparentnosti u pravosudnom sistemu

Princip otvorenog pravosuđa podrazumeva da pravda mora biti ne samo sprovedena, već i sprovedena na vidljiv način. Sve dok žrtve, svedoci i zajednica u celini ne budu svesni napora koji se čine radi privođenja pred lice pravde onih koji su odgovorni za političko i etničko nasilje na Kosovu, pravda će ostati samo apstraktan koncept. Istraživanje Human Rights Watch-a pokazalo je da postoji značajan jaz između napora za ustanovljavanje odgovornosti kroz krivični pravosudni sistem i upoznatosti žrtava i javnosti sa tim naporima. Čini se da međunarodnim institucijama zaduženim za razvoj pravosudnog sistema na Kosovu naročito nedostaje strategija nastupa.

Neuspeh u sprovođenju pravde na vidljiv način izuzetno otežava prekid začaranog kruga zastrašivanja svedoka i apatije u javnosti. Sve dok javnost ne dođe do zaključka da će počinocima biti pošteno suđeno i presuđeno ako su krivi, ljudi će se ustručavati da svedoče.¹⁹⁶

Ovaj neuspeh je pogoršan nedostatkom transparentnosti u radu međunarodnih i lokalnih institucija zaduženih za vođenje krivičnog pravosudnog sistema. Tokom istraživanja za potrebe ovog izveštaja, Human Rights Watch je – poput mnogih nevladinih organizacija unutar i izvan Kosova – ustanovio da je iznenađujuće teško doći čak i do osnovnih informacija o napretku u pogledu krivičnih procesa vezanih za međuetničke zločine, uključujući i ratne zločine, počinjene u martu 2004. i ranije. Uz lošu evidenciju koja je ranije opisana, atmosfera tajnosti koja obuhvata mnoge institucije na Kosovu nije kompatibilna sa principom otvorenog pravosuđa.

Nedostatak nastupa i javnih informacija o radu na utvrđivanju odgovornosti

Istraživanje na Kosovu otkrilo je ozbiljan nedostatak saznanja o krivičnim istragama i procesima vezanim za martovska zbivanja. Skoro sva raseljena lica, kao i predstavnici opština i policijskih stanica sa kojima je Human Rights Watch razgovarao, izjavili su da ne znaju ništa ili da znaju vrlo malo o zbivanjima u vezi sa utvrđivanjem odgovornosti nakon marta 2004. Oni nisu mogli da navedu čak ni najosnovnije detalje, niti da imenuju ijedan slučaj koji je, po njihovom saznanju, preuzet od strane tužioca, kao ni da identifikuju aktivne korake koji su preduzeti u pogledu slučajeva vezanih za njih, njihove porodice ili druge članove njihovih bivših zajednica. Neki od ljudi sa kojima smo

¹⁹⁶ Informacije o zastrašivanju svedoka i pitanjima zaštite u slučajevima vezanim za mart 2004. Vidi OEBS LSMS, „Reakcija pravosudnog sistema na nemire iz marta 2004.“.

razgovarali izjavili su da nemaju pravo da znaju šta se dešava sa krivičnim procesima. Po rečima jednog od raseljenih lica: „Nemamo informacije o tome. To je u isključivoj nadležnosti UNMIK-a.”¹⁹⁷

Među desetinama ljudi koji su raseljeni iz šest različitih opština sa kojima je za potrebe ovog izveštaja razgovarao Human Rights Watch, jedini procesi vezani za martovske događaje za koje su oni čuli bila su dva izuzetno poznata slučaja. Prvi od tih slučajeva, o kome se mnogo izveštavalo, je ubistvo Slobodana Perića i premlaćivanje njegove majke u Gnjanu. U ovom slučaju su izrečene ranije pomenute duge kazne. Drugi od njih je slučaj protiv navodnog kolovođe u regionu Severne Mitrovice – gde je tokom martovskog nasilja došlo do velikog uništavanja imovine – koji je obustavljen pre suđenja zbog nedostatka dokaza.

Oni koji su bili svesni ova dva slučaja bili su o njima informisani putem lokalne televizije i štampanih medija. Čak ni oni čije su zajednice bile pogođene ovim zločinima nisu bili kontaktirani od strane policije, tužilaca, lokalnih, opštinskih ili drugih zvaničnika, bilo u vezi istraga ili ishoda slučajeva.

Ni jedno od raseljenih lica ili povratnika iz manjinskih zajednica sa kojima smo razgovarali nisu lično posetili pripadnici zvaničnih organa kako bi ih informisali o napretku slučajeva koji se odnose na uništenje njihovih domova – čak ni da bi ih informisali da nema dovoljno dokaza za optužnicu i da je slučaj zatvoren. U stvari, čini se da su u nekim slučajevima vezanim za martovske događaje pojedinci podneli žalbe specijalnoj jedinici Odeljenja za pravosuđe zbog diskriminacije, tvrdeći da njihovi slučajevi nemaju prioritet, te da bi kasnije saznali kako su njihovi slučajevi odavno obustavljeni.¹⁹⁸

Takođe smo ustanovili da u velikom broju slučajeva lokalni zvaničnici nisu bili informisani o relevantnim istragama i optužnicama koje se odnose na njihovu jurisdikciju.

Ovaj nedostatak saznanja odražava nedostatak bilo kakvog nastupa ili druge aktivnosti u oblasti javnog informisanja, čime je praktično onemogućeno sprovođenje pravde na vidljiv način. On ojačava stav mnogih ljudi da se na Kosovu zločini ne kažnjavaju i da oni koji počinje teške zločine nikada neće biti izvedeni pred lice pravde, i zasenjuje svaki napredak koji je u tom smislu ostvaren.

¹⁹⁷ Razgovor Human Rights Watch-a sa raseljenim licem, Kosovo, 21. septembar, 2005.

¹⁹⁸ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Odeljenja za pravosuđe, Priština, 15. novembar 2005.

Nedostatak transparentnosti u radu krivičnog pravosudnog sistema

Teško je doći do tačnih i ažurnih informacija o istragama i procesuiranju ratnih i etničkih zločina, naročito kada se radi o zločinima počinjenim pre marta 2004. Javnost, novinari i predstavnici lokalnih i međunarodnih nevladinih organizacija suočavaju se sa istim teškoćama prilikom dobijanja tih informacija. Sve institucije uključene u krivični pravosudni sistem imaju određenu ulogu u obezbeđivanju transparentnih i redovnih informacija o napretku krivičnih istraga i procesa. Međutim, njihov rad je danas previše često prekriven tajnom. Nedostatak transparentnosti nadovezuje se na gore opisani nedostatak javnog nastupa.

Iako Odeljenje za pravosuđe objavljuje nedeljne informacije o slučajevima, one predstavljaju interni dokument i nisu dostupne javnosti. Ne postoji alternativna publikacija, niti drugi kanal za komunikaciju koji bi omogućio da redovne informacije o procesima vezanim za martovske događaje, ratne zločine ili druge slučajeve budu dostupne ljudima izvan UNMIK-a. Zvaničnici iz Odeljenja saopštili su Human Rights Watch-u da svako ko želi da sazna informacije o određenom slučaju može da ih kontaktira. Po njihovom mišljenju, nije njihov zadatak da redovno objavljuju informacije o donetim presudama ili o napretku u utvrđivanju odgovornosti za pojedine vrste zločina.¹⁹⁹

Malo je verovatno da će pripadnici manjinskih zajednica, od kojih mnogi imaju veoma ograničenu slobodu kretanja, znati da imaju pravo da zahtevaju te informacije od zvaničnika Odeljenja za pravosuđe u Prištini, a pogotovo na koji način to mogu učiniti.

Kada mu je postavljeno pitanje, zašto Odeljenje za pravosuđe ne objavljuje redovne javne izveštaje o napretku u procesima vezanim za slučajeve etničkog nasilja, visoka zvaničnica iz ovog Odeljenja izjavila je da u njegov zadatak spadaju isključivo „najozbiljniji slučajevi [i] ono ne predstavlja političku kancelariju”.²⁰⁰ Ona je dalje naglasila:

Mi smo sudije i tužioci. To je naš mandat... Ako želite informacije o lokalnim sudovima za nas je to malo drugačije. Ovo je drugačiji mehanizam. Ovo je OEBS; oni imaju celu sliku.²⁰¹

¹⁹⁹ Razgovor Human Rights Watch-a sa visokim zvaničnikom i međunarodnim tužiocem, Odeljenje za pravosuđe, Priština, 16. novembar 2005.

²⁰⁰ Ibid.

²⁰¹ Ibid. Drugi visoki zvaničnik iz Odeljenja potvrdio je ovo mišljenje. On je izjavio za Human Rights Watch: „Mi predstavljamo tužilaštvo, ne bavimo se pisanjem izveštaja. Imamo veliki broj slučajeva i kada se obezbede

Osoblje iz srednjeg nivoa Odeljenja za pravosuđe izjavilo je za Human Rights Watch da su međunarodni tužioci iz krivične sekcije više puta upućivali sugestije da se formira veb sajt Odeljenja za pravosuđe na koji bi se za javnu upotrebu smestale kopije dokumenata vezanih za slučajeve i kopije drugih dokumenata relevantnih za procese, kao što je to učinjeno u Sijera Leoneu i Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju. Na pitanje zbog čega to još uvek nije učinjeno, član osoblja iz krivične sekcije izjavio je: „to je pitanje menadžmenta. Još uvek niko nije seo i razmislio o tome. A tu su i pitanja resursa i osoblja.”²⁰²

Dobijanje informacija o sudskim odlukama u slučajevima koji se nalaze u opštinskim sudovima predstavlja još veći izazov. U odsustvu kompjuterizovane baze podataka o sudskim odlukama, jedini način za njihovo pribavljanje predstavlja podnošenje zahteva za fizičkim kopijama presuda pojedinačno od svakog suda.

Jedino OEBS-ovo Odsek za monitoring pravnih sistema (LSMS) rutinski prati odluke opštinskih sudova. (Odeljenje za pravosuđe ima pravo pristupa ovim odlukama, ali se čini da ono ne prikuplja te informacije na sistematski način.²⁰³ Odeljenje za pravosudnu administraciju, iako je tehnički odgovorno za nadgledanje i administraciju lokalnog pravosuđa, održava samo površnu statistiku i ne prikuplja niti analizira sudske odluke.) OEBS, sa druge strane, ne deli sistematski niti rutinski informacije o ovim slučajevima sa javnošću. Iako organizacija ima zadatak da nadgleda ljudska prava i pravosudni sistem, u realnosti su njeno osoblje i resursi primarno usmereni ka stalnoj izgradnji kapaciteta u okviru lokalnih institucija.

Situacija u pogledu izveštaja o slučajevima koji su vezani za nasilje počinjeno u martu 2004. ilustruje ove probleme. Uprkos činjenici da OEBS vodi statistički pregled i detaljne transkripte slučajeva, uključujući i one vezane za martovsko nasilje, oni nisu bili spremni da podeli te informacije sve do decembra 2005, kada je misija izdala javni izveštaj o tome. Informacije navedene u tom izveštaju, iako korisne, predstavljene su isključivo u zbirnom obliku i bez detalja o pojedinim slučajevima.

uslovi sa njima izlazimo na sud.” Razgovori Human Rights Watch-a, Odeljenje za pravosuđe, Priština, 3. februar 2006.

²⁰² Razgovor Human Rights Watch-a sa članom osoblja krivičnog sektora, Odeljenje za pravosuđe, 22. februar 2006.

²⁰³ Razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Odeljenja za pravosuđe, Kosovo, 25. oktobar 2005; Human Rights Watch, razgovori sa osobljem OEBS-a, Odeljenje za ljudska prava i vladavinu prava, septembar-novembar 2005; i razgovor Human Rights Watch-a sa višim rukovodiocima, Odeljenje za pravosuđe, Priština, 16. novembar 2005.

Štaviše, iako je OEBS pratio procese vezane za ratne zločine sve do jeseni 2002, nakon toga je promenio fokus i usmerio se na izgradnju kapaciteta i praćenje opštinskih i okružnih sudova u kojima postoje lokalna veća. OEBS ne očekuje da će objaviti nove dodatne informacije ili izveštaje o napretku procesa vezanih za lokalne ratne zločine,²⁰⁴ što znači da ne postoji očigledan alternativni izvor informacija koji ima pristup ovim slučajevima. Niti postoji redovno i javno praćenje procesa koje vode međunarodne sudije i tužioci.²⁰⁵

Čini se da je nevoljnost koja postoji unutar OEBS-a u pogledu javnog objavljivanja svojih informacija o nadgledanju motivisana zabrinutošću unutar organizacije da bi redovno objavljivanje informacija koje u lošem svetlu prikazuju sudove moglo ugroziti njen rad na razvoju tih pravosudnih institucija na Kosovu.²⁰⁶ Kao rezultat svega, čini se da je jedina međunarodna institucija koja ima kapacitet i mandat da prati i izveštava o radu krivičnog pravosudnog sistema često nevoljna da to čini javno.²⁰⁷

²⁰⁴ Telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa zvaničnikom OEBS LSMS-a, 14. novembar 2005.

²⁰⁵ Transformacija institucije ombudsmana iz međunarodne u lokalnu instituciju otežava nedostatak lokalnih kapaciteta ljudskih prava, i ugrožava važan mehanizam utvrđivanja odgovornosti na Kosovu, naročito kada se uzme u obzir nedavna UNMIK-ova odluka koja ograničava jurisdikciju ove institucije na PISK (a ne UNMIK). UNMIK-ova odluka br. 2006/6 „O instituciji Ombudsmana na Kosovu“, UNMIK/Reg/2006/6, stupila na snagu 16. februara 2006. [na internetu]
http://www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2006regs/RE2006_06.pdf (na snazi od 14. aprila 2006).

²⁰⁶ Razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Misije OEBS-a na Kosovu i nevladinim organizacijama prisutnim na Kosovu, novembar-decembar 2005.

²⁰⁷ Jedan od zaposlenih u OEBS-u izjavio je da „postoji preklapanje između OEBS-a i Odeljenja za pravosuđe, kao i u slučaju OEBS-a i UNMIK-a na opštinskom nivou. Fragmentirani način na koji je formirana misija UN onemogućava jasnu podelu posla. Možda bi bilo pogrešno da službenik koji se bavi ljudskim pravima istog trenutka podeli informacije koje je prikupio, ali potrebno je da istovremeno postoji kapacitet i transparentnost“. Human Rights Watch, razgovor sa službenikom OEBS-a, sedište OEBS-a, Priština, 24. januar 2006.

Uticaj na povratak raseljenih lica

Nemiri i napadi na manjine u martu 2004. godine su doveli do raseljavanja oko 4.100 pripadnika manjinskih zajednica sa Kosova. Više od jedne i po godine kasnije oko 1.300 ovih osoba su još uvek zvanično raseljena lica.²⁰⁸ Istraživanje Human Rights Watch-a na terenu pokazuje da se malo ko od lica raseljenih u martovskim događajima vratio u obnovljene kuće u svojim zajednicama, birajući umesto toga da žive u privremenim kolektivnim skloništima na periferiji svojih starih zajednica, u monoetničkim enklavama drugde u pokrajini, ili izvan samog Kosova.²⁰⁹

Rašireno je verovanje pogotovo unutar srpske zajednice da je neuspeh u utvrđivanju odgovornosti za martovsko nasilje posledica „nedostatka volje“ kod međunarodne zajednice na Kosovu. Stavovi izneti dole—ljudi koji su raseljeni tokom martovskih nemira, i to često od strane suseda koje su prepoznali—odslikava preovlađujuće raspoloženje u manjinskim zajednicama:

Obaveštajne službe koje su delovale na Kosovu—oni imaju fotografije, ali ih vam nikada neće dati.²¹⁰

Policija i ostali znaju ko je to uradio, ali oni za sebe čuvaju te fotografije onih koji su palili kuće.²¹¹

Nikakva policija ne traga za njima. Toliko se ubistava desilo širom Kosova, a niko nije osuđen.²¹²

²⁰⁸ Razgovor Human Rights Watch-a sa Kancelarijom UNMIK-a za zajednice i povratak, Priština, 16. septembar 2005.; razgovor Human Rights Watch-a sa UNHCR-om, Priština, 26. septembar 2005. Vidi takođe Savet bezbednosti UN, „Izveštaj generalnog sekretara Ujedinjenih Nacija o privremenoj administraciji UN na Kosovu za Savet bezbednosti“, S/2006/45.

²⁰⁹ Human Rights Watch zasniva svoju analizu na istraživanju na terenu situacije u šest različitih opština. Razgovori Human Rights Watch-a, Kosovo, 16-17. septembar 2005. U potonjim diskusijama sa nevladini organizacijama i agencijama za humanitarnu pomoć, jasno se videlo da je broj povratnika posle martovskih događanja 2004. veoma mali. Jedan predstavnik opštine u oblasti severne Mitrovice je sugerisao da se „ni jedan odstio raseljenih nije vratio“. Razgovor Human Rights Watch-a sa UNMIK-ovim predstavnikom za opštinu, oblast severne Mitrovice, 21. septembar 2005. Takođe je upadljivo da se u sveobuhvatnoj analizi situacije na Kosovu iz oktobra 2005. godine ambasadora Kai Eidea („Eideov izveštaj“) otvoreno zaključuje da se „praktično zaustavio celokupni proces povratka“.

²¹⁰ Razgovor Human Rights Watch-a sa 65-godišnjim čovekom, 19. septembar 2005.

²¹¹ Razgovor Human Rights Watch-a sa 39-godišnjim čovekom, 19. septembar 2005.

²¹² Razgovor Human Rights Watch-a sa 52-godišnjim čovekom, 19. septembar 2005.

Niko nije došao da se izvini. Ništa se nije desilo. Pokazivali su nam neke slike i rekli nam da su umešani u martovske događaje (i oni su znali da su umešani), ali nisu učinili ništa. Da su Srbi tako nešto uradili, odavno bi ih uhvatili. Nema pravde kod KFOR-a, UNMIK-a ili bilo koga drugog, a od Albanaca ne mogu ništa da tražim.²¹³

Obećanje dato posle marta 2004. godine je bilo da će se to „srediti“: počinioći će biti privedeni pravdi, a kuće će se obnoviti. Povratak raseljenih lica zavisi od oba ova elementa; mora postojati bezbednost da bi se omogućio održivi povratak kao i mesto gde se raseljeni mogu vratiti.²¹⁴

Kakav god da je napredak ostvaren u obnovi kuća, činjenica da je malo toga učinjeno—ili to makar nije vidljivo—u pogledu ustanovljavanja odgovornosti za martovske događaje—kako u slučaju običnih počinilaca krivičnih dela tako i pripadnika službi za sprovođenje zakona—pojačava strah u manjinskim zajednicama da bi se događaji poput onih u martu 2004. godine mogli ponovo desiti. Ovakav stav se uočava i u zaključku nedavne OEBS-ove analize reakcije krivičnog pravosuđa na martovsko nasilje, gde se kaže da se „relativno slaba reakcija sudova... može takođe smatrati neadekvatnom u pogledu sprečavanja sličnih nemira u budućnosti“.²¹⁵

Mnogi ljudi sa kojima je Human Rights Watch razgovarao su iskazali duboku vezanost za svoju zemlju i želju za povratkom, ali se pitaju kako da se vrate imajući u vidu nedostatak bezbednosti. Prema rečima jednog čoveka, koji je plakao dok je govorio: „Ja želim da se vratim, ali kako da se sâm vratim. Ko ne želi da živi u sopstvenoj kući? Živim u kontejneru, a kuća mi je blizu“.²¹⁶

²¹³ Razgovor Human Rights Watch, 21. septembar 2005.

²¹⁴ Pitanja vezana za drugi neophodan preduslov za povratak (kuće i obnova) su izvan opsega ovog izveštaja. Treba primetiti, međutim, da se u izveštaju iz decembra 2005. godine o trenutnoj situaciji na Kosovu Specijalnog predstavnika generalnog sekretara (SRSG) podnetom Generalnom sekretaru UN zaključuje da „ovi neuspesi [u vezi sa programima obnove i obeštećenja kojima upravlja PISK] ugrožavaju povratak i izgleda za povratak, kao i da se vladina poruka neposredno nakon nasilja da je nasilje neprihvatljivo, te da se neće ponoviti time podrija“. Vidi Savet bezbednosti UN, „Izveštaj generalnog sekretara Ujedinjenih Nacija o privremenoj administraciji UN na Kosovu za Savet bezbednosti“, S/2006/45, strana 17, pasus 69 aneksa I „Tehnička procena napretka u implementaciji standarda za Kosovo“, koju je pripremio Specijalni predstavnik generalnog sekretara za Kosovo, 20. decembar 2005.

²¹⁵ OEBS LSMS, „Reakcija pravosudnog sistema na martovsko nasilje 2004.“.

²¹⁶ Razgovor Human Rights Watch-a sa 51-godišnjim raseljenim licem, Kosovo, 20. septembar 2005. Jedan 74-godišnji raseljeni muškarac je izneo sličan stav: „Ne želim da idem iz zatvora u zatvor. Ako bi se neki srpski susedi vratili, sigurno bih se i ja vratio. . . . Ali da se vratim tamo i da me neko ubije u noći...?“. Razgovor Human Rights Watch-a, Kosovo, 18. septembar 2005.

Jedna žena je svoju situaciju opisala na sledeći način:

Ljudi koji su počinili te zločine slobodno šetaju. . . . Niko ništa nije rekao. Niko nije došao da porazgovara sa nama, ni Predsednik, ni predstavnik srpske zajednice, ni bilo ko iz opštine. Održali su jedan sastanak u [ime grada] pre šest meseci i rekli su da mogu da se vratim, ali da ne garantuju za moju bezbednost.²¹⁷

Human Rights Watch je utvrdio da jedan broj raseljenih lica, pogotovo stariji ili osobe sa decom, više vole da žive u privremenim kolektivnim centrima—često u lošim uslovima ili u metalnim kontejnerima veličine šest puta dva metra—nego da rizikuju u slučaju povratka. Niko od raseljenih sa kojima smo razgovarali nije imao plan za povratak u svoju obnovljenu kuću.²¹⁸

Nedostatak vidljivog krivičnog gonjenja i ustanovljavanja odgovornosti za počinioce krivičnih dela predstavljaju za manjine poruku da je šikaniranje i zastrašivanje dozvoljeno. U jednoj opštini koju je posetio Human Rights Watch, nekoliko starijih raseljenih lica je reklo kako su im komšije zapretile da će „sledeći put biti još gore“ ako ozbiljno razmišljaju o povratku.²¹⁹ Pripadnici ostalih manjina su opisali kako su ih deca psovala, pljuvala, čak bacala kamenje na njih, kada su se vraćali u svoja stara sela ili gradove da posete obnovljene kuće.²²⁰

Za manjine, pogotovo za raseljena lica, krajnji rezultat je potvrda da do utvrđivanja odgovornosti u najširem smislu nije došlo. Međunarodna zajednica i lokalna administracija nisu ispunili svoje obećanje da će privesti pravdi one koji su odgovorni za nasilje i pustošenje njihovih zajednica. Pokazali su se još jednom nesposobnim da ispune svoje obećanje o obnovi važnog dela onoga što su izgubili—poverenja i osećaja

²¹⁷ Razgovor Human Rights Watch-a sa 65-godišnjom raseljenom ženom, 20. septembar 2005.

²¹⁸ Treba primetiti da na Kosovu dugo traje rasprava o preporučljivosti povratka u matične kuće nasuprot alternativnim opcijama za naseljavanje na drugim mestima. UNHCR je usvojio stav da uprkos principima i smernicama o povratku, prema kojima se raseljenim licima daje mogućnost izbora gde i kako da se vrate, u kontekstu situacije na Kosovu, povratak jedino može značiti „povratak u sopstvenu kuću“. Rezolucija 1244 implicira da povratka može biti samo u sopstvene kuće, a u stvarnosti malo je verovatna opcija alternativnog preseljenja jer se oblasti izvan monoetničkih enklava ne smatraju bezbednim, i stoga ne predstavljaju realnu opciju, čime se znatno ograničava „mogućnost izbora“. U oktobru 2005. godine, specijalni izaslanik Kai Eide je sugerisao da bi trebalo razmisliti o povratku na mesta gde se ne nalaze matične kuće raseljenih lica. Vidi „Sveobuhvatna analiza situacije na Kosovu“, izveštaj specijalnog izaslanika Kai Eidea koji je Generalni sekretar UN podneo predsedniku Saveta bezbednosti na razmatranje 7. oktobra 2005., strana 7. Od kritične je važnosti da se o ovom pitanju govori neposredno u širim raspravama o održivom povratku na Kosovo.

²¹⁹ Razgovor Human Rights Watch-a sa raseljenim bračnim parom, Kosovo, 19. septembar 2005.

²²⁰ Razgovor Human Rights Watch-a sa raseljenom ženom, Kosovo, 18. septembar 2005.

bezbednosti ili zaštite. Lokalni lideri i opštinski predstavnici UNMIK-a takođe nisu bili dorusli prilici, jer nisu uspeali da aktivno promoviju i podrže povratak lica raseljenih iz svojih zajednica u martu 2004. godine.

Imajući u vidu te okolnosti, biće teško bilo kakvom budućem rukovodstvu na Kosovu da ostvari istinski napredak u oblasti pojačanog (i održivog) povratka manjina i multietničnosti, osim ukoliko se percepcija o nekažnjivosti dramatično ne izmeni.

Zaključak

U periodu posle martovskog nasilja 2004. godine pružila se prilika da se demonstrira vladavina prava na Kosovu. Umesto toga, čini se da se potvrdila varljiva priroda pravosudnog sistema u pokrajini. Neiskorišćena prilika je ukazala na nesposobnost policije da uspešno istraži teška krivična dela i postavila je pitanje o sposobnosti policije da istraži navode o zloupotrebama u sopstvenim redovima. Takođe je ukazala na nespremnost ili nesposobnost tužilaca da u potpunosti prihvate svoju novu ulogu istražnih tužilaca, te je potvrdila navode o lošem vođenju predmeta i nedostatku nadzora u sudovima. Iznela je na videlo i nepostojanje jasnog razgraničenja odgovornosti unutar mnogih UNMIK-ovih odeljenja, ali i suštinsko odsustvo poštovanja prema pojedinačnim žrtvama. Ukratko, periodu posle marta 2004. godine propuštena je jedna velika šansa.

Neuspeh u privođenju pravdi mnogih koji su odgovorni za nasilje i destrukciju u martu 2004. godine se nadovezuje na ranije odsustvo ustanovljavanja odgovornosti za ratne zločine i ozbiljno nasilje nad manjinama u periodu od 1998. do 2000. godine. Istraživanje Human Rights Watch-a pokazuje da je nedostatak napretka u pogledu zadovoljavanja pravde u vezi sa ovim teškim krivičnim delima sputalo razvoj Kosova u jednu funkcionalnu državu. Postoji ozbiljna opasnost—ukoliko se održi status quo u pogledu nekažnjivosti—da će Kosovo postati „neuspešna država“ u kojoj caruju bezakonje i proizvoljnost, a ne transparentna i demokratska vladavina prava, bez obzira na identitet budućeg rukovodstva pokrajine.

Ovaj ozbiljan propust u pravosudnom sistemu je dodatno doprineo slabljenju poštovanja kako većinske tako i manjinskih zajednica prema prisustvu međunarodne zajednice na Kosovu. Od vitalne je važnosti da međunarodna zajednica iskoristi svoju poslednju šansu i otkloni svoje nedostatke u ovom važnom aspektu upravljanja pokrajinom.

Nije isuviše kasno za ostvarivanje pravog napretka na putu ka utvrđivanju istinske odgovornosti i nadi da će se doći do mirnog suživota. Da bi se to desilo, međutim, međunarodna zajednica i sve zainteresovane strane u pregovorima o statusu Kosova moraju postaviti pitanje ustanovljavanja odgovornosti i vladavinu prava u središte svoje agende. Administracija Ujedinjenih Nacija na Kosovu ima pravnu i moralnu obavezu da obezbedi pravdu za sve pre bilo kakvog budućeg prenosa ovlašćenja i nadležnosti.

Preporuke

Misiji Ujedinjenih Nacija na Kosovu (UNMIK)

Kancelarija Specijalnog predstavnika generalnog sekretara (SRSG)

- Ponovno javno ukazati na potrebu da se ostvari napredak u pogledu ustanovljavanja odgovornosti na Kosovu, i to posebno u vezi sa političkim nasiljem, napadima na manjine i ratnim zločinima.
- Uraditi sveobuhvatnu procenu napretka u pogledu ustanovljavanja odgovornosti u okviru krivičnog pravosudnog sistema od 1999. godine, uključujući, ali ne ograničavajući se samo na krivična dela koja imaju etničku ili političku dimenziju, i ratne zločine. Na osnovu rezultata procene, sprovesti ozbiljnu reorganizaciju i reformu struktura i operativnih procedura, uključujući razmatranje napora da se konsoliduju sudovi i uvede obavezno korišćenje sistema za procesuiranje predmeta.
- Utvrditi, u saradnji sa UNMIK-ovim Odeljenjem za pravosuđe i OEBS-om, da li je neophodan specijalni sud ili sudsko veće u okviru nekog od postojećih sudova kako bi se dao prioritet težim ili osetljivim predmetima – uključujući one koji imaju etničku ili političku dimenziju, i ratne zločine. Postarati se da svi predlozi uzmu u obzir potrebne resurse i osoblje.
- Izraditi akcioni plan sa rasporedom aktivnosti, u saradnji sa međunarodnom i lokalnom policijom i tužiocima, i UNMIK-ovim Odeljenjem za pravosuđe, radi uspostavljanja sudske policije koja bi neposredno sarađivala sa istražnim tužiocima tokom istrage krivičnih dela, kako je to već predviđeno zakonom. Akcioni plan bi trebalo da obuhvati intenzivne teoretske i praktične komponente obuke za policiju i tužioce.
- Postarati se da se međunarodni i lokalni tužioci u dovoljnoj meri obuče za svoju novu ulogu istražnih tužilaca kao i efikasnu saradnju sa novom sudskom policijom.
- Preduzeti odmah korake, u saradnji sa UNMIK-ovim Odeljenjem za pravosuđe, UNMIK policijom i Kosovskom policijskom službom (KPS), OEBS-om i Ministarstvom pravde Privremenih institucija samouprave Kosova (PISK), radi unapređenja i poboljšanja postojećih programa zaštite svedoka na Kosovu, uključujući zakonske amandmane i usvajanje novih protokola tamo gde je to neophodno.
- Nastaviti sa radom sa državama članicama Evropske Unije i drugim vladama radi uspostavljanja održivog mehanizma relokacije svedoka.

- Ponovno ustanoviti mandat institucije ombudsmana koji bi pokrivao funkcionisanje međunarodnih tela i institucija koji deluju na Kosovu, čime bi se priznao značaj spoljnih i nezavisnih kapaciteta monitoringa i nadzora.

UNMIK-ovo Odeljenje za pravosuđe

- Odmah uraditi novu procenu strategije Odeljenja za pravosuđe za rešavanje pitanja odgovornosti za počinjena krivična dela, uključujući ratne zločine i etnički motivisano nasilje, tako što bi se dovršila sveobuhvatna procena napora koji se sada ulažu radi uspostavljanja funkcionalnog krivičnog pravosudnog sistema, i prenele informacije do najviših nivoa međunarodne administracije o neophodnim resursima, osobljem i drugim potrebama.
- Raditi sa Kancelarijom specijalnog predstavnika generalnog sekretara i OEBS-om kako bi se utvrdilo da li postoji potreba za specijalnim sudom ili sudskim većem koji bi se prioritetno bavio teškim ili osetljivim predmetima – uključujući one koji imaju etničku ili političku dimenziju i ratne zločine.
- Dati prioritet stvaranju delotvornog sistema zaštite svedoka za Kosovo, uključujući ažuriranje programa obuke za osoblje kako bi se upoznalo sa aktuelnim zakonima i praksom, i neposredno rešavanje – zajedno sa Kancelarijom specijalnog predstavnika generalnog sekretara i policijom – svih problema i/ili manjkavosti u implementaciji mera zaštite svedoka koje je Odeljenje za pravosuđe uočilo tokom svojih aktivnosti vezanih za nadzor, istražne radnje i krivično gonjenje.
- Povezati se sa Kontakt grupom, vladama zemalja članica Evropske Unije i Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) radi pribavljanja konkretne pomoći za razvoj delotvornog sistema zaštite svedoka.
- Izraditi, u saradnji sa UNMIK policijom i KFOR-om, praktičnu strategiju za prikupljanje dokaza i svedočenja od vojnog i civilnog osoblja koje je napustilo Kosovo.
- U saradnji sa Kancelarijom specijalnog predstavnika generalnog sekretara, Odeljenjem za pravosudnu administraciju PISK-a, OEBS-om, Ministarstvom pravde PISK-a i kosovskim Savetom za pravosuđe, javno razjasniti buduće aranžmane za praćenje i nadzor nad lokalnim pravosuđem. Ovi aranžmani bi trebalo da uzmu u obzir novi Zakon o Ministarstvu pravde i stvaranje kosovskog Saveta za pravosuđe kao i postepeno smanjivanje međunarodnog angažovanja unutar pravosudnog sistema. Mora se uraditi realna procena trenutno dostupnih kapaciteta unutar postojećih institucija za sprovođenje detaljnog nadzora nad radom sudova u okviru uložених napora na koordinaciji i analizi tekućih aktivnosti.

- Izraditi konkretne programe saradnje između lokalnih i međunarodnih tužilaca i sudija čiji bi cilj bio okončavanje njihovog potpuno razdvojenog funkcionisanja i unapređenje profesionalnih standarda među nacionalnim tužiocima i sudijama.
- Dati prioritet implementaciji istražnih zaduženja i odgovornosti tužilaca i policije u skladu sa Zakonom o krivičnom postupku.
- Sprovesti kampanju informisanja javnosti, u saradnji sa PISK-om, OEBS-om i domaćim pravosudnim sistemom, kako bi javnost imala uvida u ishod važnih slučajeva, kako bi mogla pristupiti celokupnoj statistici o donetim presudama i razumeti kome se treba obratiti sa informacijama relevantnim za istrage i krivična gonjenja kao i da bi građani mogli dobiti informacije o statusu predmeta u kojima su jedna od strana u sporu ili svedoci.

Misiji OEBS-a na Kosovu

- Preneti stav misije Odeljenju za pravosuđe i Kancelariji specijalnog predstavnika Generalnog sekretara o tome da li je potreban specijalni sud ili sudsko veće kako bi se dao prioritet težim ili osetljivim predmetima – uključujući one koji imaju etničku ili političku dimenziju, i ratne zločine. Ako se utvrdi takva potreba, dati savete u pogledu njegove strukture i zahteva koje treba zadovoljiti na osnovu dosadašnjeg iskustva OEBS-a u oblasti monitoringa pravosudnih sistema širom bivše Jugoslavije.
- Sarađivati sa UNMIK-ovim Odeljenjem za pravosuđe, UNMIK policijom i KPS-om, i Ministarstvom pravde PISK-a kako bi se obezbedio razvoj delotvornog sistema zaštite svedoka na Kosovu.
- Sprovesti dodatnu obuku, uključujući obuku na terenu, za tužioce imajući u vidu njihovu novu ulogu istražnih tužilaca. Raditi sa Institutom za pravosuđe Kosova na razvoju delotvornijeg programa obuke, uključujući zajedničke kurseve obuke za policiju i tužioce tamo gde je to moguće. Olakšati proces pronalaženja i angažovanja stručnih instruktora obuke i predavača za Institut za pravosuđe Kosova, pri čemu se misli i na eksperte izvan Kosova.
- Postarati se da mandat misije za monitoring ne bude ugrožen aktivnostima usmerenim na izgradnju kapaciteta, a to se može postići jasnom podelom između odeljenja, davanjem autonomije OEBS-ovom Odeljenju za monitoring pravnih sistema i blagovremenim objavljivanjem njegovih nalaza.
- Razmotriti mogućnost ulaganja dodatnih napora radi podrške intenzivnoj obuci na radnom mestu i izgradnji kapaciteta nezavisnih nevladinih organizacija za ljudska prava čime bi se obezbedio delotvoran dugoročni monitoring međunarodnih i lokalnih inicijativa u oblasti pravosuđa na Kosovu.

Kosovskoj policijskoj službi (KPS), UNMIK policiji i Ministarstvu unutrašnjih poslova PISK-a

- Iskazati koordiniranu i jasnu posvećenost naporima da se ustanovi odgovornost za teška krivična dela na Kosovu, uključujući ona koja su počinjena između 1998. i 2000. godine.
- Ustanoviti javni mehanizam za informisanje javnosti kako bi pouzdane informacije o napretku istraga bile dostupne. Ove informacije bi trebalo da budu blagovremene, sveobuhvatne i transparentne.
- Izraditi zajedničku strategiju za dodatnu koordinaciju između KPS-a i UNMIK policije pri sprovođenju istraga, uključujući redovne i transparentne kanale izveštavanja o predmetima između opštinskih policijskih stanica i centrala.
- Preduzeti neophodne korake radi usvajanja proaktivnijeg pristupa istragama kao pravilo u okviru politike sprovođenja istražnih radnji.
- Preduzeti koordinirane korake radi stvaranja ogranka sudske policije KPS-a koja bi radila neposredno sa tužiocima u istrazi krivičnih dela, a u skladu sa Zakonom o krivičnom postupku.
- Sprovesti obuku kako bi policajci bili dobro obučeni za svoju novu ulogu pružanja podrške tužiocima u istrazi, i redovno raditi procene ostvarenog napretka zajedno sa UNMIK-ovim Odeljenjem za pravosuđe, OEBS-om, Institutom za pravosuđe Kosova, Ministarstvom pravde PISK-a i domaćim tužilaštvima.
- Procenjivati, zajedno sa OEBS-om, UNMIK-ovim Odeljenjem za pravosuđe i Kancelarijom specijalnog predstavnika generalnog sekretara, postojeće mere zaštite svedoka na Kosovu, pri čemu treba voditi računa o dugoročnom rešavanju problema zastrašivanja svedoka. Preduzeti neophodne korake radi osvežavanja i/ili reformisanja postojećih protokola, uključujući mere koje bi omogućile da se problemu zastrašivanja svedoka ozbiljno pristupa, te da se brzo i javno rešava.
- Raditi sa Ministarstvom pravde i UNMIK-ovim Odeljenjem za pravosuđe na izradi strategije koja bi osigurala da osoblje daje neophodne dokaze ili svedočenja pre svog napuštanja misije na Kosovu. Treba izraditi i dodatnu strategiju koja bi omogućila pribavljanje dokaza ili svedočenja od osoblja koje je već napustilo Kosovo.
- Kancelarija komesara UNMIK policije bi trebalo da sprovede istragu o ulozi KPS-a i UNMIK policije u privođenju pravdi odgovornih za krivična dela počinjena tokom marta meseca 2004. godine, uključujući i one slučajeve gde su pripadnici KPS-a navodno izvršili krivična dela.

- Odeljenje KPS-a za profesionalne standarde bi trebalo da redovno izveštava javnost o statusu istraga navoda o kršenjima pravila službe među pripadnicima policije tokom martovskih nemira 2004. godine.

Ministarstvu pravde Privremenih institucija samouprave Kosova (PISK)

- Potvrditi značaj ostvarenja napretka u pogledu ustanovljavanja odgovornosti kroz krivične postupke za sva krivična dela, uključujući ratne zločine, etnički motivisana i „obična“ krivična dela.
- Sarađivati sa UNMIK-ovim Odeljenjem za pravosuđe, kosovskim Savetom za pravosuđe, OEBS-om, UNMIK policijom i KPS-om kako bi se osigurao razvoj delotvornog sistema zaštite svedoka na Kosovu.
- Uspostaviti centralni kompjuterizovani sistem za upravljanje sudskim predmetima za sve sudove na Kosovu, uz konsultacije sa sudijama, tužiocima, Odeljenjem za pravosudnu administraciju PISK-a, kosovskim Savetom za pravosuđe i UNMIK-ovim Odeljenjem za pravosuđe.
- Odmah preduzeti korake, zajedno sa UNMIK-ovim Odeljenjem za pravosuđe, Odeljenjem za pravosudnu administraciju PISK-a, kosovskim Savetom za pravosuđe i sudskim sistemom, radi implementacije centralizovanog sistema baze podataka za konačne presude, koje bi bile dostupne javnosti u elektronskom ili štampanom formatu. Trebalo bi ustanoviti i promovisati u javnosti standardnu proceduru koja bi omogućila svakome da zatraži (i dobije) informacije o predmetima, i to tako da ova procedura predstavlja lako dostupnu alatku za informisanje javnosti.
- Razjasniti, zajedno sa tužilaštvom, aranžmane za upravljanje predmetima i nadzor nad tužilaštvima.
- Razviti, uz konsultacije sa tužilaštvom i UNMIK-ovim Odeljenjem za pravosuđe, procedure za redovnu razmenu informacija između tužilaca, uključujući razmenu informacija između međunarodnih i lokalnih tužilaca, i razvoj standardnog protokola.
- Postarati se da se obezbedi kontinuirana obuka za sudije o utvrđivanju i izricanju kazni, u saradnji sa Institutom za pravosuđe Kosova i OEBS-om, što bi podrazumevalo i primenu smernica za određivanje kazni. Redovno analizirati izrečene kazne kako bi se obezbedila doslednost u odnosu na odgovarajuće smernice i adekvatna primena zakona, i organizovati dodatnu obuku kada je to potrebno.

- Postarati se da tužioci dobiju dodatnu obuku, u saradnji sa Institutom za pravosuđe Kosova i OEBS-om, s posebnim naglaskom na njihovoj novoj ulozi istražnih tužilaca. Redovno analizirati njihov rad i organizovati dodatnu obuku kada je to potrebno.
- Sprovesti evaluaciju kako bi se utvrdilo da li bi konsolidacija broja sudova na Kosovu doprinela stvaranju efikasnijeg pravosudnog sistema i olakšavanju nadziranja njegovog funkcionisanja.

Uredu tužioca

- Razjasniti hijerarhiju i funkcionisanje tužilaštava na Kosovu i rad samih tužilaca kako bi se olakšalo delotvorno upravljanje predmetima i nadzor.
- Uvesti obavezu učešća svih tužilaca u programima obuke o njihovoj ulozi u svojstvu istražnih tužilaca u novom sistemu, obezbedivši pri tome, u saradnji sa kosovskim Institutom za pravosuđe i OEBS-om, da obuka obuhvati praktične aspekte rada na terenu kao i saradnje između policije i tužilaca.
- Razviti u saradnji sa UNMIK-ovim Odeljenjem za pravosuđe mogućnosti za razmenu najboljih iskustava iz prakse između tužilaca – kako između lokalnih tako i između lokalnih i međunarodnih tužilaca.
- Sprovesti promotivnu kampanju u javnosti kako bi se privukao veći broj kandidata za programe obuke za tužioce, uz podršku Ministarstva pravde, univerziteta i organizacija za pružanje pravne pomoći i reforme. Razmotriti, na primer, stvaranje i implementaciju programa stažiranja za studente prava.

Kosovskom Savetu za pravosuđe

- Potvrditi značaj ostvarenja napretka u pogledu odgovornosti kroz krivične postupke za sva krivična dela, uključujući ratne zločine, etnički motivisana i „obična“ krivična dela.
- Sarađivati sa UNMIK-ovim Odeljenjem za pravosuđe, OEBS-om, UNMIK policijom i KPS-om kako bi se osigurao razvoj delotvornog sistema zaštite svedoka na Kosovu.
- Uspostaviti centralni kompjuterizovani sistem za upravljanje sudskim predmetima za sve sudove na Kosovu, uz konsultacije sa sudijama, tužiocima, Odeljenjem za pravosudnu administraciju PISK-a, Ministarstvom pravde PISK-a i UNMIK-ovim Odeljenjem za pravosuđe.
- Raditi zajedno sa UNMIK-ovim Odeljenjem za pravosuđe, Odeljenjem za pravosudnu administraciju PISK-a i sudovima na implementaciji centralizovanog

sistema baze podataka za konačne presude, koje bi bile dostupne javnosti u elektronskom ili štampanom formatu. Trebalo bi ustanoviti i promovisati u javnosti standardnu proceduru koja bi omogućila svakome da zatraži (i dobije) informacije o predmetima, i to tako da ova procedura predstavlja lako dostupnu alatku za informisanje javnosti.

- Uvesti obavezu učešća svih sudija u kontinuiranoj edukaciji o temama iz krivičnog prava, uključujući izricanje kazni i promene vezane za novi Zakon o krivičnom postupku i Krivični zakon. Redovno analizirati izrečene kazne kako bi se obezbedila doslednost u odnosu na odgovarajuće smernice i adekvatna primena zakona, i organizovati dodatnu obuku kada je to potrebno.
- Standardizovati komunikaciju i izveštavanje na takav način da pružene informacije o broju predmeta i njihovom rešavanju u sudovima olakšavaju zadatak Saveta da nadzire rad sudova.
- Utvrditi, u saradnji sa UNMIK-om i Ministarstvom pravde PISK-a, da li bi konsolidacija broja sudova na Kosovu doprinela stvaranju efikasnijeg pravosudnog sistema i olakšavanju nadziranja njegovog funkcionisanja.

Privremenim institucijama samouprave Kosova (PISK)

- Dati prioritet utvrđivanju merljive odgovornosti za krivična dela.
- Visoki vladini zvaničnici bi trebalo da javno podrže napore policiju i tužilaca kako bi se postigao uspeh u rešavanju teških, političkih i etnički motivisanih krivičnih dela, što podrazumeva posebno ukazivanje na dužnost građana da sarađuje u takvim istragama i krivičnim postupcima u okviru svojih građanskih odgovornosti.
- Sarađivati u potpunosti sa Kancelarijom specijalnog predstavnika generalnog sekretara (SRSG), UNMIK-ovim Odeljenjem za pravosuđe, UNMIK policijom i KPS-om na uspostavljanju delotvornog sistema zaštite svedoka.
- Podržati dalji razvoj pravosudnog sistema, što podrazumeva i izdvajanje potrebnih sredstava za centralizovanu bazu podataka, regrutovanje i obuku sudija i tužilaca, i informisanje javnosti o radu pravosudnog sistema.

Kontakt grupi i Evropskoj Uniji

- Postarati se da funkcionalni krivični pravosudni sistem, koji podrazumeva odgovornost za nasilje nad manjinama i ratne zločine, prihvate sve strane kao ključnu komponentu za uspešno rešavanje statusa Kosova.
- Postarati se da tim Evropske Unije za planiranje misije za vladavinu prava na Kosovu posebnu pažnju posveti odgovornosti za međuetničko nasilje, uključujući

slučajeve vezane za događaje iz marta 2004. godine i ratne zločine, u okviru svojih aktivnosti na uspostavljanju funkcionalnog krivičnog pravosudnog sistema.

- Postarati se da UNMIK i njegovi partneri u procesu implementacije, uključujući novoosnovana ministarstva pravde i unutrašnjih poslova, imaju neophodan materijal i političku podršku na srednji i dugi rok radi postizanja ciljeva u oblasti pravosuđa i policijskog rada.
- Evropska Unija bi trebalo da uslovi svoju finansijsku podršku krivičnom pravosudnom sistemu vidljivim poboljšanjima u oblastima policijskog rada, krivičnog gonjenja i rada sudova. Redovne izveštaje Misije Ujedinjenih Nacija i PISK-a bi trebalo dopuniti revizorskim i evalucionim izveštajima Evropske Unije.
- Obezbediti neophodnu materijalnu podršku kako bi se omogućilo stvaranje delotvornog sistema za relokaciju i zaštitu svedoka, što podrazumeva i javno preuzimanje obaveze da se relociraju svedoci sa Kosova.
- Obezbediti neophodnu finansijsku i političku podršku kako bi međunarodno civilno i vojno osoblje po napuštanju Kosova moglo da daje iskaze u krivičnim postupcima na Kosovu lično ili putem video linka.

Široj međunarodnoj zajednici

Iskoristiti svaku priliku za rešavanje problema opisanih u ovom izveštaju, što podrazumeva i ukazivanje u svim bilateralnim i multilateralnim dijalozima na Kosovu na važnost funkcionalnog krivičnog pravosudnog sistema i odgovornost za političko nasilje, napade na manjine i ratne zločine.

Zahvalnost

Ovaj izveštaj je pripremila i napisala Džuli Čedburn, istraživač Human Rights Watch-a za Kosovo. Izveštaj se zasniva na terenskom istraživanju koje je sprovedeno u šest opština širom Kosova u septembru i oktobru 2005. godine i opsežnim razgovorima sa akterima krivičnog pravosudnog sistema, kako domaćim tako i međunarodnim, na Kosovu između novembra 2005. i marta 2006. godine. Bendžamin Vord, pomoćnik direktora sektora za Evropu i centralnu Aziju, je redigovao izveštaj. Ajsling Ridi, viši pravni savetnik, je pregledala pravne aspekte izveštaja, a Jan Gorvin, konsultant programskog sektora, je obavio programsku reviziju. Veronika Leila Sente Gouldston, direktor za zastupanje u sektoru za Evropu i centralnu Aziju, pregledala je izvršni pregled i preporuke. Džejms Ros, viši pravni savetnik, i Bogdan Ivanišević, istraživač za Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku, i Srbiju i Crnu Goru, pročitali su rane nacрте izveštaja i pružili dragocene savete i komentare. Viktorija Elman, saradnik u sektoru za Evropu i centralnu Aziju, Veronika Matusaj, direktor fotografije i pomoćnik direktora sektora za razvoj i promociju, Andrea Holí, menadžer za promociju i javno obrazovanje, i Fitroj Hepkins, menadžer za poštu u sektoru izdavaštva, pripremili su ovaj izveštaj za objavljivanje.

Human Rights Watch se zahvaljuje osoblju Misije Ujedinjenih Nacija na Kosovu (UNMIK) i njihovim partnerima u implementaciji, uključujući Odeljenje za pravosuđe, policiju i OEBS, koji su pristali na razgovor u izradi ovog izveštaja ili su na drugi način sarađivali u njegovoj pripremi. Human Rights Watch je takođe zahvalan lokalnim tužiocima i sudijama, opštinskim predstavnicima i policajcima koji su razgovarali sa nama tokom našeg istraživanja na terenu.

Zahvaljujemo se mnogim nevladinim organizacijama, novinarima i aktivistima, koji su svojim dragocenim doprinosom u ranim fazama našeg istraživanja pomogli u stvaranju ovog izveštaja. Posebno se zahvaljujemo organizacijama „Mercy Corps“, Danskom savetu za izbeglice i Kancelariji Visokog komesara za ljudska prava (OHCHR) na njihovoj pomoći i savetima tokom istraživanja kao i za njihovu kontinuiranu podršku našim aktivnostima. Human Rights Watch zahvaljuje mnogim pojedincima koji su iskreno podelili svoja svedočenja i stavove sa nama tokom istraživanja, i prevodiocima koji su sa takvom sposobnošću olakšali našu komunikaciju.

Human Rights Watch se takođe zahvaljuje na darežljivoj podršci Fondacije Filida i Glen Erl.